

Reeta Södergren

Viimeinen sammuttaa valot?

**Suomussalmi elämän näyttämönä kunnasta muuttaneiden
ja siellä asuvien näkökulmasta**

Södergren, Reeta
Pro gradu –tutkielma
Turun Yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tdk
Sosiologian laitos
Marraskuu 2002

Sosiologian laitos/Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

SÖDERGREN, REETA: Viimeinen sammuttaa valot? Suomussalmi elämän näyttämönä kunnasta muuttaneiden ja siellä asuvien näkökulmasta

Pro gradu -tutkielma, 106 s., 6 liites.

Sosiologia

Marraskuu 2002

Suomessa käynnistyi 1990-luvun alun lamavuosien jälkeen voimakas alueiden välinen muuttoliike. Muuttosuunta on ollut pääasiassa suuriin kasvukeskuksiin ja niiden ympäristökuntiin, ja monet kunnat etenkin Pohjois- ja Itä-Suomessa ovat menettäneet asukkaitaan. Tutkielmassa kartoitetaan maan sisäistä muuttoliikettä yhden muuttotappiokunnan, Suomussalmen, näkökulmasta. Tavoitteena on ollut selvittää, millaisena asuinpaikkana muuttotappiokuntaa pidetään.

Tutkimusongelmaksi on tiivistynyt se, millaisia merkityksiä asuinpaikalle annetaan suhteessa omaan elämäntapaan, miksi asuinpaikkaa vaihdetaan ja miten muuttopäätökset määrittävät Suomussalmen tulevaisuutta. Keskeiset tutkimuskysymykset ovat: 1) Mikä on yksilöiden suhde muuttamiseen? 2) Millaisia vaikutuksia asuinpaikalla ja muutolla on yksilöiden elämään ja elämäntapaan? 3) Millainen suhde asuinpaikkaan yksilöillä on? Teoreettinen viitekehys pohjautuu elämäntapanäkökulmaan. Tutkimus on empiiriseltä osaltaan kvalitatiivinen. Se on suoritettu haastatteleamalla kymmentä Suomussalmelta pääkaupunkiseudulle muuttanutta sekä kahdeksaa Suomussalmella asuvaa 25-35 -vuotiasta nuorta aikuista. Vertailevan asetelman kautta on etsitty eroja muuttaneiden ja Suomussalmella asuvien välillä.

Elämänprojekti- eli uramuuttajille muutto on ollut mielekäs osa elämää, ja muuton motiiveina ovat olleet haastavat koulutus- ja työmahdollisuudet. He ovat Suomussalmelta irtautuneita, jotka eivät pidä kuntaa itselleen sopivana asuinpaikkana. Rakenne- eli työmuuttajat ovat muuttaneet työttömyyden vuoksi, vastoin omaa toivettaan. Muutto on kuitenkin koettu mielekkäänä mahdollisuutena parempaan. Ryhmään kuuluvien suhde Suomussalmeen on kiinteä, ja he ovat potentiaalisia paluumuuttajia. Elämänvaihemuuttajat ovat muuttaneet Suomussalmelta ratkaisuna tietyn elämänvaiheen tuomiin ongelmiin. Tunnesuhde Suomussalmeen on irtautunut tai sitoutumaton. Muutto pääkaupunkiseudulle on tuonut kaikille haastatelluille muutoksia elämäntapaan, ja sopeutuminen on vaatinut siten elämänhallintaa.

Suomussalmella asuvista haastatelluista suurin osa viihtyy kunnassa, ja he ovat kiintyneitä paikkaan. Heitä sitoo Suomussalmelle erityisesti työmahdollisuuksien säilyminen sekä perhe. Suomussalmi on toivottu paikka oman ja perheen elämän näyttämöksi, ja kunnasta ollaan valmiita muuttamaan vain, jos sieltä loppuu työt. Suomussalmelaisuus on vahva osa identiteettiä. Suomussalmella asuvat tulomuuttajat eivät ole sitoutuneita kunnassa asumiseen, mikäli sieltä ei ole löytynyt työtä, tai ei ole päästy sisään yhteisöön. Työllä on siten keskeinen merkitys asuinpaikkaan sitoutumisessa. Myös paikallisidentiteettiin liittyvät tekijät sitovat Suomussalmelle, mutta ne eivät kuitenkaan estä muuttoa, mikäli se tulee työn vuoksi pakolliseksi.

Asiasanat: Muuttoliike, maassamuutto, Suomussalmi, pääkaupunkiseutu, elämäntapa, paikallisidentiteetti

Esipuhe

Maan sisäinen muuttoliike ja alueellinen eriarvoisuus ovat keskeisiä puheenaiheita nykypäivän yhteiskunnassa. Pohjois- ja Itä-Suomen kuntien muuttotappio sekä Etelä-Suomen kasvukeskusten muuttovoitto asettavat alueita hyvin eriarvoiseen asemaan. Siten muuttoliikkeen tutkimus on erityisen tärkeää ja ajankohtaista juuri nyt. Muuttoliikkeellä on monenlaisia vaikutuksia, sekä hyviä että huonoja, riippuen siitä, kenen näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Yksittäisen muuttajan näkökulmaa ei myöskään tule unohtaa, sillä muuttoliike on seurausta juuri yksittäisten yksilöiden ratkaisuista. Pro gradu -tutkimuksessani olen halunnut ymmärtää juuri yksilöiden kokemuksia alueellisen ja yhteiskunnallisen ilmiön taustalla.

Tutkimukseni käsittelee maan sisäistä muuttoliikettä yksittäisen muuttotappiokunnan, Suomussalmen näkökulmasta. Tutkimuksessa tarkastellaan Suomussalmelta pääkaupunkiseudulle muuttaneiden sekä Suomussalmella edelleen asuvien nuorten aikuisten käsityksiä ja kokemuksia Suomussalmesta asuinpaikkana ja tarkastellaan heidän suhdettaan kunnasta muuttamiseen. Tutkimuksessa on tarkasteltu aihetta hyvin yksilökohtaisesta näkökulmasta, mutta sillä on kuitenkin pyritty tuomaan esiin tekijöitä, jotka voivat olla merkittäviä alueellisen kehityksen näkökulmasta.

Olen ollut opiskelijana onnellisessa asemassa, sillä olen voinut toteuttaa pro graduni erityisen kiinnostavasta ja innoittavasta aiheesta. Sen on mahdollistanut kannustava ohjaus sekä erityisesti Suomussalmen kunnan kiinnostus ja taloudellinen tuki. Haluankin kiittää Suomussalmen kunnanhallitusta sekä kunnan virkamiehiä stipendistä, jolla sain katettua tutkimuksesta aiheutuneet kustannukset. Kiitän myös toimivasta yhteistyöstä ja erilaisesta tutkimuksessa tarpeen olleesta materiaalista. Toivottavasti työni herättää mielipiteitä ja keskustelua.

Kiitokset kuuluvat myös sosiologian laitoksen professoreille Hannu Ruonavaaralle sekä Seppo Pöntiselle työn ohjauksesta ja kommentoinnista. Erityiskiitos kuuluu Siirtolaisuusinstituutin tutkimuspäällikkö Elli Heikkilälle innostavasta ja rohkaisevasta ohjauksesta ja tustuttamisesta muuttoliiketutkimuksen monipuoliseen maailmaan. Myös Siirtolaisuusinstituutin tutkija Taru Järvisen kanssa käydyt keskustelut aiheesta olivat antoisia, kiitos niistä.

Globalisaation myötä aluepolitiikka on kohdannut monenlaisia haasteita. Yksittäisen ihmisen näkökulmasta päätös muuttamisesta on kuitenkin pitkälti oma valinta, jolla sopeudutaan muuttuvan yhteiskunnan rakenteisiin. Muutto voi olla toivottu tapahtuma yksilön elämässä, mutta edelleenkin kaikki eivät ole valmiita tai halukkaita muuttamaan pois kotiseuduiltaan. Muuttaminen tai muuttamattomuus voi olla siten myös elämäntapavalinta, johon kaikilla tulisi olla oikeus.

Turussa 2.1.2003

Reeta Södergren
VTM

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 MUUTTOLIIKE ILMIÖNÄ	10
2.1 Muuttotappioalueet	12
2.2 Muuttovoittoalueet ja pääkaupunkiseutu muuttokohteena	14
2.3 Yksilötason motiivit	15
3 TUTKIMUSPROSESSI	18
3.1 Tutkimusasetelman muodostuminen	18
3.2 Tutkimusmenetelmän valinta ja tutkimusongelma	20
3.3 Aineiston kerääminen ja validiteetti	24
3.4 Aineiston soveltuvuudesta	27
4 SUOMUSSALMI TUTKIMUSKUNTANA	28
4.1 Elinolosuhteet Suomussalmella	29
4.2 Asukasmäärän kehittyminen	30
5 MUUTTOLIIKETEORiat JA ELÄMÄNTAPANÄKÖKULMA	33
5.1 Yhteiskunnallinen ja alueellinen tarkastelutaso	34
5.2 Yksilötason muuttoliiketeoriat	34
5.3 Elämäntapa ja muuttaminen	36
5.3.1 Asuinpaikka elämän näyttämönä	35
5.3.2 Muuttopäätöksen vaikutus elämäntapaan	36
5.3.3 Sopeutuminen ja elämänhallinta	37
5.3.4 Paikallisidentiteetti elämäntavan osana	38
6 ANALYYSIN TOTEUTUS	42
7 MUUTTAA VAI JÄÄDÄ? MUUTTOPÄÄTÖS RATIONAALISENA VALINTANA	45
7.1 Muuton kokeminen ja motiivit	46
7.1.1 Elämänprojekti- eli uramuuttajat	47
7.1.2 Rakenne- eli työmuuttajat	49
7.1.3 Elämänvaihemuuttajat	52
7.2 Muuttokohteen valinta	53
7.3 Suomussalmelle jäämisen motiivit	55
7.4 Oman toiminnan rationalisointi	57
8 SUOMUSSALMI JA PÄÄKAUPUNKISEUTU ELÄMÄN NÄYTTÄMÖINÄ	58
8.1 Elämäntavan ulkoiset puitteet	59
8.1.1 Maantieteelliset ja luonnontieteelliset puitteet	59
8.1.2 Sosiaaliset puitteet	60

8.1.3 Toiminnalliset puitteet	63
8.1.4 ”Kuolemaanhan se tulee tuolla menolla” - puitteet tulevaisuudessa	66
8.2 Asuinpaikka ja arkielämän toiminta – elämää Suomussalmella ja pääkaupunkiseudulla	68
8.2.1 Työ	71
8.2.2 Perhe	73
8.2.3 Vapaa-aika	75
8.2.4 Kulutus	77
8.2.5 Sosiaaliset suhteet	79
8.3 Maaseutu ja kaupunki – eroja elämäntavoissa?	81
9 SUOMUSSALMELAISUUS JA TULEVAISUUDEN MUUTTOPÄÄTÖKSET	83
9.1. Suomussalmelaisuus identiteetin osana	84
9.2 Paikallisidentiteetti - vaikutuksia muuttoprosessiin?	87
9.3 Edelleenmuuton mahdollisuus	89
9.4 Suhde Suomussalmeen – asuinpaikka tulevaisuudessa?	90
9.4.1 Kiintyneet	91
9.4.2 Irtautuneet	95
9.4.3 Sitoutumattomat	96
10 SAMMUUKO VALOT? – JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	97
LÄHTEET	102
LIITTEET 1 - 4	107

1 JOHDANTO

R: No millasena sä näät kunnan tulevaisuuden?

H: No eiköhän se väki vähene .. luulisin ainakin ...ja autioituu ..syrjäkylät ...pikku hiljaa .. en tiää oon joskus miettiny että minkälaista on kahenkymmenen vuoen päästä niin saattaa olla että ...aika hiljasta on (S8, mies)

Suomessa käynnistyi 1990-luvun alun lamavuosien jälkeen voimakas alueiden välinen muuttoliike. Muuttosuunta on ollut pääasiassa suuriin kasvukeskuksiin ja niiden ympäristökuntiin, ja monet kunnat etenkin Pohjois- ja Itä-Suomessa ovat menettäneet asukkaitaan. Muuttoliikkeen seurauksena alueiden väliset erot kasvavat ja asukkaiden elinolosuhteet muuttuvat. Muuttotappion vaikutuksiin joudutaan etsimään vastauksia monessa kunnassa. Yksi muuttotappiokunnista on Suomussalmi, joka on tämän tutkimuksen kohdekuunta. Kunnan tulevaisuus on riippuvainen siellä asuvien päätöksistä muuttaa pois.

Muuttoliike tutkimusaiheena on noussut kiinnostukseni kohteeksi kahdestakin syystä. Maan sisäisen muuttoliikkeen kiihtyminen on tuonut esiin alueellisen kehityksen seurauksia, sekä hyviä että huonoja, niin muuttotappio- kuin muuttovoittoalueillakin. Muuttopaikoiden purkautuminen on asettanut kuntia eriarvoiseen asemaan, eikä muuttoliike ole jättänyt koskettamatta alueellisesti mitään osaa Suomesta. Ilmiö on saanut laajuutensa vuoksi runsaasti huomiota tiedotusvälineissä ja sitä kautta herättänyt myös oman kiinnostukseni aihepiiriä kohtaan. Toinen seikka, joka on innoittanut tarttumaan muuttoliikettä käsittelevään tutkimusaiheeseen, on myös henkilökohtaisella tasolla käyty pohdinta siitä, missä haluaa oman elämänsä viettää. Asuinpaikka ei ole itsestäänselvyys, vaan siihen suhtautuu valintana, joka pitää tietoisesti tehdä. Työmarkkinoiden keskittyminen on seikka, joka sulkee tietyt alueet pois mahdollisuuksista, vaikka muut tekijät houkuttelisivatkin niihin muuttamaan. Paikkaan sitoutumattomuus ja valmius liikkua työtilanteen mukaan ilmentävät nykypäivän yhteiskuntaa. Toisaalta asuinpaikalla on vahva tunnepitoinen merkitys, ja asuin-ympäristöllä on tärkeä asema oman elämän puitteina. Tämä ristiriita ja alueiden eriarvoisuus tekevät muuttoliikkeen tutkimisesta mitä mielenkiintoisinta ja ennen kaikkea tärkeää alueellisen kehityksen hallitsemiseksi.

Muuttoliikkeellä on vaikutuksia sekä yhteiskunnallisella, alueellisella että yksilötasolla. Muutto on merkittävä tekijä yksilön elämän kannalta, ja tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin hahmottaa muuttoliikettä yksilöllisestä näkökulmasta, kuitenkin myös yhteiskunnan rakenteelliset sekä alueelliset tekijät huomioiden. Vaikka muutto on monitasoinen prosessi, yhteiskunta- ja aluetason tarkastelu heijastuu ensisijaisesti yksilötason kautta (Kumpulainen 1993, 23). Yksilötason tarkastelu onkin tärkeää, koska yhteiskunnan rakenteelliset tekijät määrittävät myös ihmisten arkielämää (Laitinen & Pohjola 2001, 45).

Tutkimusongelmaksi on tiivistynyt se, millaisia merkityksiä asuinpaikalle annetaan suhteessa omaan elämäntapaan, miksi asuinpaikkaa vaihdetaan ja miten muuttopäätökset määrittävät Suomussalmen tulevaisuutta. Tutkimus on suoritettu haastattelemalla kymmentä Suomussalmelta pääkaupunkiseudulle muuttanutta sekä kahdeksaa Suomussalmella asuvaa 25-35 -vuotiasta nuorta aikuista. Vertailevan asetelman kautta on etsitty eroja muuttaneiden ja Suomussalmella asuvien välillä suhteessa tutkimusongelmaan. Yksilöiden kokemuksia on pyritty heijastamaan myös alueelliselle tasolle. Suomussalmen kunnan tulevaisuutta määrittävät yksilötason kokemukset ja ratkaisut siitä, onko kunnassa mahdollista elää, ja ollaanko sieltä valmiita muuttamaan pois.

Tutkimus etenee yhteiskunnallisen ilmiön kuvailusta alueellisen tarkastelun kautta yksilötasolle. Luvussa 2 hahmotetaan lyhyesti muuttoliikettä Suomessa. Tarkastelussa on se, mitkä tekijät vaikuttavat muuttoliikkeeseen, ja mitä seurauksia siitä on. Tilastojen avulla tarkastellaan ilmiön laajuutta. Muuttoliike on kiinteästi sidoksissa kaikkiin tarkastelutasoihin, yhteiskuntaan, alueeseen ja yksilön toimintaan. Siten ilmiön hahmottaminen laajalaisesti auttaa ymmärtämään myös yksilöiden toimintaa ja sitoo heidän ratkaisunsa osaksi laajempaa kokonaisuutta. Luvussa 3 kuvataan tutkimusprosessia. Siinä käsitellään tutkimusasetelman ja -ongelman rakentumista ja esitellään haastatteluteemat ja niiden kautta muodotuneet tärkeimmät tutkimuskysymykset. Luvussa kerrotaan myös aineiston keräämisestä sekä arvioidaan aineiston pätevyyttä ja soveltuvuutta tutkimukseen. Käsittely etenee edelleen alueelliselle tasolle ja luku 4 kertoo tarkemmin Suomussalmen kunnasta ja muuttoliikkeen vaikutuksista kunnan väestörakenteeseen. Kunta onkin hyvä alueyksikkö vertailtaessa eri alueita esimerkiksi aluepolitiikan suuntaamiseksi koko maan tasolla (Huttunen 2000, 30).

Luvussa 5 tarkastellaan muuttoliiketeorioita ja aiempia tutkimuksia ja syvennetään tutkimuksen näkökulmaa rakentamalla yhteyttä muuttoliikkeen ja elämäntavan välille. Muuttoa käsitellään osana yksilön elämää ja elämäntapaa, jolloin yhteiskunnallinen ja alueellinen ympäristö toimii ennen kaikkea elämäntavalle puitteita tarjoavana objektiivisena ympäristönä. Myös kulttuuristen arvojen ymmärtäminen henkilökohtaisten motiivien ja päätöksen taustalla avaa uudenlaisia näkymiä muuttoprosessien ymmärtämiselle, vaikka vaikuttavia tekijöitä olisi monia muitakin (Kumpulainen 1993, 103). Elämäntapaan liittyvää näkökulmaa on pyritty laajentamaan tarkastelemalla myös yksilöiden alueellista kiinnittyneisyyttä eli sitä, miten he kokevat asuinpaikan merkittävyyden oman elämänsä näyttämönä. Tähän liittyy yksilöiden asuinpaikalleen antamat merkitykset ja se, millaisia sidoksia heillä on Suomussalmeen.

Luvussa 6 kerrotaan analyysin toteutuksesta, johon empiiristen havaintojen raportointi pohjautuu. Luvussa 7 käsitellään muuttojen ja Suomussalmelle jäämisen tärkeimpiä motiiveja sekä sitä, miten yksilöt ovat kokeneet omat ratkaisunsa. Luku 8 koostuu niistä käsityksistä, joita sekä muuttaneilla että Suomussalmella asuvilla on Suomussalmesta asuinpaikkana. Tässä yhteydessä tarkastellaan myös sitä, millaisiksi näiden puitteiden nähdään muuttuvan tulevaisuudessa. Suomussalmen tulevaisuus nähdään varsin synkkänä, ja tilanteen korjaamiseksi löydetään vain harvoja ratkaisuja. Erityisesti muuttaneilla on muuton myötä kokemusta myös pääkaupunkiseudusta asuinpaikkana, ja Suomussalmea verrataankin kaupunkimaisen asumisen ja ympäristön hyviin ja huonoihin puoliin. Luvussa kuvataan myös elämäntapaan liittyviä keskeisiä elämänalueita ja sitä, millaisen merkityksen ne saavat muuttaneiden ja Suomussalmella asuvien elämässä. Onko maaseudulla ja kaupungissa asuvien elämäntavoissa eroa? Luku 9 tarkastelee asuinpaikan merkitystä yksilöiden identiteetin määrittäjänä sekä paikallisidentiteetin merkitystä muuttoprosessiin vaikuttavana tekijänä. Luvussa kootaan myös asuinpaikalle annettujen merkitysten pohjalta kolme ryhmää sen suhteen, millaiseksi suhde Suomussalmeen on muodostunut. Niiden pohjalta tarkastellaan myös tulevaisuuden muuttoa. Luku 10 palauttaa yksilötason kokemukset Suomussalmen kunnan tulevaisuutta määrittäviksi tekijöiksi ja tiivistää tämän tutkimuksen johtopäätökset. Sammuuko valot Suomussalmelta?

2 MUUTTOLIIKE ILMIONÄ

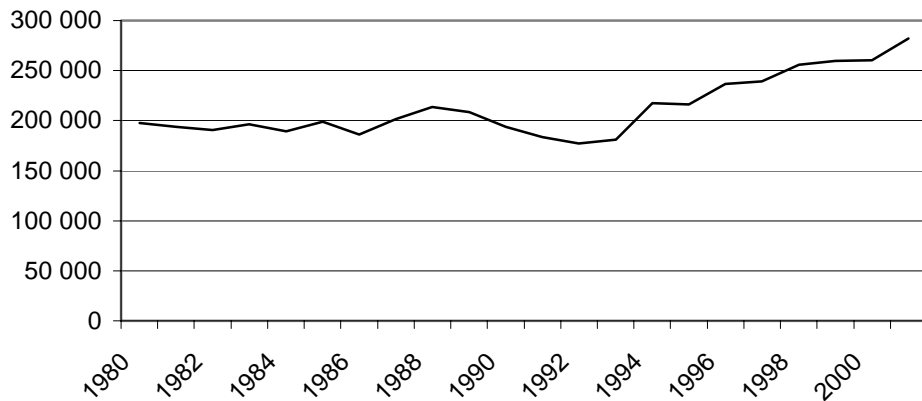
Muutto on Söderlingin mukaan luonteeltaan pysyvää ja yksilöllistä aktiivisuutta vaativaa fyysistä alueellista siirtymistä. Sillä voi päätöksenteon kannalta olla myös kollektiivinen luonne. (Söderling 1988, 7.) *Muuttoliike* voidaan jakaa vapaaehtoiseen muuttoliikkeeseen ja pakolaisuuteen. Vapaaehtoista muuttoliikettä ovat *siirtolaisuus* sekä *maassamuutto*, jolla tarkoitetaan maan sisällä tapahtuvaa suhteellisen pysyvää asuinpaikan vaihtoa. Maassamuutto voidaan jakaa kuntien väliseen ja kuntien sisäiseen muuttoliikkeeseen. Vapaaehtoinen muutto voidaan jaotella myös sen mukaan, mikä on yksilöllinen kokemus muuton välttämättömyydestä. *Tavoitemuutolla* pyritään aktiivisesti parantamaan omia elinolosuhteita, kun taas *pakkomuutto* koetaan välttämättömäksi toimenpiteeksi esimerkiksi toimeentulon ylläpitämiseksi. (Korkiasaari & Söderling 1994, 226 - 227.)

Väestön liikkuvuus Suomessa on ollut yhteydessä ennen kaikkea yhteiskunnan elinkeinorakenteen muutokseen. Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa ei alueelliseen liikkuvuuteen ollut tarvetta, vaan asuinsijoilla pysyminen oli luonnollinen osa ihmisten elämäntapaa. Teollistumisen myötä työvoiman tarve kaupungeissa sai aikaan muuttovirtoja maatalouden parista tehtaisiin. Siirtyminen teollisuus- ja palveluelinkeinoihin kasvatti muuttoliikettä aina 1950-luvulta 1970-luvun puoliväliin. (Korkiasaari & Söderling 1994, 237 - 238.) Tämä niin sanottu suuren muuton vaihe on ollut Suomessa hyvin merkittävä, sillä muutto maaseudulta kaupunkiin on ollut suuri elämäntavan muutos. Sen jälkeen muuttoliike on ollut vähäisempää, kunnes muuttajien määrä on erityisesti 1990-luvun alun lamavuosien jälkeen lähtenyt selkeään kasvuun. Tätä ei dramaattisuudessaan voi kuitenkaan verrata suureen muuttoon, sillä kaupunkimainen elämäntapa on tuttua yhä useammalle muuttajalle jo ennestään. Muuttoa tapahtuukin määrällisesti eniten kaupungista toiseen. (Kytö 1998, 20.)

Muuttomäärien tarkastelussa tulee ottaa huomioon se, että vuonna 1994 astui voimaan ns. kotikuntalaki. Sen mukaan kotikuntaa saa vaihtaa vapaasti. Tämä koskee myös opiskelijoita, joiden tuli aiemmin olla kirjoilla kotikunnassaan, kunnes valmistuivat. 20-24 -vuotiaiden maassamuutto vilkastaikin tämän lakiuudistuksen seurauksena, erityisesti kor-

keakoulukaupungeissa. (Nieminen 2001, 39 - 41.) Lain vaikutus näkyikin muuttajamäärän kasvuna vuonna 1994. Lain vaikutukset nuorten muuttoon eivät kuitenkaan selitä koko muuttovilkkautta. Tilastokeskuksen selvitystyöryhmä on arvioinut, että esimerkiksi vuosina 1994 - 1997 tapahtuneesta muuttojen lisäyksestä keskimäärin 13 000 johtui vuosittain siitä, että opiskelijat kirjautuivat opiskelupaikkansa asukkaiksi. Esimerkiksi vuonna 1999 kuntien välisiä muuttoja oli 259 652, eli 3562 enemmän kuin edellisenä vuonna. Vuonna 2000 kuntien välisiä muuttoja oli 260 047. (Tilastokeskus 2001:5, 7.) Vauhti tasaantui hieman edellisiin vuosiin verrattuna. Vuosina 1996 - 2000 asuinkuntaa vaihtoi yhteensä yli 1,2 miljoonaa muuttajaa (Nieminen 2001, 38).

Kuvio 1. Kuntien väliset muutot Suomessa 1980 – 2001.

Lähde: Tilastokeskus.

Muuttoliike on kiihtynyt ja maan sisäiset hyvinvointierot ovat kasvaneet muun muassa työmarkkinoiden erikoistumisen ja tietoyhteiskunnan kehittymisen vuoksi (Kultalahti 2001, 80). Niin sanottujen informaatioammattien määrä on lisääntynyt merkittävästi, ja yhä useampi työskentelee tiedon tuottamisen, käsittelyn, jakamisen tai käyttämisen parissa. Työntekijän osaamisesta on tullut siten informaatio- ja palveluammattien lisääntymisen myötä tärkeä tekijä tuotannollisessa toiminnassa. Osaamisen katsotaan olevan sitä parempaa, mitä enemmän koulutettuja ihmisiä on sijoittunut samalle alueelle. Siksi on tullut tärkeäksi poliittiseksikin tavoitteeksi vahvistaa niin sanottuja osaamiskeskuksia, ja perinteinen elinkeinojen tasaiseen alueelliseen jakoon perustuva aluepolitiikka on saanut väistyä uudenlaisten tavoitteiden edessä. Perinteisen aluepolitiikan vähenemiseen on vaikuttanut myös Euroopan Unionin jäsenyys, sillä yksi jäsenvaltioiden velvollisuuksista on, että alue-

politiikalla ei vääristetä kilpailua. Yrityksiä ei siis enää hajasijoiteta valtion tukemana kehitysalueille, vaan ne saavat itse valita sijaintinsa. (Kytö 1998, 20.)

Keskuskauppakamari on tehnyt yritysten sijoittumista koskevan selvityksen, jonka mukaan sijainnin valinnassa painotetaan ennen kaikkea kasvukeskuksia, hyvää liikenteellistä saavutettavuutta sekä työvoiman riittävyttä alueella. Neljä kovaa kilpailutekijää ovat inhimillinen pääoma, innovatiivisuus, saavutettavuus sekä keskittyminen. (Vihriälä 2001, 153.) Pitkällä aikavälillä inhimillisen pääoman keskittyminen siis vahvistaa kasvukeskuksia muiden alueiden kustannuksella (Tervo 2001, 104). Alueelliseen kehittämiseen vaikuttaa myös globalisaatio, jonka seurauksena alueet hakevat paikkaansa sekä oman maan mitta-kaavassa että maailmanlaajuisesti (Okko, Miettälä & Hyvärinen 1998, 9). Lyhyellä aikavälillä muuttoliikkeen vaikutukset ilmenevät sekä lähtö- että tuloalueen ongelmina (Tervo 2001, 105 - 106).

2.1 Muuttotappioalueet

Valtion rooli aluepolitiikan toteuttajana on muuttunut ja vastuu alueiden kehittämisestä on siirtynyt pitkälti maakunnille ja yksittäisille kunnille. Muuttoliikkeen hallitseminen on kunnille vaikea tehtävä, sillä muuttotappio aiheuttaa kuntatasolla monia seurauksia. Muuttotappiokunnassa joudutaan kohtaamaan esimerkiksi infrastruktuurin vajaakäyttöä. Joudutaan pohtimaan muun muassa sitä, mitä tehdä muuttojen myötä tyhjenneille kerrostaloille. Merkittävimpiä ongelmia ovat väestön ikääntyminen, pitkälle koulutettujen ihmisten väheneminen, verotulojen aleneminen sekä alueen houkuttelevuuden väheneminen mm. yritys-sektorin silmissä. Näillä kaikilla on vaikutuksensa työpaikkojen ja palveluiden määrään, jotka taas vaikuttavat ihmisten muuttopäätöksiin. (Itäpuisto 1999, 22.) Syntyy noidankehä, josta ei ole helppo löytää ulospääsyä.

Kansallisen aluepolitiikan merkityksen vähenemisen myötä väestökadon seuraukset ovat reuna-alueilla yhä dramaattisemmat. Ne koskettavat nyt myös kuntakeskuksia. Lisäksi suhteellisesti ja absoluuttisesti pienenevien seutujen määrä kasvaa ja niihin kuuluvat myös keskisuuret aluekeskukset, eivät vain reuna-alueet tai syrjäseudut. (Okko, Miettälä & Hyvärinen 1998, 44.) Vaikka muuttoa tapahtuukin määrällisesti eniten kaupungeista toiseen, myös maaseudulta pois suuntautuva muuttoliike on edelleen arkipäivää. Asukasmäärältään

yhä pienenevien maalaiskuntien tilanne kärjistyy entisestään. Muuttoliike voi hallitsemattomana aiheuttaa ongelmia myös taloudelliselle kehitykselle. (Tervo 2001, 105 - 106.)

Muuttotappio on suurin ongelma maan pohjois- ja itäosissa ja maaseudulla. Väkiluvun vähenemistä on tapahtunut sekä määrällisesti että suhteellisesti eniten Lapissa, josta muutti esimerkiksi vuonna 1999 yhteensä 2 300 henkeä eli 1,2 prosenttia väestöstä. Vuosina 1999 ja 2000 maakuntatasolla eniten muuttotappiota ovat kokeneet Lapin lisäksi Etelä-Karjala, Kainuu, Kymenlaakso ja Satakunta. Näistä maakunnista on siis muutettu vilkkaimmin pois. Niissä sijaitsee myös monia yksittäisiä kuntia, joista muutto on määrällisesti suurinta. Lapin kunnista esimerkiksi Kemijärvi ja Kemi kuuluvat kymmenen väkiluvultaan eniten pienentyneen kaupungin joukkoon, Kymenlaaksosta Kouvola ja Kotka, Satakunnasta Rauma ja Kainuusta Kajaani ja Suomussalmi. (Tilastokeskus 2000:6.)

Muuttotappiokuntia oli vuonna 1999 kaikkiaan 314 eli yhteensä 69 prosenttia kunnista (Tilastokeskus 2000:6). Suuri osa Suomen kunnista kärsii siis muuttotappiosta ja väkiluvun kasvu on keskittynyt yhä harvempiin keskuksiin. Huolestuttavin tilanne on niissä kunnissa, joissa kuolleisuus on suurempi kuin syntyvyys. Muuttotappiokunnista yhteensä 281 oli tällaisia ”maailmanlopun kuntia”. Tulevaisuudessa näistä kunnista tapahtuvaa muuttoa ei juurikaan ole, sillä kaikki potentiaaliset muuttajat ovat jo jättäneet kunnan. (Nieminen 2001, 45.) Kuntien tulevaisuus riippuukin pitkälti siitä, millaista väkeä niihin päättää jäädä ja mikä on sen seurauksena syntyvyys. Myös sillä on merkitystä, saadaanko kuntaan houkutelua uusia asukkaita. Potentiaalisia muuttajia ovat kunnan entiset asukkaat, joilla on jo sidoksia kuntaan.

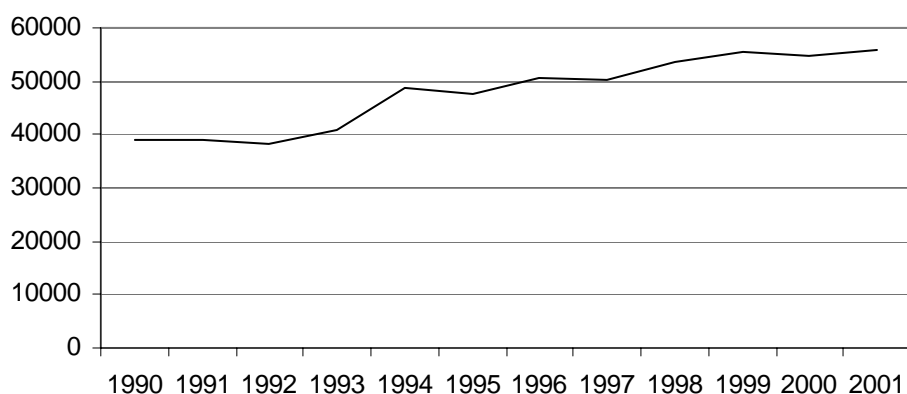
Pidemmällä aikavälillä haittavaikutukset saattavat syventyä entisestään, jos muutto on niin voimakasta, että se johtaa jopa lähtöalueiden autioitumiseen. (Tervo 2001, 105 - 106.) Autioitumiskehitykseen viitataan myös tämän työn otsikolla. Valojen sammumisesta on tullut yleisesti käytetty sanonta puhuttaessa muuttoliikkeen vaikutuksista muuttotappiokunnissa ja etenkin syrjäseuduilla. Sanonta on osuva ja kuvaa kehityksen negatiivisinta mahdollisuutta, yksittäisen kunnan todellista kuihtumista. Maaseudun lähtömuuton tutkimuskaan ei voi olla menettämässä merkitystään, vaan sille tulee jopa aivan uudenlaisia haasteita.

2.2 Muuttovoittoalueet ja pääkaupunkiseutu muuttokohteena

Muuttoliikkeellä on vaikutuksia paitsi lähtökuntaan, myös tulokuntaan ja sen palveluihin. Tuloalueella ei välttämättä pystytä vastaamaan lisääntyvän väkimäärän palvelutarpeisiin. Infrastrukturi, asuntojen määrä ja palveluiden laajuus eivät ole enää riittäviä kasvavan ihmismäärän tarpeille. Kasvukeskusten ongelmia ovat ennen kaikkea köyhyden keskittyminen alueellisesti, pitkäaikaistyöttömyys ja asuntomarkkinoiden ylikuumeneminen. (Siirilä, Viljanen & Jousmäki 1999, 3.)

Muuttosuunta on pitkälti harvoin kasvukeskuksiin ja niiden ympäristöön suuntautuvaa. (Tilastokeskus 2000). Muuttovoiton saajina ovat olleet erityisesti pääkaupunkiseutu sekä suurimmat korkeakoulukaupungit. Neljä suurinta kaupunkiseutua, Helsinki, Tampere, Turku ja Oulu, muodostavatkin merkittävimmät muuttokohteet. Uusimaa ja pääkaupunkiseutu (Helsinki, Espoo, Vantaa, Kauniainen) ovat suurimman muuttovoiton aluetta, ja siksi niihin suuntautuva muutto on erityisen merkittävä alueellisen kehityksen määrittäjä. (Tilastokeskus 2001, 5 - 8.) Pääkaupunkiseudulla asuu vuonna 2002 noin 1 210 000 ihmistä (Peuranen, Kuosmanen & Nikk 2002, 7).

Kuvio 2. Pääkaupunkiseudun tulomuutot vuosina 1990 - 2001.

Lähde: Tilastokeskus.

Helsingin kaupunkiseutu kasvoi 1990 -luvulla yli 150 000 hengellä ja EU:n komission julkaiseman (2000) Urban Audit -raportin mukaan Helsinki kasvoi vuosina 1981 - 1996 kolmanneksi nopeimmin tutkituista 58 eurooppalaisesta kaupungista. Vuonna 2000 määrälli-

sesti eniten muuttovoittoa sai juuri Helsingin seutukunta, jonka muuttovoitto oli suurempi kuin kolmen seuraavaksi eniten muuttovoittoa saaneen (Oulun, Tampereen, Jyväskylän) seutukunnan muuttovoitto yhteensä. Kysymys on varsin suurista muuttajamääristä. (Tilastokeskus 2001:5, 8.) Muuttovoitto on kuitenkin esimerkiksi Helsingissä kääntynyt negatiiviseksi vuoden 2002 ensimmäisellä neljänneksellä, ja muuttotappiota oli yli 400 henkeä. Ihmiset ovat muuttaneet erityisesti lähialueen kuntiin. (Helsingin kaupungin tietokeskus 2002:15.) Tämä Helsingin seudun sisäinen muuttoliike ei siten muuta aluekehityksen suuntaa koko Suomen mittakaavassa.

Uudenmaan ja pääkaupunkiseudun elinkeinorakenne on monipuolisten tuotannonalojen ja palvelujen muodostama kokonaisuus (Okko, Miettälä & Hyvärinen 1998, 51). Suomen työpaikoista 29 prosenttia sijaitsee pääkaupunkiseudulla. Suurin osa työpaikoista on palvelusektorilla ja informaatioaloilla. Siten pääkaupunkiseutu houkuttelee korkeasti koulutettuja ja muuttajia. Neljänneksellä kaikista työvoimaan kuuluneista muuttajista on korkea-asteen koulutus. (Peuranen, Kuosmanen & Nikk 2002, 7 - 9.) Myös pääkaupunkiseudun työttömyysaste on alhaisempi koko maan työttömyysasteeseen verrattuna. Pääkaupunkiseudun työttömyysaste oli Tilastokeskuksen mukaan vuoden 2002 alkupuolella 5,7 prosenttia, kun se oli koko maassa 9,6 prosenttia (Kvartti 2002, 3). Siten alueelle muuttaa runsaasti myös työttömiä parempien työmahdollisuuksien toivossa.

Pääkaupunkiseudulle suuntautuva muutto on luonnollisesti osittain seurausta elinkeinorakenteen muutoksesta ja työpaikkojen keskittymisestä sinne. Esimerkiksi vuonna 1997 Helsinkiin muuttaneista puolet oli kuitenkin muuton jälkeen ilman vakituista työtä, joko opiskelijoita tai työttömiä, joten muuttoliike ei selity pelkästään työn perässä tapahtuvaksi liikkumiseksi. Muuttoon houkuttelevat myös mielikuvat ja haaveet, jotka ovat yhteydessä erityisesti aikuistuvien nuorten arvomaailman muutoksiin. Ylivoimainen osa Helsinkiin muuttaneista on 18 - 30 -vuotiaita, joita pääkaupungin elämysmaailma kiehtoo. (Holstila 2001, 167.)

2.3 Yksilötason motiivit

Muuttoliike siis keskittää osaamista ja autioittaa syrjäseutuja (Okko, Miettälä & Hyvärinen 1998, 41). Ihmisten virta pois muuttotappiokunnasta vaikuttaa myös siellä vallitsevaan yleiseen ilmapiiriin, asukkaiden mielialaan sekä kokemuksiin siitä, miten elämä paikka-

kunnalla on mahdollista ja miten omalle elämälle asetetut tavoitteet voivat toteutua jäämällä kyseiseen kuntaan. Tärkeää on, millaisia muutoksia paikkakunnan elinkeinorakenteessa tapahtuu ja millaisia mahdollisuuksia asukkaille kyetään tarjoamaan sekä työmarkkinoilla, palveluissa että vapaa-ajan toiminnoissa. Nämä tekijät vaikuttavat siihen, mitä omasta asuinpaikasta ajatellaan, päätetäänkö sinne jäädä vai muuttaa pois. Muuttoliike on lopulta seurausta ihmisten henkilökohtaisesta ratkaisusta muuttaa.

Kultalahti (2001) tekee eroa käsitteiden muuttohalukkuus, muuttopaine ja muuttoalttius välille. *Muuttohalukkuus* tarkoittaa niiden potentiaalisten muuttajien määrää, jotka haluavat muuttaa. Halu muuttaa voi perustua joko lähtöalueen työntäviin tekijöihin tai tuloalueen puoleensavetäviin tekijöihin. Muuttohalukkuus on yhteydessä yksilöllisiin tavoitteisiin, ja se reagoi ympäristön muutoksiin herkästi. *Muuttopaine* ilmaisee muuttohalukkuuden voimakkuutta suhteessa muuton tiellä oleviin esteisiin. Muuttopaineita lisääviä tekijöitä ovat poikkeukselliset tapahtumat, kuten lama. 1990-luvun puolivälin lama vähensi maassamuuttoa, mutta lisäsi muuttopaineita. Laman jälkeen ne ovat purkautuneet kiihtyneenä muuttoliikkeenä kasvukeskuksiin. *Muuttoalttius* on ilmaus ihmisten luonnollisesta taipumuksesta muuttaa. Se ilmaisee sitä, nähdäänkö muuttaminen vaihtoehtona ongelmien ratkaisemiseksi tai haluttuihin tavoitteisiin pääsemiseksi. Muuttoalttiuden mittarina on käytetty toteutuneita muuttoja. Muuttoalttius on yhteydessä kulttuurisiin tekijöihin. (Kultalahti 2001, 72.)

Muuttoliikkeen vilkkauteen ja suuntaan vaikuttaa erityisesti yhteiskunnan rakenteellinen ja alueellinen kehitys. Muuttoliike ei siten selity vain ihmisten halulla vaihtaa asuinympäristöä. Asukkaiden alueelliset mieltymykset ovat pikemminkin olemassa olevaa rakennetta säilyttäviä kuin sitä muuttavia. Ulkoiset tekijät, kuten opiskelupaikkojen ja työpaikkojen sijainti vaikuttavat siihen, että asuinpaikkaa vaihdetaan. (Okko, Miettälä & Hyvärinen 1998, 8 - 9.) Muuttohalukkuutta ja muuttopainetta on lisännyt kuitenkin myös yhteiskunnassa tapahtunut arvojen muutos. 1970 -luvulta alkanut arvojen koveneminen ja itsekeskeisyyden korostuminen ovat lisänneet yksilöllisistä syistä tapahtuvia muuttoja. Nuoret arvostavat yhä enemmän henkilökohtaista työuraa, ja perheen perustamistakin ollaan valmiita siirtämään työn vuoksi. Uudet kaupunkimaiset arvot ovat siis lisänneet muuttohalukkuutta, ja yhteiskunnan rakennemuutos ja teknologinen kehittyminen ovat luoneet edellytyksiä muuttopaineiden purkautumiselle. (Kultalahti 2001, 74 - 77.)

Myös jälkiteollisen yhteiskunnan vauraus ja teknisten apuvälineiden tuoma liikkumavapaus mahdollistavat asuinpaikankin merkityksen korostamista yksilön valintana (Kumpulainen 1993, 102). Yksilötasolla tapahtuneet muutokset, esimerkiksi yksilön arvoissa, tarpeissa, elämäntavassa, työssä ja perhetasolla tapahtuneet muutokset vaikuttavat muuttoliikkeeseen. Yksilöt pyrkivät ja jopa joutuvat tekemään yhä enemmän valintoja useista eri vaihtoehdoista. He pyrkivät toteuttamaan henkilökohtaisesti tärkeiksi kokemiaan tavoitteita. Yksilöt arvostavat esimerkiksi työtä eri tavoin, ja sille asetetaan arvoihin pohjautuen erilaisia vaatimuksia. (Konttajärvi 2001, 205 - 206.)

Omien tavoitteiden kautta tehdään muuttopäätöksiä. Tavoitteet vaihtelevat yksilöstä ja hänen elämänvaiheestaan riippuen. Erilaiset taustatekijät vaikuttavatkin muuttoalttiuteen. Ylivoimaisesti suurinta se on nuorten keskuudessa. Huippu on 20-25 -vuoden iässä, jonka jälkeen alttius muuttaa vähenee jyrkästi. (Paasivirta 2001, 93.) Useissa tutkimuksissa on todettu, että muuttoalttius on korkeimmillaan ennen lasten syntymää ja lasten syntymisajan tienoilla (Kytö 1998, 40). Tästä seuraa, että muuttotappioalueilla syntyvyyden aleneminen on tosiasia ja osaltaan pienentämässä muuttotappiokunnan väkilukua. Nuorten muuttoalttius myös vääristää kunnan ikärakennetta.

Työttömät muuttavat enemmän kuin työlliset. Työttömyyden alueelliset erot ovatkin Suomessa EU:n kolmanneksi suurimmat Italian ja Saksan jälkeen. Työttömät jäävät kotikuntaan työttömyysturvan varaan silloin, kun heidän on vaikea saada työtä olinpaikastaan riippumatta. (Paasivirta 2001, 95.) Muutto on valikoivaa paitsi iän ja työllisyyden, myös sukupuolen, perheellisyyden ja koulutustason suhteen. Naiset ovat muuttoalttiimpia kuin miehet. Myös naimattomat muuttavat useammin kuin naimisissa olevat ja perheelliset. Muuttaneiden koulutustaso on korkeampi kuin maan keskiarvo. (Karjalainen 1986, 55 - 57.) Koulutettujen ihmisten liikkuminen ja keskittyminen tiivistää siten osaamista harvoihin keskuksiin. Muuttotappioalueilla väestö on siten keskimäärin vähemmän koulutettua ja iältään vanhempaa.

Yksilötason muuttomotiiveja kartoittavia tutkimuksia on tehty varsin paljon (Esim. Simpanen 1985; Haliseva-Soila 1988; Söderling 1988; Pitkäranta & Simpanen 1990; Korkiasaari 1991; Kytö 1998; Itäpuisto 1999; Häkkinen 2000; Jurvansuu 2000). Motiivitutkimusten pohjalta voidaankin sanoa, että muuttamisen yleisimmät motiivit ovat erityisesti työhön tai koulutukseen liittyviä. Esimerkiksi Itäpuisto (1999) on tutkimuksessaan Pohjanmaan muut-

taneista ja kotiseudulle jääneistä muodostanut kaksitoista erilaista muuttajaryhmää tärkeimpien muuttomotiivien pohjalta. Näitä ryhmiä ovat mm. opiskelijat, työelämään tulijat, työttömät, työpaikan vaihtajat ja uramuuttajat. Kaikilla ryhmillä keskeisin muuttamisen motiivi liittyy koulutuksen tai työpaikan saantiin. Muuttajista löytyy myös ryhmiä, joiden muuton syynä ovat asumiseen liittyvät tekijät. Tällaisia olivat Itäpuiston tutkimuksessa mm. omistusasunnon hankkijat, muut asunnonvaihtajat sekä asuinympäristömuuttajat. (Itäpuisto 1999, 66 - 74.)

Sekä muuttaneita että jääneitä ovat tutkimuksissaan vertailleet mm. Kultalahti (1972), Itäpuisto (1999) ja Jurvansuu (2000). Kvalitatiivisen aineiston pohjalta tällaista vertailua ei ole kuitenkaan aiemmin tehty. Itäpuiston mukaan kotiseudulla pysymisessä korostuvat muuttajia pehmeämmät arvot. Kotiseudulla pysymisen tärkeimmiksi syiksi nousivatkin asumissyöt sekä perhe- ja ystävyysuhteet. Kotiseudulla pysyneiden ryhmiä ovat Itäpuiston tutkimuksessa vanhempien luona asuvat, kodista irtautuneet opiskelijat, yrittäjät, parannusta asuinoloihin toivovat, kotiseutuun kiintyneet, työpaikkaa hakevat ja elämäntilanteeseen tyytyväiset. (Itäpuisto 1999, 113 - 119.)

3 TUTKIMUSPROSESSI

3.1 Tutkimusasetelman muodostuminen

Tämän tutkimuksen näkökulma on syntynyt muuttoliikettä kuvaavien tilastotietojen pohjalta. Niiden avulla on valittu tutkimuskohteena oleva kunta ja muuttokohde. Tutkimusasetelman muodostamista on ohjannut halu tarkastella muuttoliikkeen näkökulmasta sitä, millaisena asuinpaikkana muuttotappiokuntaa pidetään. Tähän on pyritty valitsemalla tutkimuskohteeksi kunta, joka edustaa tyypillistä muuttotappiokuntaa. Muuttokohteen valinnan kriteerinä on käytetty vetovoimaisinta muuttosuuntaa. Siten lähtökohtana on ollut valita ilmiötä hyvin edustava tapaus. Kohdekunnaksi on valittu Suomussalmi.

Tutkimuskunnan valinnassa on kiinnitetty huomiota väkiluvun suhteelliseen vähenemiseen eli siihen, kuinka monta prosenttia väkiluku on pienentynyt suhteessa asukkaiden määrään. Näin on voitu valita sellainen kunta, jossa väheneminen on merkittävää ja asukkaiden määrä on selkeästi laskussa. Vähenemisellä on selvä yhteys muuttoliikkeeseen. Kysymys on myös nettomuuton negatiivisuudesta. *Nettomuutolla* tarkoitetaan kuntaan suuntautuvan tu-

lomuuton ja kunnasta pois suuntautuvan lähtömuuton välistä erotusta (Tilastokeskus 2001:5). Muuttokohteena on pääkaupunkiseutu, joka on vetovoimaisin muuttosuunta. Tutkimuskunnan valinnassa on huomioitu myös elämäntavan erilaisuus suhteessa pääkaupunkiseutuun. On haluttu valita elinympäristöltään toisistaan poikkeavat paikat. Muutossa Suomussalmelta pääkaupunkiseudulle tulee esiin siirtyminen maaseudulta kaupunkiin.

Tutkimuskunnan valintaan on vaikuttanut myös kunnan alueellinen sijainti. Vaikka muutto Pohjois- ja Itä-Suomesta on yleistä, yksittäisen ihmisen kohdalla muuttopäätös on kuitenkin ainutkertainen omaa elämää koskeva valinta. Muutolla on vaikutuksensa yksilön koko tulevaisuuteen ja elämäntapaan. Muutto pohjoisesta pääkaupunkiseudulle on jo etäisyytensä vuoksi iso askel. Muutto Etelä-Suomen pikkukunnasta pääkaupunkiseudulle saattaa olla helpompi kuin oman menneisyyden ja läheisten jättäminen satojen kilometrien taakse. Suomussalmi on ollut aiheen puitteissa esillä tiedotusvälineissä, ja on senkin vuoksi kiinnostava tutkimuskohde.

Muuttajien valinnassa on huomioitu ajatus tyypillisimmästä muuttajasta. Tutkimuskohteena ovat 25 - 35 -vuotiaat nuoret aikuiset. Ikärajaus pohjautuukin kunnan vilkkaimpaan muuttajaryhmään. Siihen liittyy myös ajatus ihmisen elämänrakenteesta ja sen eri vaiheisiin liittyvistä tyypillisistä asioista. Elämänrakenne tarkoittaa niitä asioita, jotka ovat yksilölle tietyssä elämänvaiheessa tärkeitä. Elämänrakenteessa on siten kysymys siitä, millaisia asioita yksilön elämässä on juuri tällä hetkellä. Mikä on tärkeää, mihin aikaa ja energiaa ollaan valmiita kohdistamaan? Onko jotain sellaista, jota elämästä puuttuu, ja joka halutaan saavuttaa? (Pulkkinen 1988, 2.)

Valitun ikäryhmän elämänrakenteelle merkittävänä tekijöinä on perinteisesti pidetty koulutautumista ja työelämään siirtymistä, perheen perustamista sekä asettumista pysyvämmiin aloilleen. Elämänrakenteen näkökulmaa voidaan myös kritisoida ja todeta, että erityisesti nykypäivän yhteiskunnassa elämänvaiheet ovat tulleet varsin monimuotoisiksi ja yhä vähemmän ikäsidonnisiksi. (Pulkkinen 1988.) Koulutus, työelämään siirtyminen ja perheen perustaminen nuoren aikuisen elämänrakenteen merkittävänä tekijöinä eivät siten välttämättä kosketa koko ikäryhmää. Toisaalta niiden voidaan olettaa olevan kuitenkin kyseisen ikäryhmän elämänvaiheelle ominaisimpia asioita. Näiden asioiden toteuttamisessa voi olla myös eroja riippuen siitä, missä asutaan. Muuttojen tarkastelu juuri nuorten aikuisten näkökulmasta on mielekästä, jos oletetaan, että ikävaiheelle on tyypillistä aloilleen asettuminen.

Nuoret ovat siis aktiivisimmin muuttava ryhmä, ja alueiden välisistä muutoista 15-29 -vuotiaiden osuus on yli puolet (Raitanen 2001, 105). Tämän tutkimuksen ikäluokka edustaa aktiivisimman ryhmän vanhimpia ja jopa sen iältään ylittäviä. Lisäksi tällä ryhmällä on niin sanotusti elämä vielä edessä. Elämälle asetetaan tavoitteita, ja merkittävää on, missä näihin tavoitteisiin halutaan pyrkiä, ja missä niiden saavuttamiseksi on parhaat mahdollisuudet. Ikäryhmä on myös kunnan tulevaisuuden kannalta tärkeä ryhmä, sillä jos sen edustajat jatkossakin pyrkivät muuttamaan pois, kunnan elinolosuhteet heikkenevät ikärakenteen vinoutuessa ja syntyvyyden laskiessa.

Tutkimusasetelman lähtökohtana on ollut kartoittaa maaseudulta kaupunkiin muuttaneiden sekä Suomussalmella asuvien nuorten aikuisten näkemyksiä Suomussalmesta ja siellä asumisesta. Tarkastelukohteeksi on valittu vuosina 1999 ja 2000 Suomussalmelta pääkaupunkiseudulle muuttaneet 25-35 -vuotiaat nuoret aikuiset sekä vastaavan ikäiset suomussalmelaiset. Muuttaneille muutto on suhteellisen uusi asia ja siihen liittyvät kokemukset ovat vielä muistissa. Uudessa asuinpaikassa on kuitenkin ehditty asumaan jo jonkin aikaa, joten tietty arkielämän rutiini on ehtinyt muodostua, ja omaa sopeutumista voidaan punnita. Vertailevan asetelman ideana on ollut etsiä eroja, joita asuinpaikan valinnassa voi olla.

3.2 Tutkimusmenetelmän valinta ja tutkimusongelma

Vartiainen (1989) mukaan yksilötason muuttoliiketutkimukset ovat olleet pitkälti ekstensiivisiä ja tilastollisiin menetelmiin perustuvia. On pyritty mahdollisimman laajoihin ja edustaviin muuttoliikkeen kuvauksiin ja yksilöiden muuttomotiivien luokitteluun. Tarkoituksena on ollut löytää formaaleja samankaltaisuuksia ja taksonomisia ryhmiä. Tätä on myös kritisoitu ja tarjottu vaihtoehdoksi intensiivisempää tutkimusotetta, jonka päämääränä olisi ennen kaikkea inhimillisten erityispiirteiden ja merkitysten tarkastelu. Intensiivisellä tutkimusotteella pyritään tuottamaan tutkimuskohteesta mahdollisimman monipuolista ja syvää aineistoa. Vartiainen mukaan keskeistä olisi tarkastella yhteiskunnassa tapahtuvien rakenteellisten muutosten vaikutuksia ja muuttojen inhimillisiä merkityssuhteita. Tämä merkitsee menetelmällisesti mahdollisuutta tarkastella muuttoliikettä myös laadullisen tutkimuksen keinoin. (Vartiainen 1989, 6 - 13.) Vartiainen ajatuksen pohjalta myös tämän tutkimuksen lähtökohdaksi ovat muodostuneet asuinpaikalle ja muutolle annetut henkilökohtaiset merkitykset ja niiden tutkiminen laadullisin menetelmin.

Tutkimuksessa selvitetään kokemuksia, joita yksilöillä on suhteessa asuinpaikkaansa ja sieltä muuttamiseen. Tutkimusongelmaksi on muodostunut se, *millaisia merkityksiä asuinpaikalle annetaan suhteessa omaan elämäntapaan, miksi asuinpaikkaa vaihdetaan ja miten muuttopäätökset määrittävät Suomussalmen tulevaisuutta*. Ongelmaan on haettu vastauksia teemahaastatteluista, joissa teemoina ovat Suomussalmelta pääkaupunkiseudulle muuttaneiden osalta seuraavat aihepiirit: elämänhistoria ja asumishistoria, muuttopäätös ja muutto kokemuksena, uusi asuinpaikka ja nykyinen asuminen, muutokset elämäntavassa, omat elämäntavoitteet ja oman elämän arviointi sekä asuinpaikkojen vertailu. Suomussalmella asuvilta ei luonnollisestikaan voitu kysyä täysin samoja kysymyksiä, vaan teemat olivat heidän kohdallaan seuraavat: elämänhistoria ja asumishistoria, elämä Suomussalmella, omat elämäntavoitteet ja oman elämän arviointi, suhde kunnasta muuttamiseen ja toisten lähtöön sekä asuinpaikan arviointi. Liitteenä on pääkaupunkiseudulla asuvien kohdalla käytetty haastattelurunko (kts. liite 1). Kysymyksiä on varsin paljon, mutta niitä on pyritty kysymään vaihtelevasti riippuen haastattelutilanteen luomasta tarpeesta.

Alkuperäisen tutkimusongelman sekä haastattelujen sisällön pohjalta tutkimuksessa on päädytty pohtimaan erityisesti seuraavia kysymyksiä:

- 1) Mikä on yksilöiden suhde muuttamiseen?
- 2) Millaisia vaikutuksia asuinpaikalla ja muutolla on yksilöiden elämään ja elämäntapaan?
- 3) Millainen suhde asuinpaikkaan yksilöillä on?

Kysymyksiin on haettu vastauksia tarkastelemalla yksilöiden elämäntarinoita ja muuttoprosesseja. Muuttoprosessi kulkee Beshersin muuttopäätösteorian (1967) mukaan lähtö- ja tuloalueiden ominaisuuksien vertailusta muuttopäätöksen kautta konkreettiseen muuttamiseen, uuteen asuinpaikkaan sopeutumiseen tai edelleen muuttoon (Karjalainen 1986, 38). Muuttoprosessi käynnistyy, kun yksilö alkaa harkinta, muuttaako pois ja mihin. Jotain omalle elämälle tärkeää ei saada toteutettua nykyisessä asuinpaikassa. Tämän tekijän pohjalta tehdään muuttopäätös. Päätökseen voivat vaikuttaa myös muut tekijät. Millaisia asioita muuttopäätöstä tehtäessä on pohdittu? Mitkä tekijät ovat muodostuneet merkittävimmiksi muuton motiiveiksi? Muuttaneiden osalta tämä pohdinta on ollut pakollista, koska he ovat muuttaneet ja joutuneet ratkaisun eteen. Miten muuttopäätös on koettu? Kuntaan jääneet eivät ole tehneet konkreettista päätöstä, vaan asuminen Suomussalmella voi olla itses-

täänselvyys, ilman harkintaa mahdollisesta poislähdöstä. Oleellista on tarkastella jäämisen motiiveja. Miksi Suomussalmella asutaan?

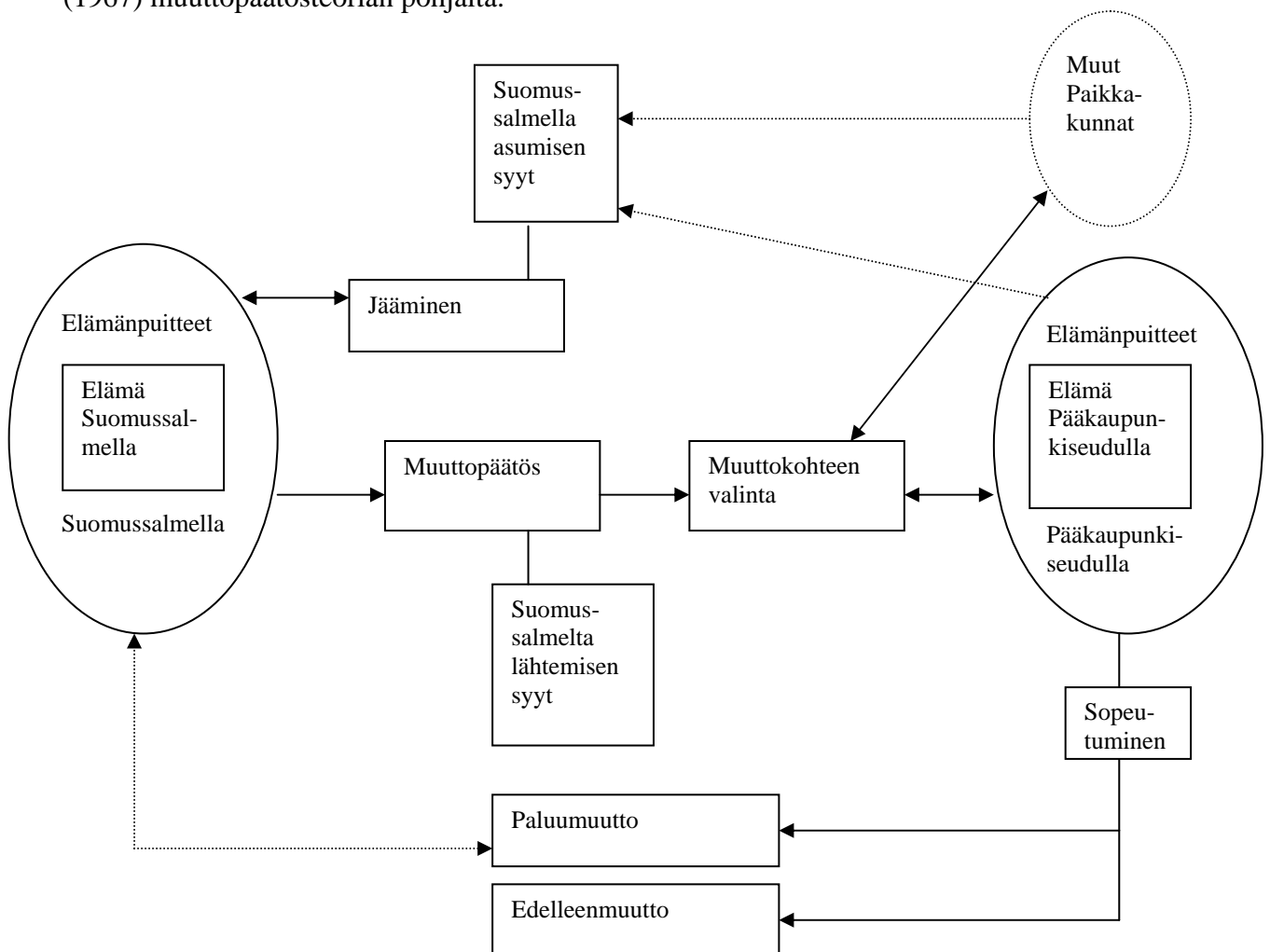
Asuinpaikassa arvostetaan erilaisia ominaisuuksia. Ominaisuudet voivat olla joko positiiviksi tai negatiivisiksi koettuja sen mukaan, mitä yksilöt pitävät tärkeinä oman elämänsä näkökulmasta. Muuttopäätökseen voi siten vaikuttaa se, millaiset mahdollisuudet elämälle Suomussalmi asuinpaikkana tarjoaa esimerkiksi työn, vapaa-ajanviettomahdollisuuksien, asumisen tai palvelujen muodossa. Millaisena asuinpaikkana Suomussalmea ja pääkaupunkiseutua pidetään? Objektiiivisten olosuhteiden puitteissa elämäntapa muodostuu asuinpaikassa tietynlaiseksi. Olosuhteet suodattuvat haastateltujen kokemusten kautta, ja yksilöiden mielipiteisiin vaikuttavat myös heidän intressinsä ja mielenkiinnon kohteensa. Millaista on haastateltujen elämä Suomussalmella ja pääkaupunkiseudulla? Tulevaisuuden kannalta on keskeistä tietää, millaisena Suomussalmen tulevaisuus nähdään ja millaisia kehitysehdotuksia tarjotaan.

Konkreettisen muuttotapahtuman kautta elämä siirtyy toiselle paikkakunnalle ja edessä on sopeutuminen uuteen toimintaympäristöön. Muuttaneille uusi asuinympäristö tuo muutoksia elämäntapaan. Sopeutuminen vaikuttaa siihen, millaisena ratkaisuna muuttoa pidetään. Suomussalmella asuvien elämä jatkuu Suomussalmen tarjoamissa puitteissa. Millaisia ovat mielikuvat elämästä muualla ja miten oma elämä Suomussalmella suhteutuu niihin? Pidetäänkö Suomussalmelle jäämistä hyvänä ratkaisuna? Ollaanko omaan elämään Suomussalmella tyytyväisiä?

Muuttaneille uusi asuinympäristö, sen puitteissa muodostunut elämäntapa ja sopeutuminen vaikuttavat siihen, mitä ajatellaan mahdollisesta paluumuutosta Suomussalmelle tai muutosta jonnekin muualle. Myös omat tulevaisuudensuunnitelmat vaikuttavat siihen, missä halutaan asua. Ollaanko pääkaupunkiseudulta muuttamassa pois? Ollaanko palaamassa Suomussalmelle? Paluumuuttoon vaikuttaa paitsi tyytyväisyys elämään pääkaupunkiseudulla myös se, mitä Suomussalmella tapahtuu vastaavana aikana. Suomussalmen tilanteen kehitys ja tulevaisuudennäkymät vaikuttavat siihen, nähdäänkö paluu takaisin mahdollisena. Entä halutaanko Suomussalmelle vielä palata? Suomussalmella asuvien elämään kunnan kehittyminen vaikuttaa arkipäivän tasolla. Ovatko Suomussalmella tällä hetkellä asuvat aikeissa muuttaa pois? Missä tilanteessa muutto ollaan valmiita toteuttamaan ja mihin?

Myös yksilön sitoutumisella asuinpaikkaansa voi olla vaikutusta muuttopäätökseen, sopeutumiseen tai mahdolliseen paluumuuttoon. Onko paikallisidentiteetillä vaikutusta päätöksiin muuttoprosessin eri vaiheissa? Saako paikallisidentiteetti esimerkiksi jäämään Suomussalmelle tai palaamaan sinne? Muuttoon suhtautumisen, asuinpaikalle annettujen merkitysten ja paikallisidentiteetin voimakkuuden pohjalta voidaan tarkastella kokonaisuutena sitä, miten Suomussalmeen asuinpaikkana suhtaudutaan. Tarkoituksena on pohtia myös sitä, millaiseksi kunnan tulevaisuus näiden yksilöratkaisujen kautta hahmottuu. Yksilöiden ratkaisuilla on merkitystä koko kunnan tulevaisuutta ajatellen. Pienestä haastatteluaineistosta ei luonnollisestikaan voida vetää suuria johtopäätöksiä, mutta yksittäisten ihmisten ratkaisut ja kokemukset palautuvat aina myös alueelliselle tasolle. Muuttoliikkeen eri tarkastelutasot ovat siten kietoutuneet toisiinsa.

Kuvio 3. Muuttoprosessi vaiheineen ja siihen vaikuttavat tekijät. Muokattu Beshersin (1967) muuttopäätösteorian pohjalta.

3.3 Aineiston kerääminen ja validiteetti

Tutkimuksen aineistona on käytetty teemahaastatteluja. Haastattelin kymmentä Suomussalmelta vuosina 1999 ja 2000 pääkaupunkiseudulle muuttanutta sekä kahdeksaa Suomussalmella tällä hetkellä asuvaa. Yhteensä on haastateltu kahdeksantoista henkilöä, joilla on kokemuksia Suomussalmesta asuinpaikkana. Lisäksi kolme Suomussalmella asuvaa lupautui vastaamaan tärkeimpiin kysymyksiin kirjeitse, sillä heidän kanssaan eivät aikataulut sopineet yhteen. He olivat kuitenkin kiinnostuneita osallistumaan tutkimukseen. Näistä kolmesta lopulta vain yksi palautti vastaukset, joten lopulliseen analyysiin tulivat mukaan vain haastattelut. Kirjeitse annetut vastaukset olivat varsin suppeita, eivätkä siten tuoneet lisävalaistusta kysymyksiin. Kirjeiden sijaan parempi vaihtoehto olisi voinut olla puhelinhaastattelujen tekeminen, mutta niihin ei enää tarpeen ilmetessä ollut mahdollisuutta ryhtyä tietosuojakysymysten vuoksi. Osoite- ja henkilötiedot piti hyödyntää kahden kuukauden sisällä niiden saamisesta. Haastattelujen määrää voi kuitenkin pitää hyvänä ja haastattelujen pohjalta kertyi runsaasti aineistoa. Seuraavassa on taulukko haastatelluista ja heidän taustoistaan.

Taulukko 1. Haastateltavien taustatekijät.

<i>Sukupuoli</i>	<i>Ikä</i>	<i>Siviilisääty</i>	<i>Koulutus</i>	<i>Lasten Lukumäärä</i>	<i>Asuinpaikka</i>
Nainen	33	Avoliitto	Opisto	—	Helsinki
Nainen	27	Naimaton	Korkeakoulu	—	Vantaa
Nainen	27	Avoliitto	Korkeakoulu	—	Helsinki
Nainen	33	Eronnut	Lukio	1	Helsinki
Nainen	34	Avoliitto	Opisto	—	Espoo
Mies	31	Naimaton	Peruskoulu	—	Vantaa
Mies	35	Avoliitto	Opisto	—	Vantaa
Mies	28	Naimaton	Korkeakoulu	—	Helsinki
Mies	26	Avoliitto	Korkeakoulu	—	Espoo
Mies	28	Avoliitto	Opisto	—	Helsinki
Nainen	33	Avoliitto	Peruskoulu	3	Suomussalmi
Nainen	32	Avoliitto	Opisto	2	Suomussalmi
Nainen	34	Avoliitto	Opisto	2	Suomussalmi
Nainen	25	Naimaton	Opisto	—	Suomussalmi
Mies	34	Avoliitto	Opisto	1	Suomussalmi
Mies	31	Avoliitto	Peruskoulu	3	Suomussalmi
Mies	30	Naimaton	Opisto	—	Suomussalmi
Mies	30	Avoliitto	Opisto	1	Suomussalmi

Tutkimuksen teko mahdollistui Suomussalmen kunnan myöntämän stipendin ansiosta. Silmä pystyttiin kattamaan työn tekemisestä aiheutuvat kustannukset, joita liittyi erityisesti haastattelumatkoihin. Yksi merkittävä kustannuserä oli osoitetietojen saaminen. Osoitetiedot saatiin väestötietojärjestelmästä otoksena. Haastateltaville lähetettiin kirje, jossa esiteltiin tutkimusta ja ilmaistiin halu haastattelujen tekoon (kts. liitteet 2 ja 3). Haastatteluajat sovittiin puhelimitse.

Haastatteluissa saatujen tietojen luotettavuuden punnitsemiseksi on syytä tarkastella aineiston validiteettia. Tutkimusaineiston validiteetin varmistamiseksi pyrittiin käyttämään niin sanottua humanistista metodia. Sen pohjana on ajatus haastattelijan ja haastateltavan välisestä luottamuksellisesta suhteesta, jonka avulla saadaan rehellistä tietoa yksilöiden toiminnasta ja kokemuksista. Jos haastateltavat luottavat tutkijaan, heillä ei ole tarvetta kaaunistella totuutta. (Alasuutari 1994, 86 - 87.) Helsingissä haastattelut tehtiin yliopiston kirjastossa sijaitsevassa ryhmätyöhuoneessa yhtä lukuun ottamatta. Se tapahtui haastateltavan kotona. Kirjaston haastattelutila oli rauhallinen ja sijaitsi sisäänkäyntiin nähden monen käytävän ja monien portaiden takana. Tapasin kaikki haastateltavat kirjaston ovella, ja matka sieltä haastattelutilaan antoi mahdollisuuden keskustella hieman rennommin haastateltavien kanssa. Näin huoneeseen päästyämme haastattelut saattoivat alkaa nopeasti. Tämä oli varsin luonteva tapa. Yleistä rupattelua tuli sopivasti ennen haastattelua luottamuksen syntymiseksi, ja haastatteluissa vallitsikin hyvä tunnelma. Haastateltavat suhtautuivat varsin myönteisesti tutkimusta kohtaan ja olivat valmiita antamaan oman panoksensa siihen. Aihe oli heidän mielestään tärkeä, ja myös oma opiskeluaika oli monella niin lähellä, että muistettiin oma lopputyön tekeminen ja haluttiin tukea graduntekijää myös sen vuoksi.

Suomussalmella asuvien haastatteluja varten matkustin Suomussalmelle vajaan viikon ajaksi maaliskuussa 2002. Tuon käynnin yhteydessä kävin keskustelemassa kunnan virkamiesten kanssa tutkimuksesta ja yleisesti kunnan tilanteesta. Oli selventävää tutustua paikkaan, jota tutkimus koskee ja havainnoida puitteita, jotka Suomussalmella muodostavat elämän edellytykset. Oma ulkopuolisuuteni osoittautuikin positiiviseksi tekijäksi ja mahdollisti aiheen objektiivisemmän käsittelyn. En tuntenut ketään haastateltavista etukäteen, ja näin saatoin pysyä neutraalimpana haastattelutilanteissa.

Suomussalmella kuusi haastattelua tehtiin Ämmänsaaren keskustassa sijaitsevassa Kiannon Kuohut -hotellissa takka- ja vapaa-ajan huoneissa. Yksi haastattelu tapahtui haastateltavan

kotona ja yksi työpaikalla. Hotellille tulo sopi lähes kaikille hyvin ja paikka oli rauhallinen. Kotona tehtyä haastattelua häiritsi jonkin verran haastateltavan tytär ja perheen kissa, josta haastateltava ”harhaantui” kertoilemaan myös haastattelun aikana. Työpaikalla tehty haastattelu tapahtui kahvihuoneessa, jossa kävi välillä myös muita ihmisiä. Tämä ei kuitenkaan tuntunut häiritsevän haastateltavaa, haastattelijalle tosin tuli vähän kiusaantunut olo tilanteesta. Kyseinen haastattelu olikin kotona tehdyn ohella kaikkein nopein. Haastatteluja tehdessä varmistui siis ainakin se, kuinka suuri merkitys ympäristön rauhallisuudella on tutkimuksen onnistumiselle. Ympäristöllä on vaikutusta sekä haastateltavan että tutkijan käytökseen. Sillä ei ole ollut kuitenkaan ratkaisevaa merkitystä vastausten sisällön kannalta.

Haastattelut kestivät Helsingissä hieman alle tunnista puoleentoista tuntiin. Suomussalmella tehdyt olivat jonkin verran lyhyempiä, ne kestivät 35 minuutista reiluun tuntiin. Kestojen vaihteluun vaikutti ennen kaikkea haastateltavien puheliaisuus. Toiset antoivat lyhyempiä vastauksia kuin toiset. Jotkut saattoivat kertoa hyvinkin laajasti kaikenlaisista asioista, jopa ohi kysymysten ja aihepiirin. Vastausten lyhyys tai pituus ei kuitenkaan ole ongelma, sillä lyhyet vastaukset ilmensivät henkilöiden persoonallisuutta ja vähäpuheisuutta, mutta toivat kuitenkin riittävästi selvennystä kysymyksiin. Laajat vastaukset taas ilmensivät henkilön puheliaisuutta ja lisäsivät uskoa haastatteluilmapiirin avoimuuteen. Joissakin tapauksissa henkilökohtaisten asioiden esille tuominen herätti haastattelijassa myös myötälämisen tunteita, jotka vaikeuttivat jonkin verran neutraalin tutkijan roolissa pysymistä.

Haastattelut tapahtuivat kaikkiaan kolmen viikon sisällä, varsin ripeässä tahdissa siis. Tämä johtui pitkistä etäisyyksistä haastattelupaikoille. Nopeasta tahdista johtuen en ehtinyt haastattelujen välillä purkamaan niitä. Näin ei välttämättä ehtinyt hahmottaa se, mikä sujui hyvin ja mikä huonosti. Vasta jälkeinpäin nauhoja purkaessa tuli esiin asioita, joita olisi vielä voinut kysyä tai jättää kysymättä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa antoisinta olisi kuitenkin aloittaa analyysi tarpeeksi aikaisessa vaiheessa, jo muutaman haastattelun jälkeen. Silloin analyysi ohjaisi myös kysymyksenasettelua ja analyysi ja aineistonkeruu muodostaisivat toisiaan tukevan prosessin. (Strauss 1987.) Jouduin valitettavasti ulkoisista puitteista johtuen tinkimään tästä tavoitteesta ja keräämään ensin koko aineiston ja analysoimaan sitä vasta lopuksi. Aineisto on kuitenkin teemoiltaan varsin laaja, joten tästä ei syntynyt merkittävää ongelmaa.

3.4 Aineiston soveltuvuudesta

Alun perin haastateltaviksi oli tarkoitus valita syntyperäisiä suomussalmelaisia. Osoitepyyntöä tehdessä kuitenkin osoittautui, että syntymäpaikka ei ollut sallittu osoitteiden hakuehto. Haku voitiin tehdä vain nykyisen ja edellisen asuinkunnan pohjalta. Näin tutkittaviksi valikoitui osaksi muitakin kuin syntyperäisiä suomussalmelaisia. Pääkaupunkiseudulle muuttaneista kaikki olivat yhtä lukuun ottamatta kotoisin Suomussalmelta. Suomussalmella asuvista neljä oli muualta sinne muuttaneita, neljä syntyperäisiä suomussalmelaisia. Yksi muualta muuttaneista tosin oli muuttanut Suomussalmelle jo aivan pienenä, ja hän itsekkin koki olevansa kotoisin Suomussalmelta. Aineiston heterogeenisuudella oli jonkin verran vaikutusta tutkimuksen kulkuun ja analyysiin. Toisaalta näin näkökulma laajeni, kun tarkasteltavana oli myös Suomussalmelle muuttaneiden ryhmä ja heidän suhteensa kuntaan asuinpaikkana.

Suomussalmelta pääkaupunkiseudulle muuttaneista kuusi oli asunut ennen muuttoaan muualla kuin Suomussalmella. He olivat siis muuttaneet Suomussalmelta pois jo aiemmin, mutta olivat siirtäneet kirjansa pois kunnasta vasta pääkaupunkiseudulle muuton jälkeen. Tämäkin hieman muutti alkuperäistä suunnitelmaa, sillä tarkoituksena oli verrata yksilöiden elämää ennen muuttoa Suomussalmella ja muuton jälkeen pääkaupunkiseudulla. Koska aineistoon kuitenkin osui jo aiemmin kunnasta muuttaneita, tutkimuskysymyksetkin muotoutuivat yleisemmin asuinpaikkaa käsitteleviksi. Kvalitatiivisen tutkimuksen ominaispiirteenä onkin kysymyksenasettelun joustavuus sen pohjalta, millaiset mahdollisuudet aineisto tarjoaa. Aineiston monimuotoisuus asetti rajoituksia ja aiheutti sen, että analyysissä tulee esiin paljolti itsestäänselvyyksiltäkin tuntuvia asioita. Aineisto mahdollisti kuitenkin myös monipuolisempien ulottuvuuksien esiin nostamisen. Erityisesti se laittoi aloittelevan tutkijan kovalle koetukselle analyysin edessä. Tutkimusprosessi on ollut tekijälleen siten myös oppimisprosessi.

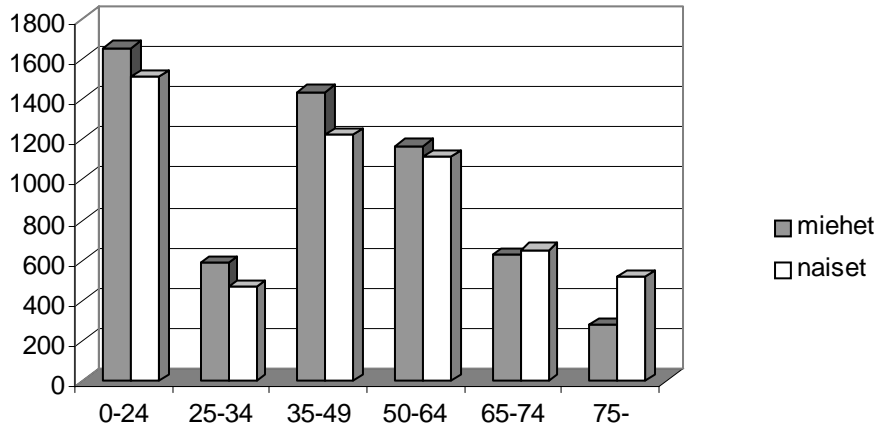
4 SUOMUSSALMI TUTKIMUSKUNTANA

Suomussalmi sijaitsee Oulun läänissä Kainuun maakunnassa (kts. liite 4). Kainuu edustaa Suomen alueellisessa rakenteessa perifeeristä, maaseutumaista aluetta. Suomessa maaseuduksi määritellään yleisimmin haja-asutusalue ja kaikki alle 500:n asukkaan taajamat. Maaseutuun kohdentuvan suunnittelun ja kehittämisen välineeksi on esitetty luokituksia erilaisista maaseutualueista. Tällainen on esimerkiksi jako syrjäiseen maaseutuun, ydinmaaseutuun ja kaupungin läheiseen maaseutuun. Suomussalmi kuuluu tämän luokituksen perusteella syrjäiseen maaseutuun. Kainuun maakunta on pinta-alaltaan Suomen kolmanneksi suurin maakunta, mutta väestömäärältään se on toiseksi pienin ja edustaakin siten tyypillisimmillään pohjoisen maaseutumaista aluetta, joka kärsii pienestä asukasmäärästä, alhaisesta syntyvyydestä ja muuttotappiosta. (Huttunen 2000, 31.)

Suomussalmi on Suomen vanhin asuinpaikka. Ensimmäiset asukkaat saapuivat sinne noin 10 000 vuotta sitten. Tosin näyttöä yhtämittaisesti jatkuneesta asutuksesta ei ole. Suomussalmen kunta on perustettu vuonna 1867 ja se on Suomen kunnista kahdeksanneksi suurin, pinta-alaltaan 5 859 neliökilometriä. Suomussalmi rajoittuu Taivalkosken, Pudasjärven, Puolangan ja Hyrynsalmen kuntiin, Kuusamon ja Kuhmon kaupunkeihin sekä idässä Venäjään. Se on pinta-alaansa nähden varsin harvaan asuttu. Noin puolet asukkaista asuu taajamissa. Ämmänsaaren kuntakeskuksessa asui vuonna 2000 yhteensä 4 909 asukasta, eli 44,6 prosenttia koko kunnan asukasmäärästä. Tutkimukseni on rajattu juuri Ämmänsaareen asuviin kuntalaisiin (kts. liite 4). (Suomussalmen kunta 2000.)

Suurin ikäryhmä on 40-50 -vuotiaat, joita oli Suomussalmella vuonna 2000 yhteensä 1 883 henkeä. 25-29 -vuotiaiden osuus oli samana vuonna 3,5 prosenttia koko kunnan väestöstä. 30-34 -vuotiaita oli 5,1 prosenttia kaikista kuntalaisista. (Suomussalmen kunta 2000.) Siten nuoret aikuiset ovat suhteellisesti pieni ikäryhmä. Tämän tutkimuksen ikäryhmään kuuluvia kunnassa on siis yhteensä vain noin 8,6 prosenttia asukkaista.

Kuvio 4. Väestön ikäjakauma Suomussalmella vuonna 2000.

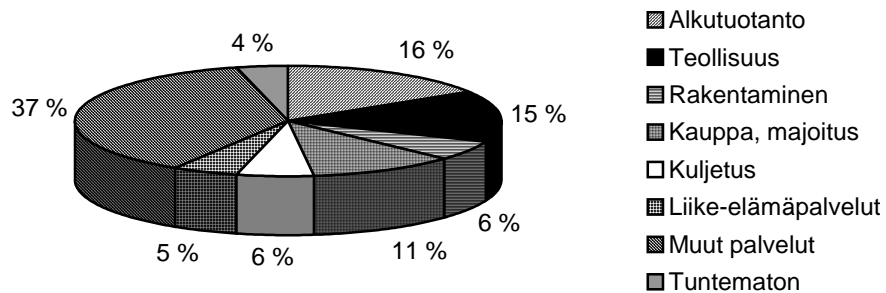

Lähde: Suomussalmen kunta.

4.1 Elinolosuhteet Suomussalmella

Yhteensä 60 prosenttia kunnassa työssä käyvistä saa elinkeinonsa julkisista tai yksityisistä palveluista. Loput saavat elantonsa mm. rakentamisen, teollisuuden sekä maa- ja metsätalouden parista. Työpaikkojen määrä on vähentynyt vuodesta 1997 lähtien lähes kaikilla elinkeinosektoreilla, vain terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelujen sekä yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten palvelujen kohdalla työpaikkojen määrä on pysynyt suunnilleen samana, hieman jopa lisääntynyt. (Suomussalmen kunta 2000.)

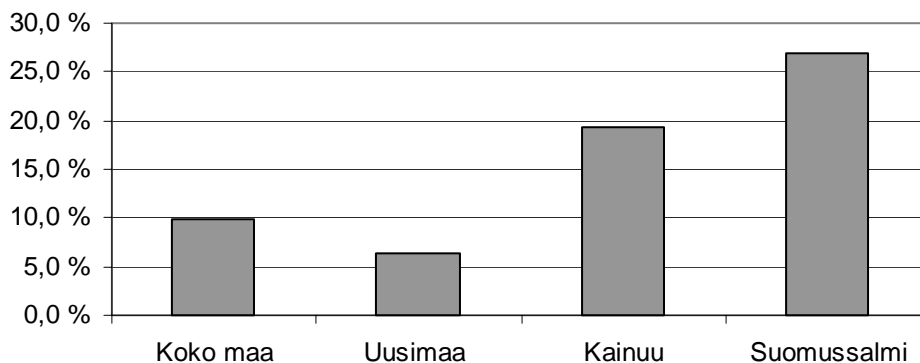
Kuvio 5. Suomussalmen kunnan elinkeinorakenne vuonna 2000.

Lähde: Suomussalmen kunta.

Kunnassa on korkea työttömyysprosentti, joka vaikuttaakin merkittävästi kunnan muuttotilanteeseen. Suomussalmen työttömyysaste oli vuonna 1999 keskimäärin 29 prosenttia ja vuonna 2000 vain hieman alhaisempi, 27 prosenttia. (Suomussalmen kunta 2000.) Se on selvästi maan keskiarvoa korkeampi ja erityisen isoksi Suomussalmen ja koko Kainuun ero muodostuu Uuteenmaahan verrattuna, jossa työttömyys on maan keskimääräistä pienempää.

Kuvio 6. Suomussalmen työttömyysaste vuonna 2000 verrattuna koko maahan ja Kainuun ja Uudenmaan maakuntiin.

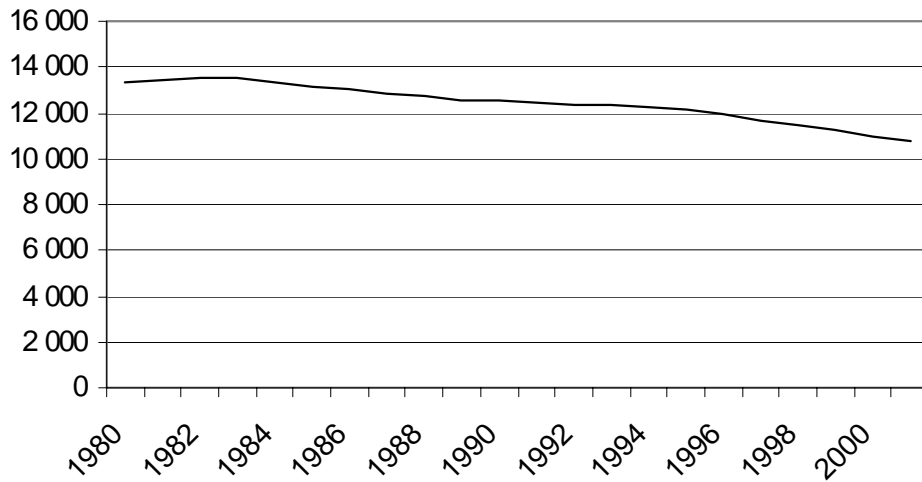
Lähde: Tilastokeskus.

Kunta tarjoaa tärkeimmät julkiset palvelut niin perusturvan, koulutuksen, liikuntapalvelujen sekä nuoriso- ja kulttuuripalvelujen osalta. Koulutusmahdollisuuksia tarjoavat Suomussalmella lukio, ammatillinen Suomussalmi-opisto, aikuiskoulutusta tarjoava Kianta-opisto sekä Kainuun musiikkiopisto. Nuorisopalveluja ovat nuorisotalo, nuorten työpaja sekä avoin työpaja. (Suomussalmen kunta 2000.) Ämmänsaaren keskustassa sijaitsevat merkittävimmät kaupalliset palvelut.

4.2 Asukasmäärän kehittyminen

Suomussalmella oli asukkaita aina 1970-luvulle lähes 16 000, kunnes määrä laski vuoteen 1975 mennessä alle 14 000:nen. Siitä edelleen 1980-luvun lopulle määrä pysyi suunnilleen samana, välillä jopa hieman kohoten. Koko 1990-luvun suunta on ollut vahvasti alaspäin. Suomussalmella oli asukkaita vuoden 1999 lopussa yhteensä 11 236 ja vuoden kuluttua 11 003. Kunnan väkiluku väheni 233 henkilöllä vuonna 2000 eli 2,1 prosenttia. Nettomuutto on selvästi negatiivinen. (Tilastokeskus 2001:5, 29.)

Kuvio 7. Väkiluvun kehittyminen Suomussalmella 1980 - 2001.

Lähde: Tilastokeskus.

Suomussalmen lähtömuuton suuntana on muu Kainuu, erityisesti maakunnan keskus Kajaani. Toinen merkittävä muuttokohde on läänin keskus Oulu. Myös Uusimaa ja pääkaupunkiseutu ovat merkittävimpiä Suomussalmelta suuntautuvan lähtömuuton kohteita. Esimerkiksi vuonna 1999 pääkaupunkiseudun kuntiin muutti yhteensä 50 suomussalmelaista. Suomussalmen tulomuuttajat ovat lähtöisin erityisesti lähialueilta. Jonkin verran kuntaan on kuitenkin muuttanut väkeä myös Etelä-Suomesta. (Suomussalmen kunta, tilastoja 1999 ja 2000.)

Taulukko 2. Suomussalmelta muuttaneiden muuttokohteet sekä Suomussalmelle muuttaneiden lähtöpaikat vuonna 1999.

Maakunta	Lähtömuuttoja Suomussalmelta	Tulomuuttoja Suomussalmelle
Kainuu	116	83
Pohjois-Pohjanmaa	84	31
Uusimaa	76	28
Pohjois-Savo	22	8
Varsinais-Suomi	20	6
Lappi	18	30
Päijät-Häme	17	4
Pirkanmaa	14	3
Keski-Suomi	12	7
Pohjois-Karjala	9	4
Etelä-Pohjanmaa	5	8
Etelä-Savo	5	3
Etelä-Karjala	4	13
Vaasan rannikkoseutu	4	0
Keski-Pohjanmaa	3	4
Häme	3	7
Satakunta	2	2
Itä-Uusimaa	1	4
Yhteensä	418	246

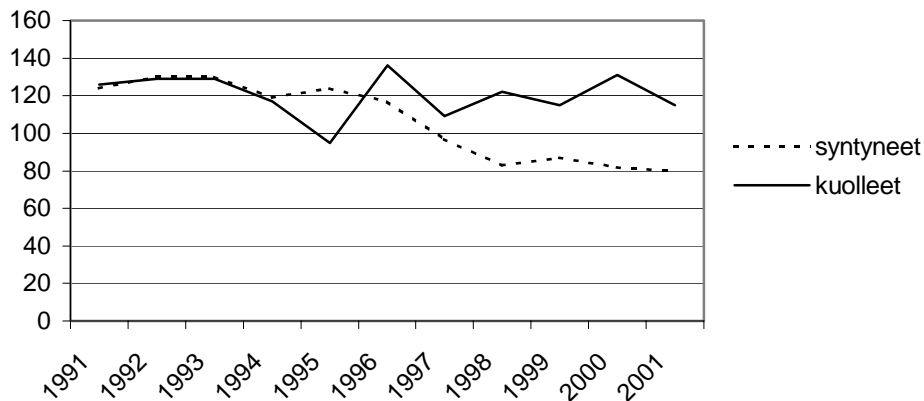
Lähde: Suomussalmen kunta, tilastoja 1999.

Väkiluvun pieneneminen Suomussalmella on ollut nopeaa erityisesti 1990-luvun puolivälin jälkeen. Näin ennustetaan olevan myös tulevaisuudessa. Tilastokeskus on tehnyt kunnille väestöennusteen aina vuoteen 2030 saakka, ja sen mukaan Suomussalmella olisi asukkaita vuoteen 2010 mennessä alle kymmentuhatta. Vuonna 2030 Suomussalmella asuisi Tilastokeskuksen mukaan enää alle kahdeksantuhatta asukasta. (Tilastokeskus 2001:10, 66 - 67.) Suomussalmen kunnan asettama väestöennuste vuodelle 2010 on 12 400 asukasta. (Suomussalmen kunta 2000.) Kunnan oma ennuste tai tavoite on siten selvästi optimistisempi kuin Tilastokeskuksen visio. Tämä johtuu siitä, että kunnan tekemässä arvioissa on otettu huomioon erilaiset ehkäisevät toimenpiteet.

Ikäryhmistä juuri 25 - 34 -vuotiaiden määrä on vähentynyt eniten tarkasteluvuosien 1999 ja 2000 aikana. Nuoret aikuiset muuttavat siis vilkkaimmin pois kunnasta. Ikäryhmän vähenemiseen tilastoissa vaikuttaa myös se, että osa jo aiemmin opiskelemaan muuttaneista siirtää kirjansa opintojen päätyttyä muualle, mikäli kuntaan ei palata. Kyseisen ikäryhmän asuminen kunnassa vaikuttaa myös toisella tavalla kunnan asukasmäärän kehitykseen, sillä syntyvyyden määrä riippuu pitkälti tämän ikäryhmän suuruudesta. Kuolleisuuden määrä

ohitti syntyvyyden määrän vuonna 1996 ja ero on ollut kasvussa siitä lähtien. (Suomussalmen kunta 2000.) Muuttotappion lisäksi syntyvyys on siis alhaisempi kuin kuolleisuus. Suomussalmea voi tässäkin mielessä pitää ns. ”maailmanlopun kuntana”.

Kuvio 8. Syntyneet ja kuolleet Suomussalmella 1991 - 2001.

Lähde: Tilastokeskus.

5 MUUTTOLIIKETEORIAM JA ELÄMÄNTAPANÄKÖKULMA

Muuttoliikettä voidaan tutkia monesta eri näkökulmasta ja monen tieteen puitteissa. Yhteinäistä muuttoliiketeoriaa ei ole pystytty muodostamaan, sillä muuttoon liittyvät taustatekijät ja motiivit muodostavat erittäin monimutkaisen kokonaisuuden (Kytö 1998, 34). Toisaalta tällaista kokoavaa teoriaa ei välttämättä edes tarvita, sillä kaikki tieteenalat tuovat oman näkökulmansa kautta tärkeää tietoa ilmiön eri ulottuvuuksista. Muuttoliikettä koskevia teorioita on kehitelty etenkin taloustieteissä, maantieteessä ja sosiaalitieteissä. Muuttoliiketutkimusta voidaan jaotella myös ilmiön eri tasojen koskevaan tutkimukseen. Muuttoliikettä voidaan hahmottaa sekä yhteiskunnallisella, alueellisella että yksilöllisellä tasolla. Teorioista on pyritty muodostamaan erilaisia muuttoliikettä selittäviä malleja, joita onkin näkökulmasta riippuen useita. (Karjalainen 1986, 35 - 38.) Tarkoituksenmukaista ei ole kuitenkaan eritellä eri tieteen ja lähtökohdan sisältöä tässä yhteydessä tarkemmin. Esille tuodaan vain eri näkökulmien pääasialliset lähtökohdat ja keskitytään tässä tutkimuksessa käytetyn viitekehyksen kuvaamiseen.

5.1 Yhteiskunnallinen ja alueellinen tarkastelutaso

Yhteiskunnallisella tasolla muuttoliikettä tutkitaan erityisesti eri yhteiskuntakehityksen vaiheisiin liittyvien päämuuttovirtojen ja niissä ilmenevien muuttomotiivien tarkasteluilla. (Söderling 1988, 48.) Taloustieteessä muuttoliikettä on tutkittu työvoimakysymyksenä, jolloin työvoima tuotannontekijänä vaikuttaa liikkuvuudellaan talouteen. Niin sanotut veto-voimamallit pyrkivät tarkastelemaan muuttoliikettä lähinnä maantieteellisestä *alueellisesta* näkökulmasta käsin. (Karjalainen 1986, 35). Vetomallien rakentamisessa käytetään muuttujina mm. eri alueiden väestömääriä, etäisyyttä ja niiden tarjoamia mahdollisuuksia. Alueellista näkökulmaa tuovat esiin myös ns. alueelliset kasvuteoriat, joiden mukaan alueelliset prosessit aiheuttavat joillakin alueilla kasautuvaa kasvua ja toisilla supistumista (Söderling 1988, 40 - 41). Maantieteessä muuttoliiketutkimukseen on liitetty myös etäisyyden ja tilan käsitteet ja korostettu yksilöllisiä ympäristösuhteita ja -merkityksiä muuttoliikkeen välitysmekanismeina. Aluetiede on nostanut esiin aluesidoksen ja alueellisen identiteetin merkityksen yksilötason muuttoprosessissa. (Pohjola 1989, 18 - 19.) Paikallisidentiteettiä maassamuuton yhteydessä on tutkinut mm. Väänänen (2000).

5.2 Yksilötason muuttoliiketeoriat

Yksilötason muuttoliiketutkimusta on tehty erityisesti sosiaalitieteissä. Yksilötason teorioista keskeisimpiä ovat niin sanotut työntö- ja vetoteoriat. Niissä pyritään kuvaamaan lähtö- ja tuloalueiden ominaisuuksia, joista toiset vetävät ihmisiä puoleensa ja toiset taas työntävät pois alueelta. Leen (1969, 285) mukaan muuttopäätös on työntävien ja vetävien tekijöiden punnitsemista, ja päätös tehdään eri tekijöiden voimasuhteiden perusteella. Bogue (1969, 753) mukaan yksilö reagoi muuttopäätöksellä ympäristön taloudellisiin, sosiaalisiin ja demografisiin voimiin. Yksilö pyrkii tyydyttämään tarpeitaan ja välttämään epämiellyttäviä kokemuksia. Muutto heijastaa siis tarvetta, jota yksilö ei kykene tyydyttämään asuinpaikassaan. Mangalam pitää muuton syynä suhteellista kurjistumista eli deprivatiota, joka on yhteydessä arvoihin. Jos tavoiteltavia arvoja ei kyetä saavuttamaan tietyssä ympäristössä, muutetaan paikkaan, jossa arvojen uskotaan paremmin toteutuvan. (Mangalam 1968, 9.) Karjalainen (1986, 38) nostaa esiin myös Beshersin (1967) muuttopäätösteorian, jonka mukaan muutto on pitkäaikainen prosessi, joka etenee lähtö- ja tuloalueen ominaisuuksien punnitsemisesta päätöksen tekoon, varsinaiseen muuttamiseen sekä uusiin olosuhteisiin sopeutumiseen tai edelleenmuuttoon.

Sosiologisille muuttoliiketeorioille on ominaista olettaa, että muutossa liikkeelle panevana voimana on pääasiassa ihmisten rationaalinen pyrkimys elinolosuhteidensa parantamiseen. Kysymys on Leen (1969) teorian mukaisesti lähtö- ja tulokuntien työntö- ja vetotekijöistä, joiden voimakkuus vaikuttaa muuttopäätökseen. Ihmiset pyrkivät rationaalisen valinnan mukaisesti tekemään vertailuja ja valitsemaan asuinpaikkansa sen mukaan, missä on parhaat mahdollisuudet omien tavoitteiden täyttämiseen. Rationaaliseen valintaan perustuvat muuttoliikemallit ovat kuitenkin osittain pinnallisia, sillä ne eivät huomioi päätöksentekoprosessin monimutkaisuutta ja useita taustalla vaikuttavia tekijöitä. (Kytö 1998, 39, 99.) Myös samat tekijät voivat olla sekä vetäviä että työntäviä (Karjalainen 1986, 39). Kriittiseksi tekijäksi nousevatkin yksilön arvot. Se, mitä pidetään tärkeänä, vetää puoleensa. Se, mitä ei arvosteta, saattaa olla työntävä tekijä.

Työntö- ja vetoteorioiden pohjalta muuttoliikettä voidaan tarkastella myös hyvinvointiteorioiden näkökulmasta. Muuton voidaan katsoa johtuvan yksilön hyvinvoinnin vajaatilasta ja siitä, millaiseksi yksilö kokee tarpeentyydytysmahdollisuutensa asuinpaikassaan. Tämä on yhteydessä aluetasoon, sillä alueelliset olosuhteet vaikuttavat siihen, mitkä mahdollisuudet yksilöllä on tyydyttää tarpeitaan ja parantaa hyvinvointiaan. Vajaaksi koettua hyvinvointiresurssia on tutkimuksissa mitattu muuton motiiveilla. Muuton on katsottu johtuvan siitä resurssista, jonka kohdalla tarvetta ei ole voitu tyydyttää lähtöalueella. (Söderling 1988, 56 - 60.)

Muuttoliikettä on tarkasteltu sekä yhteiskunnan (makrotaso), alueen (mesotaso) että yksilön (mikrotaso) näkökulmasta. Sosiologiset muuttoliiketutkimukset ovat painottuneet erityisesti mikrotasolle. Empiirisillä tutkimuksilla on etsitty vastauksia kysymyksiin ketkä muuttavat, miksi muutetaan, mihin muutetaan ja millä seurauksilla muutetaan (Itäpuisto 1999, 38). Muutto käsitetään monitasoisena prosessina, ja yhteiskunta- ja aluetaso heijastuvat myös yksilötason tarkastelun kautta. Muutokset yhteiskunnassa ja alueellisessa kehityksessä heijastuvat juuri yksilötasolla muuttoprosessina. Kumpulaisen mukaan prosessin analysoimiseksi on tutkittava muuttajan itsensä ilmaisemia motiiveja ja niiden lisäksi objektiivisia olosuhteita ja reunaehtoja, joiden puitteissa muuttotapahtuma toteutuu. (Kumpulainen 1993, 23, 61.) Myös tämän tutkimuksen näkökulma on yksilötasolla, ihmisten kokemuksissa, joiden taustalla vaikuttavat yhteiskunnan rakenteelliset tekijät sekä aluetekijät.

Muuttoliiketutkimus on jossain määrin ottanut kohteekseen myös kulttuurisen näkökulman eli elämäntavan, kulutustyyliä ja arjen muut käytännöt sekä niihin liittyvät yksilölliset preferenssit (Kytö 1998, 35). Elämäntapanäkökulmaa ovat soveltaneet muuttoliiketutkimuksissaan mm. Kukkonen (1991), Kumpulainen (1993) ja Pinola (1995). Tähän elämäntapanäkökulmaan nojataan myös tässä tutkimuksessa. Tarkastelussa ei ole vain se, millaista hyvinvointia muutolla tai muuttamattomuudella saadaan tai pyritään saavuttamaan, vaan myös se, millaiseksi yksilön elämäntapa tämän tavoittelun kautta muodostuu.

5.3 Elämäntapa ja muuttaminen

Elämäntapaa voidaan pitää elämää jäsentävänä toimintalinjana (Roos 1986, 37). Roosin mukaan *elämäntapa* on kokonaisuus, joka muodostuu yksilön elämänvaiheiden, elämäntoiminnan ja arkielämän vuorovaikutuksesta. Yksinkertaistettuna se tarkoittaa sitä, miten yksilö elää ja mitä asioita hänen elämänsä sisältää. Elämäntapa jäsentyy subjektiviteetin kautta. *Subjektiviteetti* tarkoittaa ihmisen arvomaailmasta, oman elämän arvioinnista sekä tärkeistä elämäntoimintakokonaisuuksista muodostuvaa kokonaisuutta (Roos 1985, 38 - 40.) *Arvo* tarkoittaa pysyvää, myöntävää tai kieltävää uskomusta, että jokin käyttäytymismalli tai asiantila on parempi kuin toinen (Kytö 1998, 84 - 88). Elämäntapaan liittyvät myös elämäntoiminnan, perustavien elämäntoimintakokemusten sekä julkisen ja yksityisen erottelu eli kysymys julkisista (Roos 1985, 38 - 40). Näiden pohjalta tietyt elämäntoimintakokoneet nousevat keskeisiksi yksilön jokapäiväisessä toiminnassa. Keskeisiä elämäntoimintakokoneita ovat esimerkiksi perhe, työ, asuminen, kuluttaminen ja sosiaaliset suhteet. Ihmiset arvottavat niitä hyvin eri tavoin. (Pinola 1995, 40 - 41.)

Elämäntapa ei kuitenkaan määräydy vain yksilön subjektiviteetin kautta, vaan siihen vaikuttavat aina myös ulkoiset puitteet ja yhteiskunnan rakenteelliset tekijät. Elämäntapa ilmentääkin kulttuuria ja on sen puitteissa mahdollinen elämän jäsentämisen tapa (Roos 1988, 14). Allardtin mukaan elämäntapa on ennen kaikkea subjektiviteetistä muodostuva järjestelmä, mutta elämäntapatutkimuksessa on tarkoituksenmukaista analysoida myös elämäntavan objektiivisia edellytyksiä. Kun elämäntapa muuttuu, se on selitettävä objektiivisten olosuhteiden, esimerkiksi sosiaalisen rakenteen avulla. Elämäntavan käsitteen heijastavuus riippuukin pitkälti siitä, miten keskeisiä edellytyksiä ja ulkoisia olosuhteita pystytään yhdistämään elämäntavan kuvauksiin. (Allardt 1986, 11 - 12.)

Ahposen ja Järvelän (1983) mukaan elämäntapa tarkoittaa ihmisten arkielämän prosessia edellytyksineen ja pyrkimyksineen. Edellytykset ovat niitä objektiivisia ja konkreettisia puitteita, joiden rajoissa yksilön toiminta toteutuu. Pyrkimykset taas edustavat toiminnan subjektiivista puolta, niitä toimintatavoitteita, jotka ohjaavat yksilöä toimimaan mielekkäästi. Myös Ahposen ja Järvelän mukaan elämäntapa muodostuu arkielämän prosessista ja yksilöiden subjektiivisista pyrkimyksistä, mutta myös objektiiviset olosuhteet vaikuttavat elämäntapaan. Se ei siis synny tyhjiössä, vaan elämäntapaan vaikuttavat yhteiskunnan rakenteelliset tekijät ja asuinympäristön luomat puitteet. Ahponen ja Järvelä jakavatkin elämäntavan kolmeen ulottuvuuteen: elämäntavan puitteisiin eli rakenteellisiin tekijöihin, ajankäyttöön eli arkielämän jäsentymiseen sekä elämäntavan perspektiiveihin eli merkitystekijöihin. (Ahponen & Järvelä 1983, 9 - 10, 24.) Elämäntapa ymmärretään tässä tutkimuksessa myös konkreettisenä arkielämän toimintana, johon vaikuttavat sekä ympäristön rakenteelliset tekijät että yksilön subjektiiviset pyrkimykset ja tavoitteet. Ajatuksena on ollut yhdistää sekä Roosin, Allardt'n että Ahposen ja Järvelän näkemykset ja tarkastella siten elämäntapaa laajana kokonaisuutena.

5.3.1 Asuinpaikka elämän näyttämönä

Elämän laatu voi määräytyä siitä, millaisella näyttämöllä elämää eletään (Lehtonen 1990, 224). Asuinpaikka luo puitteet, jotka raamittavat yksilöiden mahdollisuuksia toimia jokapäiväisessä elämässään. Asuinpaikalla on vaikutusta esimerkiksi siihen, millaista koulutusta voidaan hankkia, millaista työtä tehdä tai miten viettää vapaa-aikaa. Tästä syystä elämäntapaa on mielekästä tarkastella myös asuinpaikan tarjoamien mahdollisuuksien ja rajoitusten näkökulmasta. Olennaista on se, miten hyvin yksilö kokee saavansa toteutettua oman elämänsä tavoitteita tietyssä paikassa. Jos mahdollisuuksiin ei olla tyytyväisiä, voi vaihtoehdoksi nousta asuinpaikan vaihtaminen, muutto.

Muuton avulla voidaan vaihtaa niitä puitteita, joissa elämää eletään, ja niitä mahdollisuuksia, joiden pohjalta omaa elämää voidaan rakentaa mielekkääksi. Roosin mukaan yhteiskunnan muutos onkin johtanut siihen, että elämäntapa yhä useammin valitaan tietoisesti. (Roos 1990, 481.) Myös muuttoliiketeoriat ovat pitkälti pohjautuneet ajatukseen, että ihmiset toimivat muuttopäätöstä tehdessään rationaalisesti punniten eri asuinpaikkojen tarjoamia mahdollisuuksia omien tarpeiden ja tavoitteiden tyydyttämiseksi (Karjalainen 1986, 38).

5.3.2 Muuttopäätöksen vaikutus elämäntapaan

Rationaalisen valinnan teorit kiinnittävät huomiota ihmisten tavoitteelliseen toimintaan ja sen vaikuttimiin. Yksilöt kuuluvat niiden mukaan sosiaalisiin ryhmiin tai pysyvät tiettyjen ympäristöjen jäseninä niin kauan, kuin jäsenyys tuottaa enemmän hyötyä kuin haittaa. Yksilö toimii siten elämäntavan mukaisesti vain sellaisissa tilanteissa, joissa siihen mukautumisesta on enemmän etua kuin haittaa. Elämäntavan käsite kuvaa Allardtin mukaan erityisesti pysyvää ja tiedostamatonta toimintaa (Allardt 1986, 6, 28 - 29). Muuttopäätös sen sijaan on sitä kuvaavien teorioiden mukaan rationaalista toimintaa, jolla on vaikutuksia myös elämäntapaan sen puitteiden vaihtuessa. Kun elämään ei olla enää tyytyväisiä, elämäntapa asetetaan kyseenalaiseksi ja siten tietoisesti harkinnan kohteeksi.

Tehty valinta alkaa muovata elämäntapaa (Roos 1990, 481). Asuinympäristön vaihtaminen tuottaa väijäämättä ainakin jonkinlaisia muutoksia elämäntapaan. Mikäli muutolla on aktiivisesti pyritty saavuttamaan jotakin omalle elämälle tärkeää ja tavoittelemisen arvoista, sen saavuttaminen voi merkitä konkreettista muutosta yksilön arkielämässä. Esimerkiksi työpaikan saaminen muuttaa arjen toimintaa ja rytmiä. Asuinpaikan vaihtaminen voi tuoda muutoksia myös sosiaalisiin verkostoihin ja vapaa-aikaan. Myös tiettyyn asuinpaikkaan jäämällä rajataan elämäntapamahdollisuuksia. Paikalleen jääminen ei kuitenkaan välttämättä ole rationaalisen valinnan tulos kuten päätös muuttaa, vaan se voi olla luontevaa seurausta aiemmista elämäntapavalinnoista.

Muuttopäätös voidaan tehdä joko omasta tahdosta tai ulkoisten olosuhteiden ohjaamana. Tavoitemuutolla pyritään aktiivisesti parantamaan omia elinolosuhteita, kun taas pakkomuutto koetaan välttämättömäksi toimenpiteeksi esimerkiksi toimeentulon ylläpitämiseksi työttömyyden johdosta. (Korkiasaari & Söderling 1994, 226 - 227.) Tavoitemuutolla pyritään siten aktiivisesti muuttamaan elämäntapaa. Esimerkiksi koulutukseen panostaminen ja koulutuspaikan vuoksi muuttaminen ovat oma-aloitteista pyrkimystä elämäntavan muutokseen. Pakkomuuton seurauksena yksilö voi joutua vastoin tahtoaankin muuttamaan elämäntapaansa (Roos 1990, 481).

Muuttamisella pyritään saavuttamaan jotain sellaista, mitä pidetään arvokkaana tai vapautumaan sellaisesta, mitä ei pidetä tarpeeksi hyvänä. Yksilön arvot ovat tässä päätöksentekoprosessissa tärkeä tekijä. Arvojen merkitys muuttotapahtuman yhteydessä korostuu

etenkin silloin, kun kyseessä on vapaaehtoinen muutto. Myös pakkomuutossa pyritään saavuttamaan jotain tavoittelemisen arvoista. Myös niille, joilla olisi mahdollisuus muuttaa, mutta jotka eivät sitä tee, merkitsevät erilaiset arvot päätöstä tehtäessä paljon. (Kytö 1998, 84 - 88.) Muuttopäätös nähdään siis osana elämälle asetettuja tavoitteita ja niiden pohjalla vaikuttavia arvoja. Arvot vaikuttavat siihen, millaista elämää halutaan elää ja millaisia merkityksiä asetetaan ympäristölle, jossa elämää eletään. Asuinpaikkojen vertailu tapahtuu ainakin osittain arvojen pohjalta ja siten arvot vaikuttavat myös muuttopäätöksiin. Mikäli omien arvojen pohjalta syntyvää elämäntapaa ja omia elämäntavoitteita ei koeta voitavan saavuttaa tietyssä asuinpaikassa, todelliseksi vaihtoehdoksi muodostuu muuttaminen muualle.

5.3.3 Sopeutuminen ja elämänhallinta

Ahponen ja Järvelä (1983) ovat pyrkineet tutkimuksellaan löytämään ihmisten elämänprosesseista ja arkielämästä yhteiskunnan asettamien edellytysten ja yksilöllisten pyrkimysten välisiä jännitteitä. Ne lisääntyvät, jos oma elinympäristö muuttuu ja sitä kautta koko tutuksi tullut toimintakehys sekä sosiaalinen verkosto muuttuvat. Uuden ympäristön myötä on kehitettävä uusia tietoisuusmuotoja ja toimintatapoja ja elämäntapa saa uusia piirteitä. Uuteen ympäristöön sopeutumiseen vaikuttaa se, miten tietoisia yksilöt ovat elämäntavastaan. Mitä paremmin omat lähtökohdat ja tulevaisuudensuunnitelmat ovat tiedossa, sitä helpommin muutokseen voidaan sopeutua aktiivisesti uusia toimintatapoja kehittämällä. (Ahponen & Järvelä 1983, 9 - 10, 24.)

Asuinpaikan vaihdos on aina muutos aiempaan elämään. Sopeutumiseen vaikuttaa se, koetaanko muutos mielekkäänä ja omien tavoitteiden mukaisena vai pakollisena. Sopeutumiseen vaikuttaa myös se, miten tehdyt ratkaisut muokataan mielekkäiksi. Kyse on tällöin Roosin määrittelemästä elämäntapaan sisältyvästä elämänhallinnasta. *Ulkoinen elämänhallinta* tarkoittaa, että yksilö kykenee ohjaamaan elämänsä kulkua ilman, että siihen ovat liian vaikuttaneet hänestä riippumattomat ulkoiset tekijät. Yksilö kokee olevansa oman elämänsä herra. *Sisäinen elämänhallinta* taas merkitsee yksilön kykyä sopeutua elämänsä tapahtumiin. Yksilö kykenee kääntämään elämäntavoitteidensa vastaisetkin asiat omaksi voitokseen ja sopeutumaan niihin. (Roos 1985, 41 - 42.) Muuttoa voidaan siis tarkastella elämänhallinnan kautta, eli selvittää sitä, miten yksilö kokee hallitsevansa muuton ja sen tuomat elämäntapamuutokset. Merkittävää on, millaisen arvon yksilöt antavat muuttokoke-

muksilleen: onko muutto juurilta repäisyä vai avaako se uusia mahdollisuuksia ja merkitseekö se muutosta parempaan? (Pinola 1995, 40 - 41.)

Elämänhallinta ei ole keskeinen tekijä vain silloin, kun asuinympäristö muuttuu. Se on merkittävä tekijä myös niille, jotka ovat jääneet asumaan tietylle paikkakunnalle. Elämänhallintaa ilmentää silloin se, miten samana pysyvän asuinpaikan olosuhteissa kyetään elämään itselle mielekästä elämää. On myös muistettava se, että olosuhteet eivät ole muuttumattomia, vaan asuinpaikan luomissa puitteissa tapahtuvat muutokset voivat myös myöhemmin muuttaa elämänhallintaa ja mahdollisesti laukaista muuttopäätöksen.

5.3.4 Paikallisidentiteetti elämäntavan osana

Uuteen asuinpaikkaan sopeutumiseen vaikuttaa myös se, millaisia sidoksia yksilöllä on aiempaan asuinpaikkaansa. Tällaiset siteet voivat vaikuttaa muuttopäätökseen ja niillä on vaikutusta siihen, millaiseksi uusi asuinpaikka koetaan. Asuinpaikkaan kuulumista voidaan pitää osana yksilön identiteettiä, ja muuttopäätöstä tehtäessä tämän paikallisidentiteetin voimakkuus voi vaikuttaa siihen, miksi päätös muodostuu ja miten sen seuraukset koetaan.

Asuinpaikka ei siis ole välttämättä vain väline omien tavoitteiden toteuttamiseksi. Paikkaan voidaan liittää myös erilaisia tunteita ja merkityksiä, joilla on vaikutuksia yksilöiden suhtautumiseen asuinpaikkaa kohtaan oman elämän näyttämönä. Sosiaalinen identiteetti onkin elämäntavan sukulaiskäsite. Se syntyy, kun ihmiset katsovat kuuluvansa johonkin rajattuun ryhmään. (Allardt 1986, 14.) *Paikallisidentiteetti* on yksi ihmisen identiteetin muodoista, ja se perustuu juuri asuinpaikkaan. Kun ihmiset tuntevat kuuluvansa johonkin paikkaan, he samastuvat siihen yhteisöön, jonka tuon paikan asukkaat muodostavat. Paitsi yhteisöön, ihmiset samastuvat myös paikan miljööseen, esimerkiksi luontoon. (Ruonavaara 2001, 21 - 23.)

Yhteisö on mikä tahansa vuorovaikutusmuodoste, jonka toimijoilla voidaan olettaa olevan jotain yhteistä. Alueellinen yhteisötutkimus rajaa kohteekseen esimerkiksi kylän, kaupungin tai sen osan, yhdyskunnan tai muun alueellisesti rajatun kohteen eli paikallisyhteisön, johon kuuluville yhteistä on juuri asuinpaikka. Yhteisö on alueeseen kiinnittyvä toiminnan ja tietoisuuden yhdistelmä, ja se toimii ihmisille identiteettiä vahvistavana vuorovaikutusjärjestelmänä. Yhteisön jäsenten välillä voi olla konkreettista vuorovaikutusta, jolloin toi-

minnan seurauksena voi olla *toiminnallinen yhteisö*. Yhteisö voi muodostua kuitenkin myös yksilöiden tietoisuudessa vahvistuvan yhteenkuuluvuuden kautta, jolloin voidaan puhua symbolisesta yhteisyydestä. *Symbolinen yhteisyys* ei noudata toiminnallisten yhteisöjen rajoja, vaan yhdistää epämääräisempiä ihmisryhmittymiä. Se on myös normatiivista, sillä se määrää suhtautumista tiettyihin asiointiloihin ja vaikuttaa tätä kautta myös ihmisten käyttäytymiseen, ajankäyttötottumuksiin ja vuorovaikutusmuotoihin. (Lehtonen 1990, 16 - 27, 199.) Yhteisöön samastuminen voikin muodostua yksilölle tärkeäksi tekijäksi oman elämän arvioinnissa. Sillä voi olla siten vaikutusta myös tapaan, jolla yksilö arvostaa tai torjuu tiettyjä elämäntapoja.

Identiteetin käsitteen käyttökelpoisuus elämäntapatutkimuksessa on Allardtin mukaan sidoksissa siihen, että se on määritelty subjektiviteetin kautta (Allardt 1986, 14). Myös paikka ja paikallisidentiteetti voidaan siten sisällyttää elämäntavan käsitteeseen (Vartiainen 1981, 266 – 267). Paikka on paitsi konkreettinen maantieteellinen alue myös kulttuurinen ihmisen arkielämän ja elämismaailman keskus. Se on abstraktio, joka muodostuu ennen kaikkea arkielämän konkreettisissa toimintarutiineissa. (Paasi 1984, 172 - 174.) Paikan käsite saa merkityksensä juuri ihmisten jokapäiväisen elämän perspektiiveistä käsin (Vartiainen 1981, 266 - 267). Elämäntapa tietyssä paikassa ja siihen kuuluvassa yhteisössä voi muodostua osaksi yksilön identiteettiä ja vaikuttaa myös muuttopäätöksiin.

Vaikka paikallisidentiteetti ei olekaan keskeisimpiä identiteettejä, se voi aktivoitua tietyissä tilanteissa, varsinkin silloin, kun omaan asuinpaikkaan liitetään negatiivisia ennakkoluuloja (Ruonavaara 2001, 26). Paikallisidentiteetti voi aktivoitua myös silloin, kun päätetään muutosta pois paikkakunnalta. Silloin päätökseen saattaa olla vaikuttamassa se, miten kiinnittynyt yksilö on omaan asuinpaikkaansa ja sen yhteisöön ja miljööseen. Samalla punnittavaksi tulevat myös mielikuvat uudesta asuinpaikasta. Nämä mielikuvat vaikuttavat osaltaan myös siihen, millaisena asiana muutto koetaan. Niille, jotka eivät koskaan muuta, asuinpaikka voi muodostua kiinteäksi osaksi identiteettiä.

Paikallisidentiteetin katsotaan menettäneen merkitystään ihmisten identiteetin osana (Ruonavaara 2001, 21 - 23). Nykyajan postmodernissa yhteiskunnassa paikkasidokset ovat löysyneet, ja elämäntapa sitoutuu pikemminkin yksilöllisiin projekteihin ja suunnitelmiin kuin alueelliseen yhteisöön (Vilko 2000, 83). Paikallisidentiteetin sisällyttäminen osaksi elämäntapaa mahdollistaa kuitenkin sen tarkastelemisen asuinpaikalle annettujen merkitys-

ten yhteydessä. Vaikka muuttopäätökset tehtäisiinkin muiden tekijöiden perusteella, paikallisidentiteetin merkitys voi nousta keskeiseksi perusteluksi siinä vaiheessa, kun päätehtään pysyä tietyssä asuinpaikassa tai uuteen asuinpaikkaan ei jostain syystä sopeuduta.

Jos identiteettiin liittyy voimakkaasti sellaisia tekijöitä, jotka ovat sidoksissa entisen asuinpaikan olemukseen ja elämään siellä, sopeutuminen uuteen paikkaan ei välttämättä suju kovin nopeasti tai helposti. Jos taas paikallisidentiteetillä ei ole merkitystä yksilölle eikä entiseen asuinpaikkaan liity voimakkaita tunnesidoksia, sopeutuminen voi sujua helpommin. Oleellista on, että sosiaaliset ja kulttuuriset siteet lähtöpaikkaan höltyvät ja uudessa paikassa omaksutaan uudet arvot. Pysyvä muutto alueelta toiselle merkitsee kulttuuristen rajojen ylittämistä ja tilannetta, jossa on sopeuduttava uusiin toimintaympäristöihin ja niiden elämäntapaa muokkaaviin vaikutuksiin. (Kumpulainen 1993, 15.) Paikallisidentiteetin voimakkuudella voi olla merkitystä myös silloin, jos muuttoprosessi päättyy paluuseen.

6 ANALYYYSIN TOTEUTUS

Tutkimusta varten kerätty haastatteluaineisto on varsin laaja, joten analyysi vaatii erityistä aineiston hallintaa ja systemaattista otetta. Haastateltavat on koodattu järjestyksellään haastattelujen purkamisjärjestyksessä. S ja H -kirjaimet numeron edessä tarkoittavat haastattelun suorittamispaikkaa, Helsinkiä tai Suomussalmia. Haastattelut on litteroitu sanasta sanaan huomioiden myös puheessa esiintyvät tauot. Nauhojen purkuun kuluikin aikaa kuu-kauden päivät, ja purettua haastattelutekstiä tuli lähes kaksisataa sivua. Analyysiin on kehitetty myös tietokoneohjelmia, esimerkiksi Nud*ist -ohjelma, jonka soveltamista tähän tutkimukseen harkitsin. Koska itselläni ei kuitenkaan ole käytettävissä kyseistä ohjelmaa, ajankäytöllisesti järkevämmäksi osoittautui tehdä analyysiä kotikonstein, muuten kyllä tietokonetta hyödyntäen. Koska Nud*ist-ohjelman toiminta ja periaate ovat tuttuja, päädyin soveltamaan niitä mahdollisuuksien mukaan myös ilman konkreettisen ohjelman olemassaoloa. Tekstiyksiköiden jakaminen ja koodaus auttoivat käsittelemään suurta aineistoa systemaattisesti.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on olennaista käsitellä aineisto ensin niin, että sitä tiivistetään ja karsitaan epäolennaisten asioiden kohdalta (Ehrnrooth 1990, 38). Tähän on pyritty luokittelemalla aineisto ensin sekä teoreettisen viitekehyksen että aineiston omien ulottuvuuksien pohjalta eri asioita käsitteleviin kategorioihin. Näin on saatu ryhmiteltyksi se, mi-

tä missäkin haastattelun osassa käsitellään ja minkälaista tietoa kustakin tekstiyksiköstä on saatavissa. Vasta tällaisen aineiston haltuun ottavan luokittelun ja ryhmittelyn jälkeen on mahdollista aloittaa varsinainen analyysi. Myös analyysissä on tärkeää pyrkiä systemaattisuuteen, vaikka kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkijan omalla tulkinnalla onkin keskeinen roolinsa. Tutkimuksen luotettavuuden ja toistettavuuden parantamiseksi tulkinnallakin on tietyt keinonsa, joilla siitä saadaan säännönmukaisempaa ja siten toistettavampaa. Ehrnroothin (1990, 38) mukaan voidaan erottaa kahdenlaisia tulkintasääntöjä, joiden puitteissa tulkintaa tehdään. Erittely- ja sijoitussäännöt ovat juuri niitä sääntöjä, joiden avulla aineisto hajotetaan sopiviksi palasiksi ja sijoitetaan tarkoituksenmukaisiin luokkiin. Yleistyssäännöt taas auttavat siirryttäessä aineistosta teoreettisen yleistämisen tasolle. Siten pelkkä aineiston luokittelu ei siis vielä ole analyysiä, vaan pyrkimyksenä on löytää teorian tasolla yleistettäviä loogisia päätelmiä, jotka pystytään perustelemaan.

Alasuutarin mukaan kvalitatiivista aineistoa voi lähestyä eri näkökulmista riippuen siitä, millaisena lähteenä saatu materiaali nähdään. Faktanäkökulmassa pohditaan erityisesti aineiston totuudenmukaisuutta ja tiedon antajan rehellisyyttä. Faktanäkökulma on kiinnostunut siitä, miten tutkittavat todellisuudessa ovat käyttäytyneet, mitkä ovat heidän toimintansa motiivit tai mielipiteet siitä, mitä on tapahtunut. Faktanäkökulman pohjalta luodaan usein erilaisia typologioita. Näiden typologioiden kautta voidaan ymmärtää paremmin sitä, miksi ihmiset elävät eri tavalla. (Alasuutari 1994, 80 – 84.) Tässä tutkimuksessa hyödynnetään faktanäkökulmaa. Sen avulla on pyritty saamaan tietoa esimerkiksi siitä, miten ihmiset ovat toimineet, miksi he ovat muuttaneet tai miksi eivät. Haastatteluja käytetään siis todistena todellisuudessa tapahtuneista asioista. Tässä mielessä on nostettu esiin tapahtumien kulku, joka on johtanut muuttoon, asuinpaikan valintaan, elämäntavan muutoksiin ja sopeutumiseen ja toisaalta Suomussalmella asuvien osalta siihen, millaiseksi elämä siellä on muodostunut.

Pelkän faktanäkökulman soveltaminen on kuitenkin kvalitatiivisen aineiston vajaakäyttöä (Alasuutari 1994, 94). Sen vuoksi tässä tutkimuksessa on pyritty tarkastelemaan saatua aineistoa myös muusta näkökulmasta mahdollisuuksien mukaan. Faktanäkökulman avulla saadut tiedot olisivat pitkälti olleet kerättävissä esimerkiksi kvantitatiivisen kyselyn avulla, joten tällaiseen analyysiin pitäytyminen olisi tehnyt turhaksi ja huonosti perustelluksi kvalitatiivisen aineiston käytön. Sen sijaan ottamalla huomioon myös haastattelujen kulttuuriset jäsenyykset eli sen, miten haastateltavat kertovat tarinaansa, ja miten he puhuvat muut-

tamisesta ja kokemuksistaan, voidaan päästä käsiksi sellaisiin näkökohtiin, joita kyselytutkimuksella ei välttämättä voida löytää. Kulttuurisia jäsenyyksiä tarkasteltaessa huomio kiinnitetään erityisesti siihen, *miten* jostakin asiasta kerrotaan. Ei siis vain tyydytä analysoimaan sitä, *mitä* siitä kerrotaan (Alasuutari 1994, 95 - 97).

Aineisto on luokiteltu siten tutkimuskysymysten sekä teoreettisen viitekehyksen pohjalta muuttotapahtuman eri vaiheita koskeviin luokkiin. Näistä luokituksista on tiivistetty esiin muuttoprosessin kulku ja vertailtu eroja muuttaneiden välillä. Eroja on haettu sekä muuton motiiveissa että sen kokemisessa joko omana vapaana valintana tai yhteiskunnan rakenteiden aiheuttamana pakkona. Haastateltavien kertomuksia on hahmotettu myös kokonaisuuksina, jolloin on saatu esiin se, miten haastateltavat jäsentävät omaa toimintaansa. Näin on toimittu erikseen sekä muuttaneiden että Suomussalmella asuvien kohdalla. Kertomuksista nousee esiin pyrkimys oman toiminnan mielekkääksi tekemiseen. Muuttaneet ovat joutuneet muuttamaan elämäntapaansa ja sopeutumaan asuinympäristön aiheuttamiin muutoksiin ja hetkelliseen elämänhallinnan menetykseen. Kertomuksista onkin etsitty myös elämänhallinnan kokemiseen liittyviä asioita.

Haastateltavien kertomuksia on luokiteltu myös sen pohjalta, miten he kuvaavat Suomussalmea ja pääkaupunkiseutua asuinpaikkana. Siten on muodostettu kuva niistä puitteista, jotka muodostavat elämän edellytykset paikkakunnilla. Haastateltujen kuvaukset nostavat esiin selvän dikotomian maaseutu - kaupunki. Myös näistä kertomuksista on pyritty etsimään eroja muuttaneiden ja Suomussalmella asuvien välillä, mutta molemmat ryhmät korostavat samankaltaisia asioita. Eroja on sen sijaan siinä, millaisiksi nämä puitteet koetaan oman elämän näyttämönä. Luokittelua on tehty myös keskeisten elämänalueiden pohjalta. Niitä on käsitelty jokaista erikseen, vaikka elämänalueet ovatkin tiukasti kietoutuneet toisiinsa. Keskeisistä elämänalueista on tarkasteltu sitä, millaisen painotuksen ne saavat haastateltujen elämässä. Elämänalueiden painotuksista on etsitty myös niiden merkitystä elämänhallinnan vahvistajina tai sitä horjuttavina tekijöinä. On pyritty myös tuomaan esille mahdollisia eroja muuttaneiden ja Suomussalmella asuvien välillä. Keskeisten elämänalueiden käsittelyssä on tarkasteltu niiden muodostumista paitsi yksilöiden henkilökohtaisten intressien, myös ulkoisten olosuhteiden kautta. Elämä Suomussalmella ja pääkaupunkiseudulla osoittautuu monien tekijöiden suhteen samankaltaiseksi. Maaseutu ja kaupunki ilmevätkin siten vastakohtina pikemminkin haastateltavien mielikuvissa ja tavassa puhua paikkakuntien eroista kuin erona konkreettisesti arkipäivän toiminnassa.

Haastatteluista on luokiteltu myös paikallisidentiteettiin liittyviä asioita. Niiden pohjalta on muodostettu kuva siitä, kuinka merkittävä tekijä asuinpaikka on yksilöiden identiteetille, ja mikä merkitys juuri suomussalmelaisuudella on. Paikallisidentiteettiä on tarkasteltu myös sen pohjalta, millainen vaikutus sillä katsotaan olevan muuttoprosessin eri vaiheisiin. Kun paikallisidentiteettiin liittyvät tekijät on otettu huomioon, on voitu muodostaa haastateltavista kolme uutta ryhmää. Niihin jaottuvat sekaisin sekä muuttaneet että Suomussalmella asuvat. Näiden ryhmien pohjalta on voitu nostaa esiin eroja yksilöiden suhtautumisessa Suomussalmeen. Ryhmien pohjalta osoittautui mielekkääksi tarkastella myös tulevaisuuteen liittyviä muuttopäätöksiä.

Analyysissä on ensin faktanäkökulman avulla etsitty tietoa haastateltavien elämässä tapahtuneista asioista ja heidän kokemuksistaan. Sen jälkeen on tarkasteltu kertomuksista nousevia kulttuurisia jäsenyyksiä ja siten syvennetty faktanäkökulmalla saatua kuvaa. Analyysissä on pyritty löytämään yksilöitä yhdistäviä tekijöitä ja muodostamaan siten erilaisia ryhmiä. Koska aineisto on ollut varsin heterogeeninen, on pyritty tuomaan esiin myös yksittäisten yksilöiden kokemuksia. Niiden merkitys korostuukin nykyisessä yhteiskunnassa, jossa ihmisten elämänurat ovat yhä yksilöllisempiä, ja vaikeudet suunnitella ja hallita elämää lisääntyvät (Hyttinen 1995, 29). Tulkintojen tueksi analyysin raportointiin on lisätty otteita haastatteluista. Siten lukijan on mahdollista arvioida tulkintojen mielekkyyttä. R-kirjain lainauksessa tarkoittaa haastattelijaa ja hänen kysymystään, H-kirjain haastateltavan vastausta.

7 MUUTTAA VAI JÄÄDÄ? MUUTTOPÄÄTÖS RATIONAALISENA VALINTANA

Tässä luvussa tarkastellaan muuttopäätöksen tekemistä ja sitä, miten haastateltavat rationalisoivat omaa toimintaansa. Yksilöiden toimintaa lähestytään vapauden ja pakon näkökulmasta. Vartiaisen mukaan muuttoliiketutkimuksessa tulee kiinnittää huomiota siihen, miten yhteiskunnan rakenteelliset tekijät ja niiden muutokset suhteutuvat yksilöiden vapauteen valita asuinpaikkansa. Toisin sanoen on merkittävää tarkastella sitä, onko muutto omasta vapaasta tahdosta tapahtuvaa vai pakkoa, yhteiskunnan rakenteiden aiheuttamaa. (Vartiainen 1989.) Rakenteelliset tekijät ovat tehneet valintatilanteen välttämättömäksi ja muuton

motiivit ovat pitkälti niistä johtuvia. Olennaista on, kokevatko yksilöt muuttonsa omana valintana vai pakollisena. Suomussalmella asuvat eivät ole tehneet välttämättä tietoista päätöstä jäämisestä. Haastateltavat pitävät Suomussalmelta muuttamista kuitenkin niin yleisenä, että lähes jokainen kunnassa asuva on joutunut pohtimaan suhdettaan siihen. Suomussalmella asuvat rationalisoivat siten omaa muuttamattomuuttaan suhteessa rakenteellisten tekijöiden tarjoamiin mahdollisuuksiin.

7.1 Muuton kokeminen ja motiivit

Muuttaneet on ryhmitelty sen mukaan, onko muutto koettu vapaaehtoisena vai pakollisena. Lisäksi tarkastellaan muuton syitä, joita haastateltavat ovat pitäneet tärkeimpinä. Myös muuttopäätöksen tekemiseen liittyvät tunteet kertovat siitä, millaisena asiana muuttaminen koetaan suhteessa omiin elämäntavoitteisiin. Se ei välttämättä ole ollut toivottu osa omaa elämää. Haastateltavat reflektoivat muuttopäätöstään haastattelutilanteessa jälkikäteen, joten matkan varrella sattuneet asiat saattavat vaikuttaa siihen, millaisena muuttopäätöstilanne ja omat tuntemukset muistetaan. Jos pääkaupunkiseudulle on sopeuduttu hyvin ja päätös on osoittautunut hyväksi ratkaisuksi, myös sen tekeminen voidaan muistaa helppona. Siten muuttopäätöksen aiheuttamia negatiivisia asioita ei välttämättä muisteta.

Muuton motiivit ovat niitä syitä, joiden pohjalta muuttopäätös on tehty. Motiiveja tarkastelemalla voidaan saada esille yksilöiden subjektiivisia pyrkimyksiä, ja muutto voidaan nähdä näihin pyrkimykseen vastaamisena. Muutto voi olla omiin tavoitteisiin pohjautuvaa mutta myös ulkoisten tekijöiden ohjaamaa. Useat eri tekijät saattavat vaikuttaa muuttoprosessin käynnistymiseen, mutta jokin niistä muodostuu ratkaisevaksi ja on siten keskeisin motiivi. Tärkeimmiksi muuton motiiveiksi ovat muodostuneet tekijät, joita Suomussalmella ei ole voitu saavuttaa. Muutolla tavoitellaan parannusta näihin asioihin. Muutto on siis aina tavoitemuuttoa, vaikka tavoitemuuton ja pakkomuuton välille tehdäänkin yleensä ero. Myös pakkomuutolla pyritään saavuttamaan jotakin omalle elämälle olennaista ja tärkeäksi katsottua. (Kytö 1988, 84 - 88.) Tavoite- ja pakkomuuton käsitteet eivät ole siten täysin toisiaan poissulkevia.

Suomussalmelta pääkaupunkiseudulle muuttaneiden ratkaisevia muuttomotiiveja ovat olleet koulutus ja työ. Koulutus- ja työmahdollisuuksien puute on luonut Suomussalmelle sellaiset olosuhteet, joissa ei ole voitu saavuttaa omalle elämälle asetettuja tavoitteita. Työ

on merkittävin kriteeri sille, missä asutaan. Myös muiden muuttomotiiveja kartoittavien tutkimusten mukaan maassamuutto on Suomessa perustunut pitkälti juuri työn, uramahdollisuuksien ja koulutuksen etsimiseen (Vihriälä 2001, 152). Myös aiemmat Kainuun kuntien muuttoliikettä kartoittavat tutkimukset ovat nostaneet nämä motiivit keskeisimmiksi maakunnasta muuton syiksi (Kemppainen, Uusitalo & Heikkilä 1998, 42). Työ sitoo ihmisten toimintamahdollisuuksia, ja elämä määrittäyty pitkälti sen mukaan. Työn vaatimukset ohjaavat myös muuta elämää. Käytännössä ihmiset ovat valmiita työn vuoksi muuttamaan alueille, joilla työtä on tarjolla. Siten tavoitteita ja tarpeita vastaavasta työpaikasta on tullut yhä voimakkaammin ihmisten elämää sitova asia. (Konttajärvi 2001, 205 - 208.)

Keskeisimpien muuttomotiivien tarkastelu on yhteydessä vapauden ja pakon kokemukseen. Niitä tarkastellaankin toisiinsa vaikuttavina tekijöinä. Kumpulainen (1993, 107) nostaa esiin vapauden ja pakon näkökulman luokittelemalla omassa tutkimuksessaan muuttajia itseänsä toteuttaviin ideaalimuuttajiin eli elämänprojektimuuttajiin, elämänvaihemuuttajiin ja rakennemuuttajiin. Myös Suomussalmelta muuttaneiden jaottelu näihin ryhmiin tuo esille sen, millaiseksi he ovat kokeneet muuttopäätöksensä. Merkittävää on, nähdäänkö se mahdollisuutena vaikuttaa omaan elämään. Siten muuttopäätös on yhteydessä myös yksilöiden ulkoiseen elämänhallintaan.

7.1.1 Elämänprojekti- eli uramuuttajat

Elämänprojekti on vähemmän rakenteellinen käsite kuin elämäntapa. Yksilöllä voidaan kuvitella olevan kokonainen elämänsuunnitelma, joka sisältää useita projekteja. Myös muutto voidaan nähdä osana tätä elämänsuunnitelmaa, se voi olla yksi elämänprojekti muiden joukossa. Sillä pyritään saavuttamaan jotain omiin arvoihin ja elämäntapaan soveltuvaa ja toteuttamaan omaa yksilöllistä elämänsuunnitelmaa. (Kumpulainen 1993, 107.) Elämäprojektimuuttajiin kuuluu neljä haastateltavaa (H2, H7, H8, H10). He ovat muuttaneet Suomussalmelta pois jo peruskoulun tai lukion jälkeen, opiskelun vuoksi. Kaikilla ryhmään kuuluvilla on korkeakoulututkinto. Elämälle asetetut tavoitteet ovat jo peruskoulutuksen jälkeen työntäneet pois kotikunnasta, sillä Suomussalmella ei ole mahdollisuutta korkeakoulutukseen. Päätökseen siitä, että Suomussalmelle ei ole enää palattu, on vaikuttanut erityisesti se, että kunnassa ei ole ollut omaa koulutusta vastaavaa työtä tarjolla. Paalumahdollisuuden hylkäämiseen on vaikuttanut myös mielikuva siitä, millaista elämä Suomussalmella olisi, jos sinne palattaisiin.

Ryhmään kuuluvien elämäntavoitteet ovat ennen kaikkea työuraan liittyviä. Muuttomotii-
vitutkimuksissa on tehty luokituksia erilaisista muuttajatyypeistä. Elämänprojektimuuttajat
ovat *uramuuttajia*. Heille ratkaisevaa on ollut halu kouluttautua ja saada sitä kautta mah-
dollisuudet tehdä mielekästä työtä. (kts. esim. Kytö 1998.) Uramuuttajat ovat koulutuksen
kautta pyrkineet saavuttamaan hyvän aseman työmarkkinoilla ja toteuttamaan omia tavoit-
teitaan. Uralla etenemistä on oltu valmiita edistämään myös asuinpaikkaa vaihtamalla.

R: Aivan. No oliko se tää työ sitte se tärkein syy miksi?

H: Työ ...eipä sitä oikeen ..sen perässä muutti ..

R: Joo, oliko mitään muita syitä sitte semmosii

H: eei

R: mikä houkutti, veti puoleensa, työnsi pois sieltä

*H: Eei, työ se pääasiassa että ..täällä kummiskin vastuullisia työtehtäviä ja
isompia projekteja ..niin semmonen kiinnosti (H10, mies)*

Työ ja koulutus eivät kuitenkaan ole olleet ainoat syyt, vaan elämään on haluttu myös
vaihtelua ja virikkeitä, joita Suomussalmi ei voi tarjota. Taustalla on vaikuttanut halu näh-
dä maailmaa ja avartaa omaa kokemuspiiriä. Samoin harrastukset ja niihin panostaminen
on saattanut olla syy lähteä pois Suomussalmelta. Siten myös muut tärkeänä pidetyt asiat
kuin työ ja koulutus suuntaavat toimintaa yhä enemmän ja vaikuttavat muuttopäätöksiin
(Konttajärvi 2001, 205 – 206). Nuoruus nähdään elämänvaiheena, jossa halutaan asua vi-
rikkeellisessä ympäristössä ja kokea erilaisia asioita. Muuttoon on liittynyt pitkälti positii-
visia tunteita ja se on koettu helppona. On voinut olla mukavaa vaihtaa maisemaa, päästä
uusiin ympyröihin.

*H: sitten tämä että ...kumminkin ...haluaa nähdä uusia paikkoja ..ja avartaa vä-
hän maailmankuvaa ettei se pelkästään oo se yks ..Suomussalmi siellä jossakin
ja...siinä koko elämä asua siellä ni ei sekään silleen tunnu ...tunnu mielekkäältä
ja siinä haluaa vähän vaihtelua elämään että ... (H2, mies)*

Uramuutto on toteutettu omien henkilökohtaisten tavoitteiden ja päämäärien saavuttami-
seksi. Tällaista muuttoa voidaan pitää tavoitemuuttona (Korkiasaari & Söderling 1994, 226
– 227). Uramuuttajat ovat tehneet päätöksensä jo opiskelemaan lähdettäessä. Siinä vaihees-
sa Suomussalmelta muutto on ollut luonnollinen ratkaisu, koska sieltä ei ole löytynyt sopi-
vaa koulutuspaikkaa. Suomussalmelta lähteminen on ollut pikemminkin itsestäänselvyys ja
huomaamaton siirtyminen muualle, kuin konkreettinen päätös. Ajatus on ollut jo pitkään
selvillä.

R: No miten sä kuvailisit tätä muutto..päätöstä ja sitä mitä mitä sä mieliteit kun sä pohdit että ...

H: No se oli aika selkee kuva että tuota..sen näki jo silloin kun Suomussalmelta-kin muutti ja lähti liikkeelle niin ..ei sitä oikeen muuta vaihtoehtoo ollut...eikä tuota..selkee linja sitte että sieltä lähdetään pois ja ..ensin opiskelemaan ja ..sitten sieltä etsitään sitte että mistä niitä töitä sitten valmistuttua ...niin tuota(H2, mies)

Elämänprojektimuuttajille lähtö Suomussalmelta on ollut siten luonnollinen osa oman elämän kulkua. Muuttopäätös on syntynyt rakenteellisten tekijöiden pohjalta, sillä opiskelupaikkojen sijoittuminen on tehnyt lähtemisen välttämättömäksi. Elämänprojektimuuttajat kokevat kuitenkin muuttopäätöksen omana valintanaan, eivät rakenteiden ohjaamana. Olosuhteet on tiedostettu, mutta niiden puitteissa on ollut mahdollista hallita omaa elämää ja tehdä sitä koskevia mielekkäitä ratkaisuja. Haastateltavat korostavat muuttoaan toivottuna valintana. Oman toiminnan mielekkyys suhteutuu siihen, että muuttamisen katsotaan voivan olla myös pakkoa. Siten rakenteiden vaikutus tiedostetaan, vaikka niiden ei katsotaan rajoittaneen omaa toimintaa.

H: --- aika usein tietysti kuulee sitä että on pakko lähteä pois että muuta vaihtoehtoo ei ole ...että mun kohdalla se nyt ei oo niin että ..että mä nyt ..mun ois ollu varsinaisesti pakko vaan..tai siis että mä olisin kokenu sen pakkona ...kuitenkin mä näin sen hyvänä mielenkiintoisena vaihtoehtona ..toisaalta ..kyllä ainoana mutta mulle se ei ollu mitenkään ikävä asia (H8, nainen)

7.1.2 Rakenne- eli työmuuttajat

Rakennemuuttajien ryhmä koostuu niistä haastatelluista, jotka ovat muuttaneet Suomussalmelta työttömyyden vuoksi (H1, H3, H4, H5). Tähän ryhmään kuuluvilla on perus- tai opistotason koulutus, joka on hankittu joko Suomussalmella tai lähikaupungeissa. Sen jälkeen on palattu takaisin Suomussalmelle, mutta sieltä ei ole löytynyt pysyvää työtä. Ryhmään kuuluvien tärkein muuttomotiivi onkin ollut työn saaminen. Heistä käytetään jatkossa nimitystä *työmuuttajat*. Työttömyyden yleinen malli osoittaa, että muuttajat työllistyvät paremmin kuin paikalleen jäävät (Pekkala 2001, 274). Työmuuttajat ovat asuneet koulutuksen jälkeen ainakin jonkin aikaa Suomussalmella. Työn puuttuminen on aiheuttanut kuitenkin sen, että muuttaminen ei ole ollut niinkään omista henkilökohtaisista tavoitteista nouseva valintatilanne. Se on koettu ainoana vaihtoehtona.

R: Se työ oli sitte se tärkein syy?

H: Se on ..tai oikeastaan ei työ mutta ..raha ...se kun peruspäivärahalla on niin se ..ei oikeen oo kaksista ...että jos tässä ois pikkusen enemmän (H3, mies)

Työ on erityisesti väline toimeentulon saavuttamiseksi. Välineellisyys korostuu, kun on oltu pitkään työttömänä tai pätkätöissä. Taloudellinen toimeentulo on ollut epävarmaa; se on ollut yhteiskunnan tarjoamien tulonsiirtojen tai puolison tulojen varassa. Näillä tuloilla ei ole voitu saavuttaa riittävää elintaso. Työltä on haluttu myös pitkäkestoisuutta, ja muutolla on haluttu saavuttaa vakaampi asema työmarkkinoilla. Lyhyitä työllistämisyksiköitä ei ole enää koettu mielekkäiksi ja riittäviksi.

R: Mikä olis silloin saanu jäämään sinne Suomussalmelle?

H: No työpaikka varmasti jos meillä molemmilla ois ollu niin ..ois ois saattanu jäähä R: Se ois sitte riittäny?

H: No kokoaikatyö varmaan että musta tuntuu että ne osa-aikatyöt kyllä niin ..ainakin rahallisesti niin ..niin ei ne ois riittäny ..jos kumpikin ois ollu osa-aikatöissä että ...että se ois ollu .. (H5, nainen)

Toimeentulon saavuttaminen työn avulla on ollut siten tärkein muuttamisen motiivi. Muita motiiveja ei juurikaan tule esille. Suomussalmelle olisi voitu jäädä, jos sieltä olisi löytynyt töitä. Suomussalmen tarjoamat puitteet ja toimintamahdollisuudet olisivat olleet riittävät muuhun omalle elämälle mielekkääseen toimintaan.

H: ..onhan se ihan jees mesta ...en mä sieltä mihkään ois lähteny jos tuota ..ois duunia (H4, mies)

Muutto on siten rakenteellisen tekijän, Suomussalmella vallitsevan työttömyyden seurauksena. Vaikka rakennemuuttajillakin on ollut vapaus valita muuttaako vai ei, päätöstä on ohjannut kuitenkin välttämättömyys toimeentulon turvaamiseen. Muutto ei ole alun perin elämänsuunnitelmaan kuulunut osa, vaan sen toteutumiseen ovat vaikuttaneet omasta tahdosta riippumattomat ulkoiset tekijät. Kyseessä on siis pakkomuutto. Siltä on kuitenkin odotettu työpaikan saamista, joten kyse on samalla tavoitemuutosta. Päätöstä pidetään ai-noana oikeana ratkaisuna tilanteeseen, jossa Suomussalmella elettiin. Rakenteellisten tekijöiden vaikutus tiedostetaan, mutta päätös muuttamisesta on kuitenkin koettu omana. Rakennemuuttajatkin selittävät toimintaansa kykynä vaikuttaa omaan elämään. Ulkoisen elämänhallinnan koetaan olevan mahdollista rakenteellisten tekijöiden vaikutuksesta huolimatta. Muutto on koettu mielekkäänä mahdollisuutena parempaan.

Muutto on voinut olla mielessä pitkään. Työllisyyden epävarmuuden vuoksi sitä on harkittu erityisesti silloin, kun on oltu työttömänä. Kun työtilanne on ollut parempi, muuttamisen mahdollisuus on jäänyt taka-alalle. Sitä on voitu harkita pitkään, mutta varsinainen muuttopäätös on saattanut syntyä hyvinkin yhtäkkiä. Sen seurauksena on saatettu muuttaa lyhyen ajan kuluessa. Päätöksen syntymistä on saattanut edistää jokin yksittäinen tekijä, joka on tehnyt sen ajankohtaiseksi juuri tietyllä hetkellä: esimerkiksi asunnon saaminen tai tieto mahdollisesta työpaikasta. Myös muiden ihmisten esimerkillä on ollut vaikutusta. On ajateltu, että jos joku toinen on muuttamisellaan saavuttanut jotakin hyvää, sama on mahdollista myös omalla kohdalla. Tuttavat ovat myös voineet houkutella muuttoon. Suomusalmella asuvien keskuudessa voikin vallita niin sanottu muuttomentaliteetti (migration mentality). Halu muuttaa voi olla yleistä erityisesti paikkakunnan nuorten keskuudessa. (Karjalainen 1989, 21.)

R: No kuvaile sitten vähän sitä muuttoa ja muuttopäätöstä?

H: Muuttopäätös tuli aika nopeesti siinä kun käytiin täällä ...veli asuu tässä ..saman kunnan puolella ja ...käytiin kylässä ja ...sitten yhtäkkiä hoksattiin että kysytään että jos saatat asunto ja ...katotaan jos täällä on töitä niin .. saatiin asunto ja ...siinä ei menny kun pari viikkoa (H3, mies)

Koska päätös on ollut omien elämäntavoitteiden vastainen, siihen sopeutuminen on vaatinut elämänhallintaa. Muuttoon on voinut liittyä voimakkaitakin epävarmuuden tunteita. Näin on erityisesti silloin, jos on päätetty muuttaa, vaikka tiedossa ei ole ollut vielä työpaikkaa tai asuntoa uudessa paikassa. Tällaisessa tilanteessa on voinut helpottaa se, että on muutettu ystävän luokse asumaan. Myös suuri ympäristön vaihdos on voinut aiheuttaa etukäteen jännitystä omasta sopeutumisesta.

H: Sehän se askarutti aluks että mistä saahaan asunto ja ... maksaa sitte hirveitä vuokraa.. että tuota siinäkin kävi niin hyvä tuuri että saatiin kaupungilta työsuhdeasunto ja... edullisempi vuokra mitä vapailla markkinoilla ja .. tietysti sitten kö ei tunne kaupunkia yhtään ja työnantajia ei tunne yhtään kö yhtään harjotteluaes täällä niin sillai epävarmuus niistä töistäki. (H1, mies)

Epävarmuutta on voinut lisätä myös ajatus sukulaisten ja ystävien jättämisestä kauas taakse. Totutusta irtautuminen on voitu kokea jopa vastenmielisenä ja sitä vastaan on voitu kapinoida. Itsestä on kuitenkin löydetty rohkeutta toteuttaa välttämättömäksi koettu muutos. Lähiyhteisön ja erityisesti puolison tuella on ollut suuri merkitys päätökseen sopeutumisessa.

7.1.3 Elämänvaihemuuttajat

Elämänvaihemuuttajiin kuuluu kaksi haastateltua (H6, H9). Heille muuttaminen on ollut ennen kaikkea osa tiettyä elämänvaihetta ja ratkaisu sen aiheuttamiin ongelmiin. Muuton motiivi on ollut avio- tai avoero ja siihen liittyvät tekijät.

R: No mikä oli se syy minkä takia sä sit päätit sieltä lähteä?

H:se on asia [ero] ja sitten se on kerta kaikkiaan sietämättömäksi mennyt se elämä ..että se on niin tyhjää ja .. vaikka asuin silloin Ämmänsaarella mut kumminkin oon .. yksi ikkuna ikkuna tuonne missä näkyy mäntyjä ja toinenkin ikkuna näkyy mäntyjä se tuntu välillä että se hiljaisuus että kaikki kaatuu päälle ...että se oli ihan .. se oli ihan melkeen niinkun .. pakko ..ihan terveyssyistä (H6, nainen)

Toinen tähän ryhmään kuuluvista on selkeästi muista haastatelluista poikkeava elämänsuhteen suhteen. Hän on maahanmuuttaja, ja siksi hänen lähtökohtansa ovat hyvin erilaiset kuin muilla Suomussalmelta muuttaneilla. Toinen elämänvaihemuuttajista on monien tekijöiden suhteen hyvin lähellä työmuuttajien ryhmää, ja hänet onkin jatkossa liitetty siihen. Hänellekin työpaikan saaminen on ollut yksi keskeisistä muuton syistä. Vaikka muuttopäätös olisikin syntynyt erityisesti elämänvaiheeseen liittyvien henkilökohtaisten tekijöiden vuoksi, myös ulkoisilla puitteilla on ollut vaikutusta. Elämänvaiheesta selviytymiseen on tarvittu muutosta myös elinympäristöön. Siten muutto on ollut voimakkaasti oman toiveen mukainen.

Elämäntilanteen aiheuttamat voimakkaat tunteet ovat voineet vaikuttaa myös muuttopäätöksen kokemiseen. Elämäntilannetta on voinut horjua monilta osin, myös terveyden menettäminen on voinut olla mahdollista. Muutolta on kuitenkin odotettu parannusta tärkeisiin asioihin omassa elämässä, joten epävarmuuden tunteilla ei ole ollut ratkaisevaa merkitystä. Niistä on päästy eroon ajattelemalla, että jos muutto ei onnistu, aina voidaan palata.

H: ...No ..kyllähän mua tietenkin ..varsinkin kun mä olin ollu siellä ..kotona sen kuukauden siellä ..korven keskellä niin ..se niinku ei siellä ees hirveesti ihmisiä ..nähty niin ..vähän tuli sellanen olo että apua että ..uskallankohan mä lähteä koko Helsinkiin ja ...ja tota ..sitten vielä niinku ...et uus työpaikka jos on ..on tulossa ja kaikki niinku on ihan uutta niin oli niinku semmonen ...kova jännitys päällä ja ..mä tuln sitte yhen tyttökaverin luokse tuohon Espooseen ja ...ja tota ..kahen kahen ..kahen kassin kanssa tuln vaan ja ...oli vähän sillee niinku että no jos ei niinku ...pysty olemaan ja ..en ..saa töitä ja muuta niin ..lähen sit vaikka takasin ja ... ja tuota ..no että tota see ..lähti siinä niin hyvin sitte ..kuitenkin menemään heti alusta asti että ...ei ollu sitte niinku enää .. ei tarvinnu sitä enää miettiä sitte että ..jäänkö vai enkä jää .. (H9, nainen)

7.2 Muuttokohteen valinta

Muuttopäätös on syntynyt tarpeesta muuttaa jonkin päämäärän saavuttamiseksi. Päätökseen sisältyy myös muuttokohteen valinta. Työn ja koulutusmahdollisuuksien puute on ollut Suomussalmelta pois työntävä tekijä. Syyt siihen, mihin muutetaan, ovat kuitenkin osittain moninaisemmat. Muuttokohteen valinnassa otetaan huomioon myös mielikuvat muista paikoista ja niiden puoleensa vetävät tekijät (Söderling 1988, 56 - 60).

Myös muuttokohteen valinnassa työllä on ollut ratkaiseva merkitys Suomussalmelta muuttaneille. Muuttamalla pääkaupunkiseudulle on haluttu maksimoida työnsaantimahdollisuudet ja siten muuttokohteen valintakin on pitkälti rationaalisen harkinnan tulos. Tämä pätee sekä ura- että työmuuttajiin. Pääkaupunkiseudulla on tarjolla parhaat työmahdollisuudet korkeakoulutetuille. Uramuuttajille pääkaupunkiseutu onkin ollut luonnollinen vaihtoehto. Myös työmuuttajat ovat kokeneet pääkaupunkiseudun työtilanteen parhaana. Tavoitteen saavuttamisen mahdollisuudet on pyritty maksimoimaan ja saamaan muutosta suurin mahdollinen hyöty. Tärkeää on ollut myös se, että työmahdollisuuksia on tarjolla molemmille puolisoille. Vaihtoehtoisina muuttokohteina ovat olleet kunnat, jotka ovat lähellä Suomussalmea, tai joista muuttaneilla on ollut omakohtaista kokemusta. Muita isoja kaupunkeja ei ole pidetty varteenotettavina vaihtoehtoina, sillä niissä työnsaantimahdollisuudet on arveltu heikommiksi kuin pääkaupunkiseudulla.

R: No olisiko muita vaihtoehtoja sitte et mihin olis muuttanu kun tää pääkaupunkiseutu vai olisiko se tää heti alusta saakka?

H: No tähän se oli oikeastaan ku ..tiedettiin kummiski että niin paljon enem.. suuremmat mahdollisuudet on töitä saada tästä neljän viidenkymmenen kilometrin säteellä kummallakin kun jossain muussa paikassa. Niin kumminkin siinä ois ollu niinkö Mikkelissä ei ois ollu töitä eikä Kuopiossa ollu töitä niin sitte se ois ollu vieras kaupunki joka tapauksessa.. (H1, mies)

Hyvien työnsaantimahdollisuuksien lisäksi pääkaupunkiseudulle ovat houkuttelleet myös muut tekijät. Tällainen on ollut erityisesti ystävien ja sukulaisten asuminen siellä. Siten uudessa paikassa on ollut jo valmiina sosiaalisia suhteita. Muiden esimerkki on antanut myös itselle rohkeutta päätyä samaan päätökseen. Tuttavien positiiviset kokemukset ovat rohkaisseet lähtemään ja kokeilemaan, millaista elämä uudessa paikassa on. Pääkaupunkiseutu on myös perinteinen muuttosuunta. Haastateltavien puheesta tulee esiin niin sanottu etelän diskurssi. Etelä-Suomi nähdään vastakkaisena omalle kotiseudulle ja sieltä on perinteisesti hypätty 'etelän junaan' parempien elinmahdollisuuksien toivossa. On voitu ajatella, että

jos joskus muutetaan, niin kohteena on silloin juuri pääkaupunkiseutu. Muuttokohteen valinta on voinut olla siten kiinteä osa varsinaista muuttopäätöstä. Myös omat aiemmat kokemukset pääkaupunkiseudusta ovat helpottaneet muuttokohteen valitsemista. Osa haastelluista on ollut lyhyillä työjaksoilla pääkaupunkiseudulla jo aiemminkin.

Pääkaupunkiseudulle on voinut houkutella myös sen kulttuurisen ympäristön erilaisuus. Pääkaupunkiseudun elämysmaailma kiehtookin sinne muuttavia nuoria (Holstila 2001, 167). Erityisesti median antama kuva pääkaupunkiseudun toimintaympäristöstä on voinut herättää mielenkiinnon. Nämä tekijät ovat lisänneet muuton houkuttelevuutta, mutta ne eivät kuitenkaan ole olleet ratkaisevia tekijöitä päätöstä tehtäessä. Ne ovat vahvistaneet työllisyystilanteen antamaa positiivista mielikuvaa erityisesti silloin, kun muutto on ollut tavoitteellinen ja omien toiveiden mukainen.

R: Mitä oliko jotain positiivisia mielikuvia ..et mikä sinne houkutti....

H: Mikähän se ois positiivinen ..kun ajattelee tätäkyllä tämmönen tavallaan onhan täällä tämmösiä kun Linnanmäki ja ..eläintarhoja ja kaikkea tämmöstä mistä puhutaan televisiossa jatavallaan uutisissa tulee että jossakin ...jossakin....mitä tääl on näkemistä ni kattoo näitä tähtiä ja ..sitte on näitä kikkonäkösiä jotakin näitä ..vappubileitä jos ..pidetään jossakin tuolla ..puistossa ja ..jotakin sellasia paikkoja mitä pyörii koko ajan tuolla tiedotusvälineissä joka päivä .. että missä ne on ja mi..miltä ne näyttää että onko ne nyt semmosia ku ..onko ne nyt niin ..hirveän hienoja asioita ..että mitä ne tuntuu olevan ..ja uuden..uudenvuoden vastaanotossa jossa ..tuossa ..missä se nyt ..se on tuossa aika lähellä toi toi kirkko tuo Tuomiokirkko niin siinä ..onko se Senaa.. mikä tori se on siinä edessä...siinä kumminkin näitä just tämmösiä paikkoja että ...kovasti puhutaan mut et ...kiinnosti tavallaan sitte sekin että ois mi..mielenkiintonen että mi..miltä se tuntuu olla siellä ..toiminnan keskipisteessä ja katsoa sieltä käsin sitte katsoa esimerkiks uutislähetäyksiä tuota jaa.. toi tossa naapurissa tapahtu tuommosta (H2, mies)

Mielikuvat pääkaupunkiseudusta ovat voineet vaikuttaa myös muuttopäätöksen kokemiseen. Jos mielikuvat ovat olleet positiivisia, muuttopäätös on koettu myönteisenä. Jos taas ne ovat olleet negatiivisia, myös muuttopäätös on koettu vaikeampana asiana. On ehkä haluttu muuttaa muualle, mutta se ei ole ollut mahdollista. Siten paitsi itse muuttamisesta, myös muuttokohteen valinnasta on tullut pakollinen, ei niinkään omista toiveista nouseva ratkaisu. Muuttopäätös on voitu kokea entistä vaikeampana. Näin on yhden työmuuttajan kohdalla, jolle muutto on ollut etukäteen vahvasti omien toiveiden vastainen.

R: No jos sitte kuvaillet vähän sitä muuttoa ja muuttopäätöstä niin?

H: Joo .. no sehän oli aika vaikee että minun mieshän oli täällä jo kesätoissää kolme vuotta aiemmin oli ja hän oli ollu joskus jo kymmenen vuotta aiemmin ollu ... ja hän usein kyllä houkutteli minua mutta mä aina pistin vastaan että minä en kyllä lähe ikinä ..ikinä ja tota ...kävinkin sitte sillon kesällä oliko se yheksänkuus tai .. kesä .. minusta se vaikutti ihan hirveeltä tämä elämä (H5, nainen)

7.3 Suomussalmelle jäämisen motiivit

Suomussalmella asuvista kolme on muuttanut paikkakunnalle joko nuoruudessaan tai aikuisiällä (S1, S4, S6). Yksi kuntaan muuttaneista on tullut vanhempiansa mukana, toinen opiskelemaan ja kolmas työn vuoksi. Näistä kolmesta käytetään jatkossa nimitystä tulomuuttajat. Tulomuuttajien mielipiteet ja kokemukset Suomussalmesta ja sieltä muuttamisesta vaihtelevat. Sen sijaan syntyperäisten asukkaiden (S2, S3, S5, S7, S8) ajatukset ovat keskenään yhdenmukaisempia. Jatkossa onkin vertailtu erityisesti syntyperäisiä Suomussalmella asuvia ja muuttaneita. Myös tulomuuttajien kokemukset on kuitenkin pyritty ottamaan huomioon.

Suomussalmella asuvilla haastatelluilla on korkeintaan opistotasoinen koulutus. He vastaavat tässä mielessä työmuuttajia. Koulutus on voitu hankkia muualta, mutta Suomussalmelle on haluttu palata. Omien tai puolison työmahdollisuuksien säilyminen hyvinä nähdään keskeiseksi syyksi siihen, miksi Suomussalmelta ei ole muutettu. Myös puolison työssäkäynnin onkin todettu vähentävän voimakkaasti muuttamista (Häkkinen 2000, 59). Suomussalmella asuvista vain kahdella ei ole lapsia. Jääminen on siten pitkälti sidoksissa työhön ja perheeseen. Työtilanteen vuoksi on uskaltauduttu perustamaan perhe ja panostamaan asumiseen. Kaikilla syntyperäisillä suomussalmelaisilla on omistusasunto. Tulomuuttajat sen sijaan asuvat vuokralla. Paikoillaan oloon on myös asumisen kautta sitouduttu tiukemmin. Nämä valinnat ovat alkaneet ohjata elämänkulkua ja sitä kautta rajoittaa myös asuinpaikan valitsemista.

Syntyperäisille suomussalmelaisille kuntaan jääminen on ollut vapaaehtoista ja toivottua. Mahdollisuudet Suomussalmella asumiseen ovat olleet olemassa. He selittävät Suomussalmella asumistaan mahdollisuutena sopeutua rakenteellisten tekijöiden aiheuttamiin olosuhteisiin. Ne tiedostetaan omaan toimintaan vaikuttavina tekijöinä. Niin kauan kuin olosuhteet pysyvät samoina, oma jääminen on mielekäs ratkaisu. Jos ne muuttuvat, oma toi-

mintu joudutaan asettamaan tietoisien harkinnan kohteeksi. Siten Suomussalmella asuvista voi tulla rakennemuuttajia. Jääminen on ilmentänyt elämänhallintaa. Suomussalmella ikänsä asuneille muutto olisi kuitenkin voinut olla myös mielekäs ratkaisu. Se on voinut olla houkuttelevakin vaihtoehto. Uteliaisuus kaupunkien tarjoamia mahdollisuuksia kohtaan olisi voinut olla muuton laukaiseva tekijä. Tavoitemuutto on ollut mahdollisuus, jota ei ole kuitenkaan haluttu hyödyntää. Mikäli muutettaisiin vain työn vuoksi, kyseessä olisi pakkomuutto.

R: aivan. Ei oo sitte itellä käyny mielessä että?

H: ei oikeastaan että minä tuln isäksi niin nuorena .. olinko minä kaksikymmentäyks vai kaksikätkäks ehkä sekin rupes pitelemään sitte että minä haluun kuiteskin että mun lapset kasvaa täällä ja täällä on mun mielestä hyvä lapsilla kasvaa ja hyvä ite ..itellä niinku perhettä pitää täällä ja ... ehkä se on ollu silleen että se on pitäny melko paljon ja varsinkin nyt kun on lapsi.lapsia tullu lisää ja ...avioon oon menny ja talon tehny ja ..ne on tällä hetkellä pitää täällä ...ei tuu lähetty ... ja sillon ehkä sillon nuorempana kun oli ois ollu helpompi lähteä niin mulla oli paljon töitä täällä mun ei tarvinnu työn perässä lähteä että oikeastaan ikinä tullu eteen se ..se että ois työn perässä tarvinnu lähteä koko ajan täällä ollu sillain .. lyhkäsi työttömyysjaksoja .. niitä lukuunottamatta niin koko ajan ollu silleen ...on kyllä mielessä käyny monta kertaa kun ovat soitelleet ja tarjonneet töitä sieltä ja tuota .. käytännössä siellä kahessa viikossa tienaa enemmän kun täällä kuukaudessa .. että kyllä se on houkutelllu siinä mielessä että .. mut ei oo tullu lähetty (S2, mies)

Tulomuuttajien tilanne on vaihtelevampi. Jäämisen mielekkyys riippuu sen motiiveista. Mikäli Suomussalmella asutaan oman työn tai viihtymisen vuoksi, jääminen koetaan mielekkäänä. Jääminen voi johtua myös ulkoisista tekijöistä, kuten puolison työstä. Jos itse ei kunnassa viihdytä, jääminenkin koetaan pakkona. On kuitenkin muistettava, että jäämisen motiivit eivät ole pysyviä. Muuttaminen on jatkuvasti vaihtoehto myös tällä hetkellä Suomussalmella asuville. Siten olosuhteiden tai elämätilanteen muuttuessa voidaan muuttaa.

Jäämisen syyt nousevat esille Suomussalmella asuvien vastauksista kysymykseen siitä, miksi ei ole muutettu. Siten nämä syyt eivät vielä selitä sitä, miksi kunnassa halutaan asua, ja mikä sinne sitoo työmahdollisuuksien säilymisestä huolimatta. Tätä näkökulmaa käsitellään myöhemmin kun tarkastellaan, millä ehdoilla Suomussalmelta ollaan valmiita muuttamaan ja mitä merkityksiä asuinpaikalle annetaan. Tässä vaiheessa on käsitelty vasta menneisyydessä tapahtuneiden ratkaisujen motiiveja.

7.4 Oman toiminnan rationalisointi

Muuttopäätöksillä tehdään omaa elämäntapaa koskevia ratkaisuja. Uramuuttajat ovat kokeneet muuttamisen itsestäänselvytenä, ja keskeisimpinä motiiveina ovat olleet koulutus ja työ. Heidän muuttoonsa ovat kuitenkin vaikuttaneet myös muut tekijät. Suomussalmi ei ole riittänyt elämän puitteiksi. Muutto on ollut osa elämänprojektia. Työmuuttajat sen sijaan ovat muuttaneet Suomussalmelta ulkoisten tekijöiden vuoksi. Heille muuttaminen on ollut pakkotilanne, ei niinkään omien henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttamista. Suomussalmi olisi ollut sopiva asuinpaikka, mutta työn vuoksi on ollut pakko lähteä. Muuttoja kuvaa kuitenkin tavoitteellisuus, vaikka päätös olisikin tehty ulkoisten rakenteiden ohjaamana. Vaikka omaan elämäntapaan ollaan tyytyväisiä, se ollaan valmiita asettamaan kyseenalaiseksi tarpeen vaatiessa. Näin on silloin, jos elämäntapaan mukautumisesta on enemmän haittaa kuin etua (Allardt 1986, 6). Muuttaminen nähdään siten mahdollisuutena parempaan. Jääneet vastaavat pitkälti työmuuttajia. Suomussalmelle jäämisen on mahdollistanut työn löytyminen. Siten Suomussalmelle on uskallettu asettua, perustaa perhe ja koti. Elämäntavan säilyttäminen on ollut toivottua ja mahdollista.

Suomussalmelta muuttaneet pitävät muuttopäätöstä helppona ratkaisuna. Muutto on nähty ennen kaikkea mahdollisuutena parempaan. Haastateltavat kuvaavat siten toimintaansa mielekkäänä. Heidän kertomuksissaan korostuu oma selviytyminen ja pärjääminen. Elämänprojektimuuttajat ovat tehneet valintojaan omien tavoitteidensa pohjalta. Heidän elämänsä on edennyt omien suunnitelmien ja toiveiden mukaisesti ja muutto on palvellut niitä. Rakennemuuttajat taas ovat joutuneet kohtaamaan ristiriidan toivotun elämäntavan ja sen toteuttamisen mahdollisuuksien välillä. Heidän kertomuksissaan kuitenkin korostuu oman toiminnan mielekkyys. He kokevat hallinneensa elämänsä ja vastoin tahtoakin tehty muuttopäätös on käännetty voitoksi.

Muuton toteuttaminen ja sen tuomiin muutoksiin sopeutuminen vaatii muuttaneiden mukaan rohkeutta ja siten hyvää elämäntapaa. Muuttopäätös on koettu hyvänä ja positiivisena asiana. Muuttaneet kokevat siten voivansa vaikuttaa omaan elämäänsä ja tehdä itsensä kannalta mielekkäitä ratkaisuja. Elinympäristö ja muut tekijät asettavat ne puitteet, joissa valinnat tehdään, mutta lopulta valintoja pidetään omina ja itse tehtyinä. Omaan elämään vaikuttaminen tapahtuu siis ulkoisten tekijöiden puitteissa. Vaikka erityisesti työmuuttajien kohdalla olosuhteet ovat voimakkaasti vaikuttaneet siihen, että Suomussalmelta on muutet-

tu pois, päätöstä pidetään vastuun ottamisena omasta elämästä. Muuttopäätökseen ollaan myös tyytyväisiä.

Suomussalmella asuvat ovat mielestään sopeutuneet hyvin omaa elämäänsä koskeviin valintoihin. Tietyt ratkaisut on tehty ja niihin on sopeuduttu. Suomussalmelle jääminen on osoittautunut mielekkääksi vaihtoehdoksi. Jos omaan elämään ei olla täysin tyytyväisiä, silloin myös aiempia ratkaisuja ei koeta niin mielekkäiksi ja voidaan toivoa, että oltaisiin tehty jotkin asiat toisin. Näin on erityisesti niiden tulomuuttajien kohdalla, jotka eivät ole löytäneet kunnasta töitä. Tulomuuttajien tyytyväisyys Suomussalmella asumiseen on sidoksissa omiin työmahdollisuuksiin ja sitä kautta mahdollisuuteen päästä sisälle yhteisöön. Jos tämä ei ole toteutunut, voidaan jopa katua Suomussalmelle muuttamista. Asuinpaikalla voi olla siten vaikutusta myös elämänhallintaan.

8 SUOMUSSALMI JA PÄÄKAUPUNKISEUTU ELÄMÄN NÄYTTÄMÖINÄ

Koulutus ja työ ovat niitä keskeisiä tekijöitä, jotka liikuttavat suomussalmelaisia. Ne eivät kuitenkaan yksinään perustele sitä, miksi jossakin paikassa asutaan ja millaisia ominaisuuksia asuinpaikassa arvostetaan. Esimerkiksi Suomussalmella asuville työtä voisi yhtä hyvin olla tarjolla muuallakin. Jotkin muut tekijät siis pitävät kunnassa, vaikka keskeisin muuttamista estävä tekijä olisikin työn säilyminen tai muuton laukaiseva tekijä työn loppuminen Suomussalmella. Myöskään muuttaneille vain työn saaminen ei riitä asuinpaikassa viihtymiseksi. Pelkkien muuttomotiivien tarkastelu ei siten anna koko kuvaa muuttamiseen ja asuinpaikkaan liitetyistä merkityksistä. Asuinympäristö määrittää myös toimintamahdollisuuksia. Sille annetaan siten myös muunlaisia merkityksiä riippuen siitä, millaisia asioita arvostetaan. Millaisessa asuinympäristössä halutaan asua? Mitkä tekijät ovat asuinpaikasta pois työntäviä? Millaiset tekijät vetävät puoleensa? Millaisena asuinpaikkana Suomussalmea pidetään nyt ja tulevaisuudessa? Tässä luvussa tarkastellaan myös asuinympäristön vaikutuksia yksilöiden elämään. Yksilöiden eroja tarkastellaan muuttomotiiviryhmien pohjalta. Tarkastellaan siis sitä, millaiseksi elämä Suomussalmella ja pääkaupunkiseudulla on muodostunut. Keskeisenä tekijänä tarkastellaan sitä, miten elämän eri osa-alueet ja niiden muutokset vahvistavat tai horjuttavat yksilön elämänhallintaa. Lopuksi vertaillaan eroja kaupungin ja maaseudun elämäntavan eroissa. Onko niitä?

8.1 Elämäntavan ulkoiset puitteet

Asuinpaikka luo puitteet, joissa elämäntapa voi muodostua. Näitä puitteita arvostetaan eri tavoin. Haastateltavat kuvaavat Suomussalmea sekä positiivisilla että negatiivisilla asioilla. Tarkastelemalla sitä, millaisia puitteita pidetään hyvinä ja huonoina, voidaan löytää tekijöitä, jotka vaikuttavat ihmisten viihtymiseen tai mahdollisesti myös muuttoprosessiin. Sekä muuttaneet että Suomussalmella asuvat näkevät Suomussalmen asuin ympäristön pitkälti samanlaisena. Suomussalmi ja pääkaupunkiseutu edustavat haastateltaville vastakohtia. Suomussalmea pidetään maaseutukuntana, johon liittyvät maaseudulle tyypilliset piirteet. Sen parhaina puolina korostuvat kaupunkien huonot puolet ja päinvastoin. Haastateltavien kuvaamat asiat voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Maantieteelliset ja luonnontieteelliset puitteet tarkoittavat tässä erityisesti Suomussalmen alueelliseen sijaintiin ja luonnon muodostamiin olosuhteisiin liittyviä tekijöitä. Sosiaaliset puitteet liittyvät ihmisiin ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Toiminnalliset puitteet kuvaavat niitä rakenteellisia tekijöitä ja palveluita, jotka mahdollistavat erilaisia arkipäivän toimintoja.

8.1.1 Maantieteelliset ja luonnontieteelliset puitteet

Suomussalmen maantieteellinen sijainti ja koko ovat niitä tekijöitä, jotka luovat keskeiset puitteet toiminnalle. Ne asettavat rajoituksia, mutta luovat myös tietynlaisia toimintamahdollisuuksia. Vaikka Suomussalmi on pinta-alaltaan laaja kunta ja etäisyydet ovat pitkiä, haastateltavat korostavat kuitenkin liikkumisen helppoutta ja vaivattomuutta. Erityisesti tähän vaikuttaa liikenteen vähäisyys ja ruuhkattomuus verrattuna pääkaupunkiseutuun, jossa liikenneruuhkat ovat arkipäivää ja liikkuminen vie aikaa. Pitkät etäisyydet ovat hankalia silloin, kun halutaan liikkua laajemmalla alueella. Pääkaupunkiseudun hyvänä puolena korostetaan hyviä kulkuyhteyksiä niin eri puolille Suomea kuin maailmanlaajuisestikin. Ulkomaille matkustamisen katsotaan olevan pääkaupunkiseudulta käsin paljon helpompaa kuin Suomussalmelta.

Suomussalmen parhaana puolena pidetään luontoa ja siihen liittyviä toimintamahdollisuuksia. Luonto luo puitteet monipuoliselle harrastusvalikoimalle, esimerkiksi metsästykselle ja kalastukselle. Pääkaupunkiseudulla tällaisiin luontoon liittyviin harrastuksiin ei ole samalla tavalla mahdollisuutta. Haastateltavat korostavat toiminnallista suhdetta luontoon, joka on

Suomussalmella mahdollista toisin kuin pääkaupunkiseudulla. Myös maisemallinen ulottuvuus on tärkeä. Luonnon puhtaus ja kauneus ovat Suomussalmen parhaimpia puolia. Suomussalmella asuville kiinteä suhde luontoon on osa normaalia elämää ja siitä ammennetaan myös nautintoa. Myös Suomussalmella asuville tulomuuttajille luonto nousee merkittäväksi viihtymistä ja siten sopeutumista lisääväksi tekijäksi. Näin on, vaikka Suomussalmella asuminen olisi muuten omien tavoitteiden vastaista. Luonto luo puitteet paitsi monipuoliselle toiminnalle, sillä on myös maisemallista merkitystä. Maisema luo rauhallisuutta, joka ilmenee myös ihmisten rauhallisemmassa elämänmenossa.

R: yym. No millasista asioista sä nautit?

H:Naautin ..tietysti jos on hyvä ilma tännäänkin paisto aurinko ja semmonen niin ..siinä on ihan mukava ..olla vaikka ulkona ja ...vaikka istua pilkillä jos ei muuta niin ...ei kai ne niin kummossia asioita ...ehkä kuitenkin luonnossa .. vähän ehkä kallistuu (S8, mies)

R: No mikä siellä on parasta?

H: No kyllähän se varmaan se luonto on siellä ..se paras asia ..maisemat ...että se ...tietty rauhallisuus ..ne nyt päällimmäisenä (H10, mies)

8.1.2 Sosiaaliset puitteet

Sosiaaliset puitteet liittyvät erityisesti ihmisten määrään. Suomussalmi on laaja ja harvaan asuttu kunta, joten siellä tarjoutuu mahdollisuus omaan rauhaan ja yksinoloon. Tämä korostuu sekä muuttaneiden että Suomussalmella asuvien mielipiteissä. Korostetaan oman tilan merkitystä ja omaa vapautta, riippumattomuutta muista. Suomussalmi tarjoaa tähän sopivat puitteet. Pääkaupunkiseudun ihmisvilinää voidaankin pitää rasittavana tekijänä. Toisaalta ihmisten paljous mahdollistaa laajempien sosiaalisten kontaktien syntymistä. Ihmisten vähäisyys Suomussalmella vähentää sosiaalisen kanssakäymisen mahdollisuuksia erityisesti omien ikätovereiden kanssa.

R: No onks jotain sellasta mistä täällä ei pääse nauttimaan että?

H:No ehkä täällä pikkusen ...sillain jos sanotaan tuon muutto ..tappion takia niin on pikkusen ..niinkun minun ikäluokka on aika vähiin menny että ..ehkä se pikkusen näkyy silleen että oma ikäluokka on aika vähästä että ...kaveripiiri on pienentyny ja pienenee jatkuvasti tässä .. että semmonen on vähän semmonen puute jossain mielessä (S8, mies)

Myös yhteisöllisyys on osa sosiaalisia puitteita. Sekä muuttaneet että Suomussalmella asuvat näkevät yhteisöllisyydessä samoja piirteitä. Suomussalmella viihtyvät kokevat kuitenkin

kin yhteisöllisyyden muita suoraviivaisemmin erityisesti positiivisena asiana. Suomussalmella katsotaan olevan enemmän perinteistä yhteisöllisyyttä kuin pääkaupunkiseudulla. Yhteisöllisyys ilmenee toiminnallisena yhteisönä, konkreettisena vuorovaikutuksena. Ihmiset tuntevat toisensa ja ovat siten kiinteämmässä yhteydessä keskenään. Myös toisten auttamisen nähdään olevan yleistä. Naapurit tunnetaan, ja heidän kanssaan ollaan ystäviä toisin kuin pääkaupunkiseudulla. Myös apua on tarvittaessa saatavissa läheltä.

R: No suhtadutaanks täällä [pääkaupunkiseutu] sun mielestä ihmisiin jotenkin eri tavalla mitä siellä maalla?

H: Joo, ilman muuta ..että ..että ..täällä ollaan paljon semmosia ...semmosia semmosia kylmempitä tai semmosia että vieraille ei juuri puhuta .. ja semmostaa.. että on joitakin naapureita samassa rapussa että ne ei edes tervehti tai mitään ..että Suomussalmella semmonen ei tulis kuuloonkaan kyllä että kun siellä kaikki tervehtii suunnilleen .. kylillä vaikka ei tuntiskaan tietäskään nimeltä eikä muuta ..ja .. paljon niinku semmoset ..läheisemmät välit naapureihin esimerkiks että naapurit on yleensä tosi hyviä ystäviä Suomussalmella ja niinku paljon tekemisissä ja ..on kaikkea yhteistä hommaa että on yhteinen ruohonleikkuri ja ..kaikkee semmosta mutta ..Helsingissä en oo kyllä paljon semmosta havainnu ..varmaan jossakin on mutta ei tämmösessä kerrostaloelämässä ja tämmösessä niin .. niin minusta ihmiset on niinku sillä tavalla kylmempitä ... (H7, nainen)

Yhteisöllisyys nähdään kuitenkin kaksiteräisenä miekkana. Toisaalta se on hyvä, toisaalta huono puoli. Pienessä yhteisössä kaikki tuntevat toisensa ja tietävät toisistaan enemmän asioita kuin isommassa paikassa. Jutut ja huhut kiertävät helpommin, ja niiden kohde voidaan yksilöidä. Tämä synnyttää myös yhdenmukaisuuden painetta. Sen onkin todettu olevan yleistä juuri pienillä paikkakunnilla (Paasi 1984, 109). Isossa kaupungissa ollaan suvaitsevampia erilaisuutta kohtaan. Koska Suomussalmella ihmiset tietävät toistensa asiat hyvin, ei haluta herättää huomiota. Tästä on seurauksena esimerkiksi sellaisten kulttuuristen muotojen kehittymättömyys, jotka kaupungeissa ovat arkipäivää. Tällainen on esimerkiksi baarissa käyminen, joka pääkaupunkiseudulla voi olla jokapäiväistä, mutta Suomussalmella sitä vältellään. Alkoholin käytön katsotaan olevan siten sallitumpaa kaupungissa kuin maaseudulla, jossa siihen tulee helposti ongelmakäytön leima.

Suomussalmella ollaan haastateltujen mielestä kiinnostuneita siitä, mitä toisten elämässä tapahtuu. Siellä katsotaan olevan myös helpompi tutustua uusiin ihmisiin kuin isommassa kaupungissa. Suomussalmella katsotaan olevan vielä yhteisöllisyyttä myös siinä mielessä, että ihmisten kanssa tullaan helposti juttelemaan. Näin on erityisesti silloin, jos ollaan kohtaisin samalta paikkakunnalta ja siten kuulutaan samaan joukkoon. Yhteisöllisyys voi kui-

tenkin ilmetä ulkopuolisten vaikeutena päästä sisään yhteisöön. Tulokkaalta vaaditaan aktiivisuutta tutustumisessa ja halua sulautua joukkoon. Ikänsä Suomussalmella asuneiden näkemys siitä, että Suomussalmelle on helppo sopeutua ja tulla yhteisön jäseneksi, onkin osittain ristiriidassa paikkakunnalle muuttaneiden kokemusten kanssa. Jos Suomussalmelta ei ole onnistuttu löytämään omaa paikkaa esimerkiksi työelämässä, myös muuhun yhteisöön sopeutuminen voi olla vaikeaa. Rannikon (2002, 23) mukaan erotteluja tekevä me ja muut -henki elää maaseudulla, joten ulkopuolisen voi olla vaikeaa päästä maaseutuyhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi. Tällainen sopeutumattomuus voi vaikuttaa myös poismuuttohalukkuuteen.

R: No tota kerro sitten vähän elämästä täällä että millasia on päivät ja

H: Millasia täällä on päivät .. aika yksinäisiä on päivät ...ei paljon oo tommosia tuttuja tullu täällä että .. pari ystävää vaan että siinä se on... en mä oikeen tykkää näistä suomussalmelaisista

R: Mikäs siinä sitte?

H: Ne on semmossii erilaisii kummiskin ... Ne on niin uteliaita ne kyselee liian paljon ja .. sitten niinku .. töllätään ja .. ne on semmosia niinku vähän uteliaita ovat ja ..tölläävät ja... semmosia ja ..en minä oikeen tykkää ...no niin kun tuolla kävelee kadulla niin ihan kuin ei ikinä olis ihmisiä nähnykkään (S6, nainen)

Pääkaupunkiseudun hyvänä puolena pidetään sitä, että yhteisöllisyyden puuttumisen vuoksi toisten asioihin ei puututa. Jokainen saa toimia vapaasti. Negatiiviseksi pääkaupunkiseudun yhteisöllisyyden puute nähdään silloin, kun tarvittaisiin ulkopuolista apua. Sitä ei ole tarjolla, ja siten sosiaalinen turvaverkko puuttuu. Samoin kääntöpuolena on se, että yhteisöllisyyden puute voi kääntyä myös yksinäisyydeksi. Suomussalmella yhteisöllisyyden huonoista puolista huolimatta sosiaalinen turvaverkko on tarvittaessa olemassa.

Suomussalmen syrjäinen sijainti ja yhteisöllisyys tekevät siitä myös turvallisen asuinpaikan. Vastakohtana pääkaupunkiseudulle nousee esiin yhteiskunnallisten ongelmien, kuten rikollisuuden, ilkeiden ja huumeiden rantautumattomuus syrjäiselle paikkakunnalle. Nämä ongelmat eivät ole arkipäivää Suomussalmella. Turvallisen ympäristön vuoksi Suomussalmea pidetään hyvänä asuinpaikkana erityisesti lapsille. Suomussalmella asuville paikkakunnan turvallisuus nouseekin keskeisimmäksi tekijäksi, jonka pohjalta asuinpaikkaa arvostetaan. Asuinympäristössä arvostetaan erityisesti sitä, että se on turvallinen lapsille ja näillä on hyvä toimia elinympäristössään. Turvallisuus syntyy ennen kaikkea siitä, että puitteet ovat pienet ja ihmiset ympärillä ovat tuttuja. Turvaverkko on lähellä.

*R: Mikäs tässä ympäristössä on sitte semmosta että täällä haluaa lapset kasvat-
taa ja muuta?*

*H: Turvallista, turvallista ja sitten kun oman lapsuuteni täällä elin niin mä koen
..koin koen että mulla oli hyvä lapsuus silleen että tuota .. haluan samanlaisen
lapsuuden antaa omille lapsilleni mitä itellä on ollu .. ja sitten tuota .. turvallista
se on ja .. ehkä se piiri ..missä pyöritään se on paljon pienempi ...kaikki tuntee
suunnilleen toisensa täällä ja ..tietää ja .. ehkä se luo sitä turvallisuuden tunnetta
siinä mielessä.. kaupunkipaikkaan verrattuna missä on paljon enemmän ihmi-
siä.. kaikki käytännössä vieraita toisilleen ...tällasta että .. turvallista ja tuom-
mosta ..asua (S2, mies)*

Myös muiden tutkimusten mukaan ihmisiä sitovat asuinpaikkaan pitkäaikaiset perhe- ja ystävyysuhteet sekä tuttu ja turvallinen ympäristö. Ihmiset myös sopeutuvat mahdollisiin puutteisiin ympäristössään. Ne jäävät ehkä jopa tunnistamatta. (Laitinen & Pohjola 2001, 72.) Kaupunkien elämäntapa nähdään vastakkaisena Suomussalmen rauhallisuudelle ja turvallisuudelle. Elämänrytmin rauhallisuus on tekijä, jota haastateltavat korostavat Suomussalmen keskeisimpänä ominaisuutena. Se on pääasiassa positiiviseksi koettu ominaisuus, mutta etenkin uramuuttajille se ilmenee Suomussalmella liian äärimmäisessä muodossa. Suomussalmella asuvat taas kokevat kaupunkiympäristössä ja kerrostalossa asuminen huonona vaihtoehtona Suomussalmen tarjoamille mahdollisuuksille. Vaikka se itselle sopisikin, perheen etu on tärkein. Lapsille kaupunkiasumisen ei katsota olevan hyväksi. Muuttaneille pääkaupunkiseudun rauhattomuus ja turvattomuus ovat negatiivisia asioita, mutta niillä ei ole kuitenkaan katsota olevan ratkaisevaa merkitystä tässä elämänvaiheessa.

8.1.3 Toiminnalliset puitteet

Toiminnallisia puitteita ovat erityisesti mahdollisuudet mielekkääseen työhön, vapaa-ajan viettoon ja asumiseen. Merkittävin toimintaa rajoittava tekijä, ja siten myös keskeisin Suomussalmelta muuttamisen syy liittyy kunnan työllisyystilanteeseen. Työttömyys aiheuttaa syrjäytymistä ja erilaisia ongelmia kuten alkoholismia. Sen koetaan vaikuttavan myös muiden asukkaiden turvallisuuden tunteeseen. Suomussalmella asuvat nostavat esiin myös itsemurhat ja niiden yleisyyden. Työttömyys aiheuttaa epätoivoa yksilötasolla, ja sillä on vaikutusta koko yhteisön ilmapiiriin ja Suomussalmen viihtyisyyteen. Työttömyys ja toimeentulo näkyvät siten Suomussalmen katukuvassa.

Työttömyys aiheuttaa erilaisia lieveilmiöitä, mutta se luo myös epävarmuutta Suomussalmella asuvien elämään. Työn saaminen on hankalaa, ja työ on myös usein määräaikaista pätkätyötä. Kunnan pienuudesta johtuen koko elinkeinorakenteen katsotaan olevan vinou-

tunut ja kapea. Kaikilla aloilla ei ole mahdollista työllistyä. Lisäksi monet haastateltavat moittivat sitä, että vähäisetkin työpaikat täytetään suhteiden välityksellä, ei avoimen työhaun kautta.

H: ... työhönottotilanteissa on täällähän on sitä että niinkun suhteilla hirmu paljon pelataan . että se on minusta vähän semmosta ilkeää että sillä tavalla oon itekkin kyllä päässy joskus ..kun aattelet että oon päässy töihin siinä että kun oon tuntenu jonkun ihmisen että minusta se on taas väärin sitte jotakin ammattitaitosta ihmistä kohtaan että ..myös lähtee samalta viivalta kun minä niin tuota .. on vähän tämmösiä mutta en tiedä peltaanko sitte maailmassa aina suhteilla että minä oon ollu niin sinisilmäinen monessa asiassa sitte että .. luottasi ihmisiin niin hirveen paljon että .. vähän se tuntuu pahaltakin aina sitten se että .. pääsee työpaikkoihin millä on suhteita sinne henkilöihin jotka ottaa työpaikkahaastatteluihin (S7, nainen)

Työttömyyden seuraus on myös se, että kunnasta muutetaan pois. Siten tuttujen ihmisten määrä vähenee. Tällä on vaikutusta ihmisten elämään sosiaalisten suhteiden vähenemisenä. Muuttoliikkeen myötä ihmisten määrä kunnassa vähenee ja ikäjakauma vinoutuu niin, että haastateltavien ikäluokat ovat kadonneet Suomussalmelta lähes kokonaan. Näin positiivisena pidetylle rauhallisuudelle muodostuu vastapooli, elämänmenon hiljaisuus ja tapahtumattomuus. Tilannetta verrataan siihen, millaista Suomussalmella on ollut siihen aikaan kun haastateltavat olivat lapsia. Muutoskehitys on ollut siten huonompaan suuntaan. Tämän ovat kokeneet sekä muuttaneet että edelleen Suomussalmella asuvat.

H: tietenkin se on suurin se työttömyys mikä on että ...ja se toimettomuus ja kaikki niinkun .. ja huomaa nyt kun on käyny siellä niin tälläkin välillä kahden vuoden aikanakin on tapahtunu semmosta ...et niinkun kaikki on hiljentyny ja kaupat on vähentyny ja ihmiset on vähentyny ja kaikki on menny niinkun silleen surkeemman näköseksi .. siis kahden vuoden aikanakin on huomattu että niinkun .. se on paljon surkeemman näkönen paikka mitä ..se on .. tai silloin oli kun lähettiin sieltä .. et sen oon .. se ollaan kyllä huomattu (H5, nainen)

Suomussalmella rauhallisuus ilmenee paitsi ihmisten vähäisyydessä, myös elämänrytmissä. Elämänrytmiä pidetään kiireettömänä vastakohtana pääkaupunkiseudun elämänmenolle. Ihmisten vähäisyys aiheuttaa tapahtumattomuutta ja siten heikentää toimintamahdollisuuksia. Muuttaneet näkevät Suomussalmen elämänmenon hitaampana kuin pääkaupunkiseudulla. Suomussalmella asuville tämä elämänrytmin rauhallisuus ilmenee pitkälti positiivisena asiana, mutta heidänkin mielestään siinä on myös huonot puolensa.

R: yym. Mikä täällä asumisessa on sitte parasta?

H.No kyllä se on että jos aatellaan että mekin asutaan keskellä kylää niin ..me kun muutettiin tohon nytte ..oliks se marraskuussa nyt tohon .. muutettiin niin .. että minusta se on yks huono puoli että ..perjantai-iltakin on aivan liian hiljanen ...mut se on just niinku nuorii puuttuu niin eipä siinä sit oo sitä menoa (SI, mies)

Toimintamahdollisuuksien vähäisyys ilmenee siinä, että Suomussalmella katsotaan olevan suppeampi valikoima vaihtoehtoja oman elämän toiminnoille. Vaihtoehdottomuus ilmenee myös julkisten paikkojen ja palvelujen vähäisyytenä. Ravintoloita, elokuvateattereita ja erilaisia kokoontumispaikkoja on vähän. Samoin ostosmahdollisuudet ovat suppeat. Pääkaupunkiseudun tarjoamia toimintamahdollisuuksia pidetäänkin hyvinä ja ne lisäävät viihtymistä. Myös Suomussalmella asuvat pitävät kaupunkien tarjoamia mahdollisuuksia laajempina, ja omalle sekä lasten elämälle kuvitellaan kaupungissa olevan runsaammat valinnanmahdollisuudet. Ne eivät kuitenkaan välttämättä ole muuttamista laukaisevia tekijöitä. Suomussalmen peruspalveluita pidetään kuitenkin riittävinä, ja ne ovat saatavissa riittävän läheltä.

Suomussalmi ja pääkaupunkiseutu tarjoavat erilaiset puitteet myös mielekkäälle asumiselle. Asumiskuluja pidetään suurina pääkaupunkiseudulla. Muuttaneet kokevat kuitenkin itse asuvansa suhteellisen edullisesti yleiseen hintatasoon verrattuna. Jos asutaan työsuhdeasunnossa tai yhdessä jonkun toisen kanssa, omat asumiskustannukset koetaan kohtuullisiksi. Yhdellä muuttaneista on omistusasunto. Hänelle oma asunto merkitsee ennen kaikkea sijoitusta tulevaisuuteen.

Kaikki muuttaneet korostavat tärkeänä asiana sitä, että Suomussalmella asumisen taso on parempi. Kerrostaloasuminen on pääkaupunkiseudulla ahdasta ja kallista. Asumisen taso on siten saattanut alentua pääkaupunkiseudulle muuton myötä. Erityisesti osalla työmuuttajista muutto on merkinnyt selvää asumisen laadun huononemista. On voitu joutua muuttamaan Suomussalmelta rivitaloasunnosta pienempään kerrostaloasuntoon. Muuttaneiden tulevaisuudensuunnitelmat liittyvätkin pitkälti asumisen tason parantamiseen. Tulevaisuudessa halutaan panostaa asumiseen ja ostaa myös oma asunto. Asunnon osto liittyy vaiheeseen, jossa ollaan asettumassa pysyvämmiin aloilleen. Se tulee ajankohtaiseksi siinä vaiheessa, kun päätetään, missä aiotaan asua ja missä halutaan perustaa perhe. Aloilleen asettuminen tapahtuu siten myöhemmin kuin Suomussalmella asuvilla. Suomussalmella asuvista haastatelluista kuudella on omakotitalo. He ovatkin asumiseensa varsin tyytyväisiä.

Heilläkin tulevaisuuden suunnitelmia liittyy asumiseen erityisesti, jos ei ole vielä hankittu omistusasuntoa tai omakotitaloa.

8.1.4 ”Kuolemaanhan se tulee tuolla menolla” – puitteet tulevaisuudessa

Ulkoisten puitteiden muutoksilla on vaikutusta siihen, millaiseksi elämä Suomussalmella jatkossa nähdään. Haastateltavat näkevät muuttamisen ja työttömyyden leimaa-antavina tekijöinä elämälle ja kunnan ilmapiirille Suomussalmella. Myös muuttopäätöksiin suhtaudutaan myönteisesti. Nuorten muutto pois Suomussalmelta on itsestäänselvyys, ja siihen jopa kannustetaan. Muuttotappiutilannetta pidetään myös yleisenä puheenaiheena Suomussalmella. Työttömyys ja sitä kautta ihmisten muuttaminen puhuttavat ja huolettavat nykyisiä asukkaita. Samoin se näkyy myös ihmisten jokapäiväisessä toimintaympäristössä hiljaisuutena ja ihmisten liikkumisen vähäisyytenä. Aiheesta myös kirjoitetaan usein paikallislehdissä. Työmuuttajat ovat saattaneet kokea, että heitä on suorastaan työnnetty pois Suomussalmelta myös kunnan taholta.

H: semmosta ..ja ..en mä tiää .. toisaalta ..tää on niinko mun mielipide mutta niinku mitä mä oon kuunnellu muidenkin jätkien juttua niin ...niinku työvoimatoimistossakin on siellä se asenne on semmonen vähä että tuota ..tuota mitä sä täällä teet että mee etelään töihin ..se on niinku ..se on mun mielipide ..ja oon mä jutellu muidenki ..niinku täällä olevien kans ketkä on tullu tänne duuniin että ..siellä on vähän se .. työvoimatoimiston asenne on semmonen ..kyllä mä niinko itekkin sitä ..että ..aina vaan puhuttiin siitä että .. aina vaan puhuttiin siitä että 'että ootsä ajatellu lähteä' (H4, mies)

Suomussalmen tulevaisuus piirtyykin haastateltavien puheisiin varsin negatiivisena. Kehityksen katsotaan menneen koko ajan huonompaan suuntaan ja tilanteen katsotaan tulevaisuudessa joko huononevan entisestään tai pysyvän nykyisen kaltaisena. Muutoksia parempaan ei pidetä realistisina, vaikka haastateltavat niitä toivovatkin. Nuoret muuttavat pois, vanhusten määrä kasvaa, palvelut heikkenevät ja siten kaikki elämisen edellytykset kapeenevat. Muuttamisen mentaliteetti elää vahvana ja kunnan tulevaisuus nähdään epävarmana. Haastateltavien puheessa korostuu muuttamisen kulttuuri. Suomussalmen tulevaisuutta kuvataan autioitumisena, kuolemisenä.

Haastateltavat löytävät vain harvoja ratkaisuja muuttotappiokierteen katkaisemiseksi. Työpaikkojen saaminen kuntaan on ensisijainen asia muuttotilanteen kääntämiseksi. Niiden luomiseksi haastateltavat yrittävät keksiä erilaisia keinoja. Heidän mielestään kunnan tule-

vaisuuden kannalta ehdoton edellytys olisi, että erityisesti nuorten työllisyystilanne saataisiin paranemaan, ja siten nuoria jäisi paikkakunnalle. Työpaikkoja voitaisiin saada lisää houkuttelemalla uusia yrityksiä tarjoamalla niille etuja sijoittumisesta kuntaan. Myös etätyömahdollisuudet mainitaan. Työllistämistukipaikkojakin haastateltavat pitävät hyvänä keinona, vaikka niitä ei pidetäkään pitkällä tähtäimellä kestäväenä ratkaisuna.

Myös muuhun toimintaan voisi panostaa. Matkailuun liittyvät tekijät nousevat yhdeksi vaihtoehdoksi. Matkailuyritysten lisäämistä ei tosin välttämättä nähdä mahdollisena, mutta jo olemassa oleviin tulisi panostaa, ja niitä tulisi kehittää entistä paremmiksi. Julkisiin palveluihin ollaan suhteellisen tyytyväisiä. Ainoastaan lääkäripalvelut ovat sellainen julkinen palvelu, jossa olisi parannettavaa. Niitä kohtaan voidaankin olla jopa katkeria, jos itsellä on ollut ongelmia terveyden kanssa. Pelko oman terveyden menettämisestä horjuttaa elämänhallintaa ja siten katkeruus kohdistuu lääkäreihin.

Myös tukemalla ihmisten omatoimisuutta ja itsenäistä yrittämistä työpaikkoja voitaisiin saada lisää. Yksi haastateltava tuokin esiin perinteisen asetelman, jonka mukaan itäsuomalaiset eivät ole niin yrittäjähenkistä kansaa kuin länsisuomalaiset ja erityisesti pohjalaiset. Yrittäjyyteen tulisi siten rohkaista enemmän.

R: Kenen pitäis sitte jotain tehdä?

H: Noo see.. sanotaan että .. kyllähän se ihan ehtomastihan on se on ..kunnan päättäviin elimiin koska eihän sitä kukaan ..muu voi niihin niin .. paljon vaikuttaa sillee ..että tuota ... se on ihan .. siitä lähettäs liikenteeseen

R: Sä uskot että kunnassa sitte olis mahdollisuuksia tehdä jotain?

H: Kyyllä, sanotaan että se mikä täällä on huonoo niin .. öö .. se on toi ...sanotaan niinkun näin että .. ylipäättänsä yrittäjä..ystävällisii kuntii Kainuussa ei oo kovinkaan montaa ..en Sotkamon lisäksi laittas yhtään ...yrittäjyystävällistä kuntaa ...et kyl se on tuo että jos aatellaan että .. puhutaan jostain Pohjanmaasta missä on joka torpassa jonkinnäkönen yritys niin ei ei täällä oo lähellekkään siinä muodot (SI, mies)

Haastateltavat eivät tuo esille omia vaikutusmahdollisuuksiaan kunnan tilanteen parantamiseksi. Vastuu siirretään joko kunnan päättäjille tai Suomen valtiolle. Toiset näkevät Suomussalmen kunnan olevan voimaton tilanteen edessä, sen sijaan valtakunnallisella aluepolitiikalla voisi olla mahdollisuuksia vaikuttaa. Ratkaisujen täytyisi kuitenkin olla haastateltavien mielestä tässä vaiheessa jo varsin radikaaleja, jotta muuttoliikkeen suunta saataisiin kääntymään tai sen vauhtia hidastetuksi. Halutaan kuitenkin olla myös toiveikkaita ja uskotaan myös lujasti siihen, että jokin ratkaisu tilanteeseen löytyy. Suomussalmen

tulevaisuus koskettaakin haastateltavia henkilökohtaisella tasolla. Myös uramuuttajat, jotka ovat lähteneet Suomussalmelta mielellään, kokevat kotikuntansa kehityksen ikävänä ja surullisena asiana.

8.2 Asuinpaikka ja arkielämän toiminta – elämää Suomussalmella ja pääkaupunkiseudulla

Asuinpaikan tarjoamilla puitteilla, niiden hyvillä ja huonoilla puolilla, voi olla vaikutusta yksilöiden toimintaan arkipäivän tasolla. Ne voivat määrittää toimintaa merkittäväillä elämänalueilla, joista arkinen elämäntapa koostuu. Näitä keskeisiä elämänalueita ovat työ, perhe, vapaa-aika, kulutus ja sosiaaliset suhteet. (Roos 1985, 38 – 40.) Elämäntavoissa voi olla eroja riippuen siitä, asutaanko pääkaupunkiseudulla vai Suomussalmella. Muuttaneiden kohdalla elämän eri osa-alueisiin on saattanut tulla muutoksia, ja ne voivat painottua eri tavoin kuin aiemmin. Elämänalueiden painotukset voivat muuttua myös tulevaisuudessa, ja silloin merkitykselliseksi voi nousta se, millaisiksi asuinympäristön puitteet niiden mahdollistajina nähdään.

Muuton myötä elämän puitteet ovat muuttuneet, ja elämä on saanut uusia sisältöjä ja ulottuvuuksia. Muutokset ilmentävät elämäntavan muutosta. On kuitenkin muistettava, että maaseudun ja kaupungin elämäntavat eivät nykypäivänä poikkea välttämättä paljoakaan toisistaan. Pehkosen (2001, 290) mukaan maaseutua voidaan pitää erilaisten elämäntapojen kohtaamispaikkana. Siellä elävät rinnakkain yhä useammin myös kaupunkimaiset elämäntavat, palkkatyöläisyys ja toiminnallinen kaupunkikeskeisyys sekä luontoon liittyvät elinkeinot. Samat elämänalueet voivat olla keskeisiä asuttaessa kummassa paikassa tahansa. Niiden painotukset voivat olla kuitenkin erilaiset, ja niissä voi olla erilaisia sisältöjä riippuen ympäristön tarjoamista puitteista ja mahdollisuuksista.

Uramuuttajat eivät ole asuneet Suomussalmella aikuisikänsä aikana. Tämä tarkoittaa valmistumisen jälkeistä aikaa, jolloin on siirrytty työelämään. Heille muutto pääkaupunkiseudulle on tapahtunut toisesta kaupungista. Muuton myötä elämäntapaan ei ole tullut niitä muutoksia, joita liittyy siirtymään maaseudulta kaupunkiin. Kaupunkimainen elämäntapa on omaksuttu jossain määrin jo aiemmin, vain mittakaava on muuttunut pääkaupunkiseudulle muuton myötä. Työmuuttajat ovat asuneet Suomussalmella aikuisiällään ja ovat siis olleet mukana kunnan työmarkkinoilla. He ovat ehtineet konkreettisesti kokea sen, millaiseksi elämä Suomussalmen tarjoamien puitteiden pohjalta on muodostunut. Heille muutto

on tapahtunut maaseudulta kaupunkiin. Elämäntapaan on saattanut tulla suuriakin muutoksia muutettaessa pääkaupunkiseudulle.

Ulkoisiin puitteisiin sekä muuton myötä elämään tulleisiin muutoksiin suhtautuminen ja niihin sopeutuminen ilmentävät elämänhallintaa. Sopeutumisella on vaikutusta myös siihen, halutaanko jatkossa muuttaa jonnekin muualle tai palata Suomussalmelle. Haastateltavat kokevat sopeutumisen pääkaupunkiseudulle tapahtuneen yllättävän helposti. Elinympäristön muutoksen on siis etukäteen oletettu olevan suurempi sopeutumisen paikka, kuin miksi se on todellisuudessa osoittautunut. Etukäteen olleet mielikuvat ovat siis muuttuneet positiivisemmiksi sen myötä, kun oma elämä pääkaupunkiseudulla on saatu järjestykseen ja tietyn rytmin mukaan toimivaksi.

R: No millaisia terveisiä sä lähettäisit tällaselle henkilölle ketä Suomussalmella tai Kainuussa ylipäätään mieltii että muuttaisko tänne pääkaupunkiseudulle?

H: No ihan rohkeita terveisiä lähettäisin että ei se oo niin hirveitä miltä se näyttää että alkuhan se on vaikeeta se on se sopeutuminen on vaikeeta mutta .. ei ei se oo niin hirveitä läheskään ainakaan sitten kun pääsee vauhtiin ja sen työpaikan saa ja asunnon niin kyllä se kaikki sitten lähtee rullaamaan niin (H5, nainen)

Muuton jälkeen eteen on tullut uusien asioiden opettelu uudessa toimintaympäristössä. Oman elämän järjestely, esimerkiksi asunnon ja työn etsiminen, on vaatinut aikaa ja panostusta. Myös liikkuminen ja erilaisten palvelujen löytäminen uudessa ympäristössä on vienyt oman aikansa. Muuton jälkeiset ajat ovat siten olleet varsin kiireisiä ja ne on koettu isona muutoksena aiempaan elämään. Uusi toimintaympäristö on siten merkinnyt hetkellistä elämänhallinnan menetystä kaikille muuttaneille. On ollut pakko sopeutua uuteen toimintaympäristöön. Kaikki uusi on kuitenkin koettu mielenkiintoisena ja muuttaneiden toimintaa kuvastaa uteliaisuus. Asettumista on helpottanut voimakas halu pärjätä. Kortteinen (1982, 127) puhuu maalta kaupunkiin muuttaneiden sopeutumisesta pärjäämisen ideologiana. Sopeutuminen on itsestä kiinni. Rohkeuden ja tahdon avulla on 'selvitty hengissä', kuten yksi haastatelluista toteaa. On ollut halu oppia 'talon tavoille'. Vähitellen asioiden järjestyessä elämä on kuitenkin asettunut uomiinsa, ja sopeutuminen on voinut alkaa. Omalla aktiivisuudella voidaan edistää sopeutumista ja uusien toimintatapojen ja ihmissuhteiden syntymistä uudessa asuinpaikassa.

H: .. ja sit se sopeutuminen jus kun on ollu aikasemmin niin ..et se on aika helppo sit lähtee hakemaan uusia ystäviä ... (H4, mies)

Sopeutumisessa pääkaupunkiseudulle on voinut auttaa myös se, että on jo aiemminkin asuttu muualla kuin Suomussalmella. Liikkuva elämäntapa on vähentänyt sitoutuneisuutta ja lisännyt avoimuutta uusien toimintaympäristöjen edessä. Oma aktiivisuus on siis tärkeä tekijä sopeutumisen onnistumiseksi. Halu onnistua ja kääntää vasten tahtoakin tehty muuttopäätös omaksi eduksi ilmentää hyvää elämäntapaa. Elämäntapojen keskeinen edellytys onkin kyky tehdä muutoksia ja sopeutua niihin (Roos 1985, 41 - 42). Halutaan toimia joustavasti oman elämän suhteen ja jättää tiettyjä toimintavaihtoehtoja myös avoimiksi. Elämäntapaa on myös se, että ollaan valmiita vaihtamaan työpaikkaa, ammattia tai asuinpaikkaa näiden tekijöiden saavuttamiseksi.

Muuttopäätöksen osoittautuminen positiiviseksi ratkaisuksi vaikuttaa myös siihen, että voidaan harmitella, miksi sitä ei ole tehty jo aiemmin. Siten myös etukäteen pakoksi koettu päätös onkin muuttunut myönteiseksi valinnaksi. On huomattu, mitä hyötyjä on pääkaupunkiseudulla asumisesta.

R: No olisiko jotain muita asioita mitä sä tällä muutolla tavoittelit kun se että sä pääsit töihin?

H: No tietysti ..öö onhan se siellä niin hiljasta ja muu ..sellasta se elämä .. niin haluttiin tietysti nähdä vähän muutakin ..muutakin toisaalta ja sitte tuntuu että ois pitänyt jo silloin nuorempana jo uskaltaa lähteä että .. nyt vähän harmitella että ois pitänyt kymmenen vuotta aiemmin jo lähteä .. niinkun miettii asunnon ostoa ja muuta niin silloin olis ehkä uskaltanu ajatella .. semmosta nyt ei niinkään rohkeus riitä kyllä kun katoo noita hintoja niin .. sellasiin ratkasuihin ainakaan vielä ...että tota se siinä on .. sitä mietin että näin jälkikäteen on miettinyt että ois pitänyt aikasemmin .. hoksata mutta sitä luotti aina että saa aina sen tilapäisen työn aina saa uudelleen ja uudelleen mutta sitten nekin harveni jo lopussa (H5, nainen)

Haastattelutilanne on saattanut vaikuttaa siihen, että haastateltavat puhuvat positiivisesti omista ratkaisuistaan ja niihin sopeutumisesta. Kertomuksissa ilmenee kuitenkin myös sellaisia tekijöitä, joihin ei olla tyytyväisiä uudessa asuinpaikassa. Kun realiteetit on otettu huomioon, nämäkään negatiiviset asiat eivät ole vaikuttaneet niin paljon, että omaa ratkaisua olisi kaduttu. Ja aina on myös mahdollisuus tehdä uusia päätöksiä, muuttaa pois jos pääkaupunkiseudulla ei jostain syystä enää viihdyttäisi. Muuttaneiden päätöksentekoa ja sopeutumista leimaa siten tietynlainen avoimuus. Omia ratkaisuja pidetään oikeina, mutta niitä ei pidetä välttämättä lopullisina. Sopeutuminen ilmentää elämäntapaa, mutta valmius uusiin päätöksiin korostaa omaa elämää koskevien valintojen merkitystä. Yhä enem-

män elämisen puitteita leimaa myös väliaikaisuus ja harkittu avoimuus (Hoikkala & Roos 2000, 26).

R: aivan. No sä oot sitte ite kuitenkin ollu, ollu tyytyväinen ratkasuun?

H: Kyllä oon, ja ..joo, kyllä mä oon.....no tietenkin niinkun mä sanoin niin tavallaan se mun .. kuitenkin niinku miten mä ajattelen sen asian niin on se että ..jos mun mieli joskus muuttuis, ni tavallaan kyllähän ne kaikki portit on aina avoinna mutta luultavasti ei myöskään millään lailla ahdistu mun tilanne (H8, nainen)

8.2.1 Työ

Työn saaminen on jäsentänyt muuttaneiden arkielämää. Uramuuttajille suurin muutos on ollut se, että on siirrytty opiskelijaelämästä työelämään. Työstä on tullut elämän keskeisin osa opiskelun sijasta. Työmuuttajat ovat muuttaneet suoraan Suomussalmelta pääkaupunkiseudulle. Suomussalmella heidän elämänsä keskeisenä piirteenä on ollut pätkätyöllisyys. Työttömyysjaksot ovat saattaneet olla pitkiäkin, ja niitä ovat katkaisseet vain puolen vuoden työllistämistukityöt. Mitä lähemmäksi muuttoa on menty, sitä pidemmäksi työttömyysjaksot ovat käyneet ja sitä epävarmemmaksi työnsaanti on tullut. Työssäolon aikana elämä Suomussalmella on ollut miellyttävää, eikä muuttamista ole suunniteltu. Sen sijaan työttömät jaksot ovat aiheuttaneet viihtymättömyyttä ja muuttopäätöksen harkintaa.

Työttömyyden johdosta arkipäivää Suomussalmella on hallinnut tietynlainen rytmittömyys ja epäsäännöllisyys. Toiminnan tasolla tämä on ilmennyt passiivisena oleiluna tai päämäärättömänä liikkumisena kunnan alueella. Jokin säännöllinen harrastus tai sukulaisten auttaminen ovat saattaneet jäsentää elämää työn sijasta. Pääkaupunkiseudulla elämälle on tullut säännöllinen rytmi, työn ja vapaa-ajan vuorottelu.

R: joo H: No mikä sitte sun elämässä muuttu ratkasevimmin kun sä muutit?

H: No se ainakin että ..töitä oli joka päivä ...että ei oo sitä puolta vuotta niinku aiemmin ..puolen vuoden pätkeä .. ja sekin osa-aikasta vielä ... se muuttu kerrasaan ..joka päivä ja ..kaheksan tuntia päivässä niin ...

R: päivärytmikin muuttu

H: päivärytmi muuttu ihan täysin ... (H3, mies)

Työ onkin keskeisin osa-alue kaikkien muuttaneiden elämässä. Sille annetaan myös erilaisia merkityksiä. Uramuuttajille siirtyminen työelämään on ollut erityisesti mahdollisuus päästä toteuttamaan koulutuksessa opittuja taitoja ja kehittymään omalla alalla. Sillä on ollut vaikutusta myös toimeentuloon. Uramuuttajat korostavat kuitenkin työn tekemistä it-

seisarvona ja työn sisällöllisiä merkityksiä pidetään tärkeimpinä. Uraan halutaan panostaa, ja työpaikalla saatetaan viettää myös osa vapaa-ajasta. Uramuuttajat ovat halukkaita muuttamaan myös ulkomaille haasteellisten työtehtävien vuoksi. Työhön liittyy siis myös tulevaisuuden odotuksia ja tavoitteita.

Työmuuttajille työn saaminen pääkaupunkiseudulta merkitsee ennen kaikkea toimeentuloa. Muuton kautta on saavutettu vakaampi asema työelämässä. Sen myötä työstä on uskallettu hakea myös sisällöllisiä merkityksiä. Taloudellisen aseman vakaus on vienyt pois henkistä painetta, joka liittyy toimeentulon epävarmuuteen. Tulevaisuudessa voidaan olla halukkaita kehittämään ammattitaitoa tai vaihtamaan alaa, mutta ennen kaikkea toiveena on työn jatkuvuus. Työ onkin keskeinen tekijä muuttaneiden sopeutumisessa pääkaupunkiseudulle. Muutolla on siis saavutettu se, mitä sillä on ensisijaisesti tavoiteltukin. Uuden työpaikan saaminen on ollut siten elämänhallintaa vahvistava tekijä, mutta myös sitä koetteleva. Uusien työtapojen opettelu sekä uusiin työkavereihin sopeutuminen on vienyt aikansa. Oman paikan löytyminen työyhteisössä on voinut vaatia myös ponnisteluja. Yksi haastateltavista ei koe viihtyvänsä työssään, mikä johtuu erityisesti sen raskaudesta. Hän tekee vuorotyötä.

Työnteko rytmittää myös *Suomussalmella asuvien* elämää. Työssäkäynti viekin suuren osan ajasta. Työn lisäksi on vielä huolehdittava perheestä ja muista askareista, joten elämä voi olla kiireistäkin. Työn ja perheen yhdistäminen ei aina suju parhaalla mahdollisella tavalla. Pitkät työpäivät ja perheestä huolehtiminen voivat tehdä elämästä raskastakin.

R: joo, no tuntuuko elämä kiireiseltä sitte että?

H: Kyllä se on kiireistä pitäis olla pal ..vuorokaudessa paljon enemmän tunteja että kerkeis kaiken tehdä mitä .. väkisellään perhe ..kärsii ..siitä että ei pysty .. niin paljon lasten kanssa olemaan kun haluais (S2, mies)

Kaksi Suomussalmella asuvista haastatelluista on työttömänä. Toisella työttömistä on perhe, joten puolison työssäkäynti ja lasten koulussa käynti jäsentävät arkipäiviä. Toisella ei ole omaa perhettä. Hänen arkipäivän toimintansa muistuttaa työmuuttajien elämää Suomussalmella ennen muuttoa. Siltä puuttuu säännöllinen rytmi, ja aikaa kulutetaan milloin missäkin. Lyhyet työllistämistukijaksot katkaisevat työttömyyden. Myös lyhyihin työjaksoihin ollaan tyytyväisiä, nekin ovat parempi kuin ei mitään. Työn avulla voidaan saavuttaa kunnioitusta ja kokea tehtävän jotakin tärkeää. Työ antaa myös elämälle sisältöä ja aut-

taa pitämään yllä sosiaalisia suhteita. Jos työtä ei ole, saatetaan tuntea yksinäisyyttä tai omia kykyjä ruvetaan epäilemään.

R: No olisitko valmis jäämään tänne vaikka ei täältä sitte töitä?

*H: No mä toivosin että jotakin ..työtä löytys .. että sais ihan palkkaakin .. ettei tarvi ...niinkun ilmasena työntekijänä olla että ..se rupeaa pikku hiljaa tuntu-
maan ettäenemmän ja enemmän ottaa vaan päähän kun ...onko sillä itellä-
kään mitään arvoa kun menee .. tekee pitkää päivää ilmaseks (S4, nainen)*

Työn merkitys korostuu asuttaessa paikassa, jossa sitä ei ole kaikille tarjolla. Suomussalmella asuvat eivät kuitenkaan koe olevansa urasuuntautuneita siinä mielessä, että he haluaisivat edetä urallaan. Työn toimeentulon takaava merkitys nousee keskeiseksi. Työn avulla on kyettävä elättämään perhe. Koska työtä on ollut joko itselle tai puolisolalle tarjolla ajoittain vain väliaikaisesti, on jouduttu tukeutumaan myös valtion tarjoamiin tukiin. Niiden kattavuuteen ei olla kuitenkaan tyytyväisiä. Edellytys riittävälle toimeentulolle on ainakin toisen puolison vakituinen työ.

Suomussalmella asuvilla on myös työhön liittyviä tulevaisuudensuunnitelmia. Työhaaveet liittyvät ennen kaikkea toimeentulon takaamiseen lisäkoulutuksen tai ammatin vaihdon myötä. Niillä, joilla ei ollut haastatteluhetkellä työtä, on tavoitteena saada erityisesti vakituinen työ. Koska työllisyystilanne on Suomussalmella epävarma, työn merkitys elämän sisältönä korostuu. Elämää Suomussalmella leimaa siten jatkuva epävarmuus työn jatkuvuudesta. Muuttaneet ovat päässeet tästä epävarmuudesta eroon, ja omaan työtilanteeseen suhtaudutaan luottavammin mielin. Työn epävarmuus on siten elämänhallintaa voimakkaasti horjuttava tekijä. Suomussalmella asuvien elämää leimaa varautuminen pahimpaan. Heistä kaikki kokevat oman tai puolison työn loppumisen mahdollisena. Työmahdollisuudet ollaan valmiita hyödyntämään jopa oman väsymisen uhalla. Sen lisäksi ollaan valmiita tekemään mitä työtä tahansa.

8.2.2 Perhe

Suomussalmelta muuttaneista syntyperäisistä suomussalmelaisista kenelläkään ei ole vielä lapsia. He eivät myöskään ole naimisissa. Lasten hankkiminen voi olla mielessä, mutta toistaiseksi perheen perustamista on lykätty. Tässä elämänvaiheessa työ ja vapaa-aika menevät vielä perheen perustamisen edelle. Suomussalmelta muuttaneiden tilanne vastaakin hyvin muissa tutkimuksissa todettua seikkaa siitä, että nuorten arvot ovat muuttuneet

urasuuntautuneemmiksi ja naimisiin menoa siirretään myöhempään ikään tai saatetaan pysyä kokonaan sinkkuna. (Kultalahti 2001, 74.) Uramuuttajien kohdalla tämä on yhteydessä koulutuksen keston. Kaikki uramuuttajat ovat vasta hiljattain valmistuneita, eivätkä kovin kauaa olleet mukana työelämässä. Kaupunkimaiset arvot vahvistavat urasuuntautuneisuutta ja perheen perustamisen lykkäämistä tukevia arvoja (Kultalahti 2001, 80). Työmuuttajien perheen perustamista on saattanut pitkittää työn ja toimeentulon epävarmuus.

Perheen perustaminen voi olla tulevaisuudensuunnitelmissa. Se ei kuitenkaan ole vielä ajankohtaista johtuen joko omasta elämäntilanteesta tai omista toiveista. Perheen perustamisen pitkittyminen voi aiheuttaa myös paineita. Erityisesti kaksi naishaastateltavaa kokevat asian ajankohtaiseksi. Biologinen kello tikittää. Siinä vaiheessa kun perhettä aletaan perustaa, myös asuinpaikalle annetaan uusia merkityksiä. Sen valintaan vaikuttavat erityisesti lasten tarpeet. Siten perheen perustamisvaiheessa asuinpaikkakin tulee uuden harkinnan kohteeksi. Pääkaupunkia ei välttämättä pidetä parhaana mahdollisena paikkana lapsiperheelle. Sen sijaan sekä muuttaneet että Suomussalmella asuvat pitävät Suomussalmea ideaalina paikkana lasten kasvatukseen.

Suomussalmella asuvista kuudella on oma perhe. Se määrittää pitkälti niitä toimintoja, joita voidaan tehdä. Niille, joilla ei vielä ole omaa perhettä, lapsuudenperhe muodostaa tärkeän osan arkielämää. Joko vanhempien luona asutaan edelleen tai heidän luonaan vierailtaan usein. Tämä on mahdollista, koska myös vanhemmat asuvat Suomussalmella. Perheen kanssa vietetään niin paljon aikaa kuin mahdollista. Perheenjäsenten kanssa voidaan myös jakaa vastuuta ja tehdä yhteisiä päätöksiä. Perheen perustaminen on ollut yksi tärkeimmistä omaa elämää koskevista ratkaisuista. Sitä ei kaduta, vaikka yksin elämistäkin pidetään yhtenä mahdollisena vaihtoehtona. Jos Suomussalmella ollaan työttömänä, perheen merkitys elämän sisältönä korostuu entisestään. Perheen merkitys elämänhallinnan vahvistajana on keskeinen. Siitä ollaan ylpeitä, ja sen hyvinvoinnin eteen ollaan valmiita uhraamaan omia yksilöllisiä tarpeita.

R: No mitä perhe sulle merkitsee?

H: Kyllä se sillä tavalla on ihan ..kaikkein tärkein ... asia mutta .. aika kiva vaikka välillä joskus tuntuu että millon on ollu miehenkin kanssa huonompi jakso että voi kun ois vaan yksinnään ja mutta kuitenkin on se kiva että .. on siinä että voipi aina porukalla miettiä että mitä tehhään ja ...ruuanlaitot ja kaikki tämmöset vaikka ja .. ja ja ...on sitä porukkaa sitte siinä ympärillä ja (S5, nainen)

Perheellisten kertomuksissa korostuukin siten perheen merkitys kaikissa omaan elämään liittyvissä ratkaisuisissa. Perheen kautta selitetään oman elämän ratkaisuja, ja myös asuinpaikan mielekkyydessä korostetaan perheen tarpeita. Suomussalmella asuvien tulevaisuuden suunnitelmatkin määrittyvät pitkälti perheen kautta. Toiveena voi olla perheen perustaminen tai lisääminen. Tärkeää on kasvattaa perhe, sen jälkeen on enemmän aikaa toteuttaa omia henkilökohtaisia asioita. Tällä hetkellä elämää määrittävät pitkälti perheen elättämiseen ja siitä huolehtimiseen liittyvät velvollisuudet ja haasteet.

8.2.3 Vapaa-aika

Työ vie muuttaneiden arkipäivästä suuren osan ja vaikuttaa siten myös siihen, että elämä koetaan kiireisenä. Kiirettä pidetäänkin yhtenä elämän keskeisimmistä piirteistä pääkaupunkiseudulla. Paitsi työ, myös työmatkat vievät päivästä huomattavan osan. Liikkuminen pääkaupunkiseudulla on siten julkisten liikennevälineiden runsaudesta riippumatta hidasta ja aikaa vievää.

H: just se että kun näihin matkoihin menee niin kauan aikaa ..tuntuu jotenkin että ...jos menee yli ..puoli tuntia ..aina suuntaansa ..ku lähet töihin ja ..tuut töistä niin se ..tuntuu jotenki että se on niin .. pitkä aika ... (H9, nainen)

R: Sit voit kuvailla vähän elämää täällä eli tommosta ihan arkipäivän kulkua että mitä teet?

H: Se arkipäivä on sellanen että ..jos viikolla ajattelee niin se on aika työntekokeskeistä että aamulla ..heräilee siinä ..ennen kuutta ja lähtee töihin ja tulee sitte joskus ..seitsemäntoista kaheksantoista välillä kotio ja ..sitte ..siinä nyt ei kovin montaa tuntia oo ennen nukkumaanmenoa että ..kolme neljä tuntia että siinä televisiota ja kaikkee mitä sitte teetkin siinä välissä ja ..viikko menee ihan tuota rataa että siinä nyt on muutama ..nelisen tuntia aina sitte ..omaa aikaa töitten ja nukkumisen välillä ..kolme neljä tuntia... (H2, mies)

Arkisin vapaa-aikaa ei jää siten kovinkaan paljon. Aikaa vietetään iltaisin kotona, erilaisten kotitöiden tai harrastusten parissa. Kotona luetaan kirjoja ja lehtiä, katsotaan televisiota ja ennen kaikkea rentoudutaan. Rentoutuminen korostuukin tärkeänä osana vapaa-aikaa. Elämän kiireelle ja ympäristön rauhattomuudelle kaivataan vastapainoa.

Muuton myötä puitteet erilaisille harrastuksille ovat muuttuneet. Jos harrastukset ovat olleet Suomussalmella vahvasti luontoon liittyviä, niistä on jouduttu ainakin jossain määrin luopumaan. Menetyks on voitu kokea haikeanakin. Erityisesti miehille tällainen harrastus on

ollut metsästys. He kuitenkin korostavat että, harrastuksesta luopuminen on ollut hinta muuttopäätöksestä. Siten muutokseen on haluttu sopeutua ja asia hyväksyä. Näiden harrastusten tilalle ei ole välttämättä tullut uusia, vaan vapaa-aika kuluu pitkälti kotona. Vapaa-ajan vähäisyys on keskeinen syy, miksi uusia harrastuksia ei ole hankittu. Harrastusten määrä on siten saattanut vähentyä muuton myötä. Työn tuleminen mukaan arkielämään on voinut viedä aikaa niiltä harrastuksilta, joihin on käytetty työttömänä aikaa. Työssäkäyntiin sopeutuminen on voinut viedä energiaa muilta toiminnoilta.

Ne harrastukset, jotka ovat erityisen tärkeitä, ovat säilyneet myös muuton jälkeen. Erityisesti liikuntaharrastukset ovat pysyneet samoina. Niihin kuuluvat erityisesti sellaiset lajit, jotka eivät ole sidoksissa luontoon. Jokin harrastus on voinut olla myös tärkeä sopeutumista edistävä tekijä, sillä sen kautta on voitu luoda kontakteja uusiin ihmisiin.

R: joo, ja sit tullu ihan uusiakin kavereita sen jääkiekon kautta?

H: Oon ..joo et ..ja melkein aina tulee et .. treeneissä on aina uusia naamoja se on kuiteski sillee että ...tarvitaanhan me reeni..vastustajia ja muita että ..niin siel on aina uusia jengejä ja muuta että ..aina tulee sitte pukukopis tulee juteltua niiden kanssa että .. ja sitä kautta tulee tutuks ja .. sit näkee tuolla muualla niin pysähtyy jutteleen ja muuta että .. ei se ..niinku ei rajotu pelkästään siihen jäähallielämään.... että se on ihan sama vaikka sä tuolla Itäkeskuksessa tai tos tulee kadulla vastaan niin pysähdytään jutteleen (H4, mies)

Uuden toimintaympäristön tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntäminen on auttanut sopeutumaan. Positiivinen uteliaisuus uutta ympäristöä ja sen toimintatapoja kohtaan on sopeutumista edistävä tekijä. Asuinympäristön vaihdos on merkinnyt myös muutosta kulttuuritarjonnan määrään. Erilaisissa tapahtumissa, kuten urheilutapahtumissa, messuilla tai elokuvissa käynti on lisääntynyt muuton myötä. Samoin ostoksilla käyminen, shoppailu, on tapa viettää aikaa, erityisesti viikonloppuisin. Ostosten tekoon on pääkaupunkiseudulla hyvät mahdollisuudet.

R: aivan ...mikä täällä asumisessa on sitte parasta sun mielestä?

H: täältä löytyy yleensä kaikki että jos osaan vaan etsiä niinkö nää erikoisliikkeet kaikki että jos Suomessa jotakin vaan myydään niin kyllä sen täältä löytää sitten kun osaa etsiä sitte että ..joku ..esimerkiks Suomussalmella kun asuu ni ..sinne kaikki joutuu niinku postimyynnin kautta tilaamaan Helsingistä ..ja tuota ..täällä voi suoraan kävellä liikkeeseen ja ostaa sitte saman tuotteen ..että nää kauppatuotteet yleensä ne on niin helppoja täällä (H2, mies)

Myös matkustelu on yksi harrastus, joka on lisääntynyt muuton myötä. Jos vielä ei ole ehditty matkustaa, tulevaisuudessa halutaan käydä ulkomailla. Siihen pääkaupunkiseudun sijainti antaa hyvät mahdollisuudet. Suomussalmelta käsin matkustelu on ollut vaikeampaa paitsi taloudellisen tilanteen, myös kunnan syrjäisen sijainnin johdosta. Muuton myötä kiinnostus matkailua kohtaan on siis lisääntynyt. Myös Suomussalmella asuville matkailu on yksi tulevaisuuden haaveista. Myös Suomussalmella asuville matkailu on yksi tulevaisuuden haaveista.

Suomussalmella asuvat viettävät suurimman osan vapaa-ajastaan perheen parissa. Vapaa-aika kuluu kodin piirissä, erilaisessa puuhastelussa ja kotiaskareissa. Harrastuksiin käytetään aikaa sen mitä työltä ja perheeltä ehditään. Ne ovat pitkälti ulkoisiin olosuhteisiin ja puitteisiin liittyviä: luonnossa olemista, liikkumista ja mökkeilyä. Moottorikelkkailu on miesten harrastus. Toiminnallinen suhde luontoon on siis vahva. Luonnonantimiakin hyödynnetään ja niiden kerääminen on monelle harrastus. Tällaisia harrastuksia ovat metsästys, kalastus ja marjojen poimiminen. Myös luonnosta nauttiminen on jo sinänsä tärkeää. Luonnosta koetaan saatavan voimaa, ja se voi lisätä siten jopa elämänhallinnan tunnetta. Harrastuksissa korostuu myös liikunnallisuus. Urheilu on tärkeä osa harrastuksia, ja sekin liittyy pitkälti luonnon tarjoamiin puitteisiin.

R: No mitä sitte kun on vapaa-aikaa niin mitä mieluiten puuhaillet?

H: No kyllähän me tuota .. harrastetaan liikuntaa .. ulkoillaan paljon ja ...meillä on kaks koiraa ja ..niiden kans touhutaan ja ...näin varsinkin keväisin tulee justiinsa kaikki tämmöset .. pilkkimiset ja hiihtelemiset sun muut sitte kuvaan mutta ...että syksyllä meillä aika paljon mennee silleen sitten että lasten kanssa oon .. loppujen lopuksi hirveen paljon kotona että kun mies harrastaa metästystä aika ahkerasti että hänhän on että jos on viikot töissä niin on sitten viikonloput hirvi-metällä tai jossakin muualla niin .. että meidän täytyy sitte keksiä keskenään sitä tekemistä ...(S7, nainen)

8.2.4 Kulutus

Kulutustottumuksissa on nähtävissä eroja muuttaneiden ja Suomussalmella asuvien välillä. Perhe ja omistusasunto ovat Suomussalmella asuville rahan käytön ensisijaisia kohteita. Suomussalmella myös alhaisempi tulotaso sekä suppeammat kulutusmahdollisuudet vähentävät kulutusta muihin kuin perustarpeisiin. Sen sijaan pääkaupunkiseudulla asuvilla suhteessa korkeampi tulotaso, runsaammat palvelut ja valikoimat lisäävät kulutuksen määrää. Muuttaneiden rahankäyttö ja kulutus ovatkin lisääntyneet muuton myötä. Uramuutta-

jilla koulutusta vastaava työ on taannut hyvät ansiot. Niiden avulla voidaan kuluttaa enemmän kuin opiskeluaikoina. Rahaa jää kulutettavaksi myös pakollisten menojen jälkeen. Sitä käytetään niin sanottuihin ylellisyshyödykkeisiin.

R: No mitkä on asumisen lisäksi sitte sellasii merkittävimpiä menoeriä?

H: Sitten on ehkä..siihenkin mulla menee kohtuullisen vähän mutta ..liikkuminen...et et..bussit..bussit juna taksi ...ja sit kyllä käytän omaan ...omaan hyvinvointiin sitten aika ..suurimman osan varmaan asumisen jälkeen että ..tällasii vaatteita ...kosmetiikkaa, kampaajaa jotain tämmöstä ...sellasia joista ..tiukan paikan tullen voi hyvin kyllä säästääkin (H8, nainen)

Myös työmuuttajille muutto ja työn saaminen ovat merkinneet parannusta taloudelliseen tilanteeseen ja siten lisänneet myös rahan käyttöä. Suomussalmella asuttaessa elintaso on ollut varsin vaatimaton. Muuton jälkeen on panostettu erilaisiin hankintoihin, joihin ei ole ollut aiemmin mahdollisuutta.

R: No tota millasii muutoksia on sitte rahankäytössä tapahtunu tänne muuton myötä?

H: Enemmän mennee rahaa mitä silloin...

R: mihin sitä menee?

H: Lähinnä kodin ..kodin hankintoihin ja ..lähinnä siihen ...aiemminhan niitä ei pystyny hankkimaan eikä mitään ..ei ollu yksinkertaisesti varaa laittaa (H3, mies)

Pääkaupunkiseudun hintatasoa pidetään kalliina, ja sen vuoksi rahaa kuluu enemmän kuin arvioidaan kuluvan Suomussalmella. Elinkustannukset koetaan siis pääkaupunkiseudulla suurempina ja tavallisiin menoihin, kuten ruokaan ja liikkumiseen kuluu rahaa. Myös harrastusten hinnat koetaan korkeampina. Toisaalta vapaa-ajan toimintamahdollisuuksia on runsaasti, ja siten vapaa-ajan vietto tuntuu kukkarossa. Myös palvelujen ja valikoiman runsaus vaikuttaa siihen, että saatetaan tehdä heräteostoksia. Ostosten teko on osa vapaa-aikaa. Rahan lisääntyminen on ollut positiivinen asia muuttaneiden elämässä. Turvattu toimeentulo on mahdollistanut sen, että ostopäätöksiä ei tarvitse harkita niin tarkkaan kuin aiemmin.

Suomussalmella asuvat kokevat taloudellisen tilanteensa varsin tiukaksi. Jos ei ole työtä, ollaan yhteiskunnan tarjoamien tukien varassa. Rahat kuluvat siten jokapäiväiseen elämiseen. Samoin on myös työssäkäyvien kohdalla, sillä palkkojen taso on alhaisempi kuin esimerkiksi pääkaupunkiseudulla. Perheen ylläpito on suurin menoerä, samoin asuntoon liittyvät kulut ovat suuret erityisesti niiden kohdalla, joilla on omistusasunto. Työn epävarmuus aiheuttaa toimeentulon epävarmuutta ja sen vuoksi halutaan elää säästäväisesti.

R: aivan. No mihin rahaa kuluu sitte?

H: No kyllä ne menee ihan näihin päivittäisiin että ..miehen tilistä menee asuntolaina suoraan ja ..minä oon pyrkiny maksamaan ruokalaskun ja sitte vastikkeen ...hoitovastikkeen .. ja sitten muita laskuja aina sitte niinpä ne näyttää nuo tilit menevän aina .. ja varsinkin nyt kun on sitte ..äitiysloma parhaillaan niin .. kyl-läpä ne näyttää menevän ihan näihin perusjuttuihin että ..tv-lupamaksut maksetaan ja ..ihan tämmössii sitte että .. ja tietenkähän sitte tota .. tarvihtoo aina kikkäkösi ...että niihin sitä menee ... postimerkkeihin kun kirjottelen niin paljon (nauraen) (S5, nainen)

Myös liikkumiseen kuluu rahaa. Pitkien etäisyyksien vuoksi auton ylläpitäminen on välttämätöntä. Suomussalmella väestön vähenemisen katsotaan vaikuttaneen elinkeinoihin, kunnan palveluihin sekä yksityisiin palveluihin. Sieltä katsotaan kuitenkin saatavan kaikki tarpeellinen. Ostoksilla käydään myös silloin tällöin isommissa kaupungeissa, erityisesti Kajaanissa, mutta myös Oulussa tai Kuusamossa. Erityisesti isommat hankinnat, kuten kodinkoneet tai huonekalut halutaan yleensä hakea muualta laajemman valikoiman vuoksi. Ostoksille lähdetään myös hakemaan vaihtelua arkirytmiiin. Ostosmatka kaupunkiin on tapaa viettää vapaa-aikaa ja mahdollisuus päästä uusiin maisemiin. Myös hintatasoa pidetään Suomussalmella korkeamana kuin muualla lähialueilla. Se on yksi tekijä, joka houkuttaa hakemaan tiettyjä hyödykkeitä muualta, etenkin isoja hankintoja.

8.2.5 Sosiaaliset suhteet

Muuttaneiden sosiaalisiin suhteisiin on tullut muutoksia pääkaupunkiseudulle muuton myötä. Sukulaiset eivät enää muodosta jokapäiväisen elämän sosiaalista piiriä, joka Suomussalmella asuttaessa oli osa arkipäivää. Pääkaupunkiseudulla asuvien sisarusten kanssa ollaan tekemissä paljonkin. Jos taas sukulaiset asuvat muualla, heitä tavataan harvemmin kuin aiemmin. Suomussalmella käydään vain lomilla. Jos sosiaaliset siteet perheeseen ovat olleet tiiviit Suomussalmella, niiden katkeaminen pitkän välimatkan vuoksi on iso muutos arkipäivän elämässä. Päivärytmistä on jäänyt puuttumaan sosiaalinen kanssakäyminen läheisten kanssa. Muuton myötä on jouduttu luomaan jokapäiväinen toimintaverkosto uudelleen. Sopeutumisen kokemiseen onkin vaikuttanut erityisesti sosiaalisten verkostojen muodostuminen. Sopeutumista helpottaa myös se, että on muutettu yhdessä puolison kanssa. Yksinäisyyttä pidetäänkin yhtenä sopeutumista vaikeuttavana tekijänä.

R: No mikä muuttu sitte eniten sun elämässä?

H: Mikähän se ois muuttunu ...niin ehkä mä eniten niinkun nyt sillä tavalla että ..mä oon enempi yksin kun siellä että siellä oli aina niinkun jonkun sukulaisen

luo tai joku sukulainen tai sisarusten lapsi tuli minun luo tai .. olin niitä hoitamassa tai ..olin niinkun jonkun luona aina mutta täällä oon aika lailla yksin tai sitten miehen kanssa että ... silleen tiiviimpää on se yhdessäolo siellä (H5, nainen)

Ystäväpiiriinkin on tullut muutoksia. Osalla muuttaneista on vanhoja tuttuja ja ystäviä paljonkin pääkaupunkiseudulla. Siten sosiaalinen verkosto on ollut pitkälti jo valmiina. Jos taas vanhoja ystäviä ei asu paikkakunnalla, sosiaalinen verkosto on voinut jäädä suppeammaksi. Ei ole löydetty vielä uusia ystäviä. Tuttavapiiri on laajentunut myös työkavereiden myötä. Heidän kanssaan ei kuitenkaan juurikaan olla vapaa-ajalla tekemisissä. Joukkuelajien harrastamisen myötä on voitu löytää uusia ystäviä. Suomussalmella käytässä tavataan siellä edelleen asuvia kavereita. Heitä on kuitenkin varsin vähän, sillä suurin osa muuttaneiden ystäväpiiristä on myös muuttanut pois Suomussalmelta. Vilkkaan muuttoliikkeen vuoksi ystäväpiiri on levinnyt maantieteellisesti laajalle alueelle. Myös oma muuttaminen paikasta toiseen on tehnyt ihmissuhteista vaihtuvampia. Ihmissuhteiden merkitys sopeutumisen ja elämänhallinnan kannalta on keskeinen.

H: mutta toisaalta se on taas huono asia kun sä et ..tunne täällä ketään niin siinä käy semmonen juttu että...tuntee olevansa vähän niinku autiolla saarella välillä...sitä ollaan niinku tai...tällä hetkellä niin on se että niinku oikeestaan ..täälläkin ketään sukulaisia ei asu täällä ..pääkaupunkiseudulla ei ketään kavereita oo muuttanu tänne ..kaikki on pohjossa ..taikka jossakin muualla ..päin Suomea tai ulkomailla...ja tuota...sitä niinku tavallaan tuntuu tietysti kun että kun muuttaa niin joutuu alottamaan aina uudestaan sitte...ensin Suomussalmella tottu asumaan ja sitte muutti Ouluun ..se oli uus vaihe ja sitte ..esti aluks kaikki jäi sinne tavallaan taakse kaverit ..muut kaverit oli siellä no sitte siellä oli asunu jo ...oli siihen piiriin tottunu..ja sitte sieltä lähti pois kaikki ja taas hajosi siinä ja taas tultiin tänne ..niinku kolmanteen paikkaan sitte ..taas alotat uuestaan sitte ..että se on niinku tavallaan niiku ..pyyhkästä niinku pölyt pöydältä ja alottaa kaiken tavallaan uuestaan...että se...piristää mutta...kyllä tavallaan masentaa-kin..että....onhan siinä se yksinäisyys ja kaikki tämmönen mikä siinä tulee ehkä että kun ...ei voi soittaa kaverille että tuuppa kylään ..tuu kylään ..että jos on kuussataa kilometriä lähimmän kaverin luokse matkaa niin ei se ihan niin helposti tapahdu (H2, mies)

Suomussalmella asuvat tapaavat siellä asuvia sukulaisiaan säännöllisesti. Ainakin lähimpiä sukulaisia, kuten omia vanhempia tai sisaruksia tavataan useinkin. Sen sijaan ystäviä nähdään harvoin. Elämä on työntäyteistä, ja vapaa-aikaa vietetään pitkälti perheen kanssa. Ystäville ei katsota jäävän aikaa. Suomussalmelle muuttaneille ei ole välttämättä muodostunut laajaa ystäväpiiriä. Muita Suomussalmelaisia tavataan tällöin erityisesti työn kautta. Jos

työtä ei ole, sosiaaliset tilanteet ovat vähäisempiä, ja niitä tulee korkeintaan harrastusten kautta. Mikäli ei ole harrastuksiakaan, olo saatetaan tuntea yksinäiseksi.

R: joo. Sulta on ystäviä sitte muuttanu muualle?

H: Itte asiassamelkein kaikki jos sanotaan että ...semmosta mutta on tietysti .. onhan niitä paljon jäänytkin mutta suurin ..osa on... muuttaa pois jos sanotaan näin ... tai paljonse tietysti jonkun verran sillain .. että seuran puutetta sanotaanko näin että joskus ...tai niinkun ihmiset hajoaa ympäri maailmaa ja ...se on semmosta (S8, mies)

Monen Suomussalmella asuvan ystävät ovat muuttaneet pois. Muutenkin ihmisten vähäisyys näkyy jokapäiväisessä elämässä ja katukuvassa. Sosiaalinen verkosto harvenee muuttojen myötä. Ystävien seuraa myös kaivataan ja haluttaisiin olla enemmän tekemisissä heidän kanssaan. Suomussalmella asuvat korostavat myös sitä, miten maaseudulle tyypillinen yhteisöllisyys on muuttunut. Ystävien luona ei enää kyläillä päivittäin, ja heidän luokseen ei poiketa niin usein kuin joskus aiemmin on ollut tapana. Suomussalmella asuvat kokevat, että ihmiset elävät yhä useammin perhekeskeisesti ja sosiaaliset siteet ovat siten löystyneet. Lähiyhteisön tukeakin saatetaan pitää niin arkipäiväisenä, että sitä ei edes koeta sosiaaliseksi tueksi. Läheisten ihmisten auttaminen ja tukeminen voi olla itsestään selvä, luonnollinen toimintatapa. (Vrt. Laitinen & Pohjola 2001, 115.)

H: että tota semmosia hyvän päivän ystäviä on hirveesti että sen on nyt huomannu nytte kun ..tämä vauva syntyy niin hirveesti niinku on muistaneet ihmiset kuitenkin että ihaan .. älyttömät vaatekasat kertyny ja kaikkea tämmöstä että vähän niinku että hetkinen jaa että onhan näitä .. näitä vaikka että joskus tuntuu että ei oo kettään mutta (S5, nainen)

Sosiaalisten verkostojen ylläpito ja säilyminen on keskeinen osa Suomussalmella asuvien elämänhallintaa. Ystäväpiirin pienuus tai supistuminen voidaan kokea puutteena ja siten omaa viihtymistä vähentävänä.

8.3 Maaseutu ja kaupunki – eroja elämäntavoissa?

Haastateltavat kuvaavat Suomussalmen ja pääkaupunkiseudun ulkoisia puitteita hyvin erilaisina. Heidän kertomuksistaan tulee selvästi esiin ero maaseudun ja kaupungin välillä. Eroja kuvataan jopa stereotyyppien avulla. Näiden stereotyyppien pohjalta hahmottuu hyvin erilaiset elämäntavan objektiiviset ympäristöt. Haastateltujen arkielämän toiminnoissa nämä erot eivät kuitenkaan ilmene niin selvästi, kuin voisi olettaa. Arkielämän toiminta on monessa suhteessa samanlaista sekä Suomussalmella että pääkaupunkiseudulla. Elämä rakentuu pitkälti työn ja kodin ympärille.

Maaseudun kiireettömyys ei ole välttämättä todelliseksi koettu tekijä Suomussalmella asuvien elämässä. Arki voi tuntua kiireiseltä. Myös Suomussalmella asuvat korostavat kuitenkin rauhallisen elämänmenon merkitystä Suomussalmelle puitteita luovana tekijänä. Siten rauhallisuus on pikemminkin ilmapiiriin liittyvä tekijä kuin yksilöiden arjen tasolla koettu. Pääkaupunkiseudulla asuvat taas kokevat ympäristön kiireen myös osana omaa elämäänsä. Siten maaseudun kiireettömyyttä voidaan ihannoida. Toisaalta Suomussalmen elämänmenoa voidaan pitää liiankin rauhallisena.

Mikä sitten on erilaista maaseudulla ja kaupungissa asuvien elämässä? Pääkaupunkiseutu tarjoaa runsaat mahdollisuudet erilaisiin kulttuuriharrastuksiin. Muuttaneet pitävätkin pääkaupunkiseudun tarjoamia toimintamahdollisuuksia hyvin positiivisina asioina. Ne lisäävät viihtymistä ja sopeutumista. Heidän puheessaan korostuukin toimintamahdollisuuksien olemassaolon merkitys, vaikka niitä ei hyödynnettäisikään. Niiden välitöntä saatavuutta pidetään positiivisena tekijänä. Pääkaupunkiseudun hyvänä puolena onkin siten mahdollisuus tyydyttää omia tarpeita ja mielitekoja välittömästi ja nopeasti. 'Kaupungin valot' ovat tarvittaessa olemassa. Haastateltavien puheessa korostuu tarpeentyydytyksen helppouden arvostaminen. Turvattu toimeentulo ja palveluiden läheisyys ja runsaus mahdollistavat mielihalujen toteuttamisen nopeasti ja vaivattomasti. Pääkaupunkiseutu tarjoaa puitteet vaihtelevaan toimintaan, mikä estää kyllästymistä. Koska ei ole perhettä, omia tarpeita ja haluja voidaan toteuttaa tässä ja nyt. Perheen perustaminen ja sen tuomat toimintamahdollisuudet ja -rajoitukset edustavat muuttaneille vasta tulevaisuutta.

Suomussalmella asuvat taas korostavat elämän rauhallisuutta ja vakaana pysymistä. Heille on tärkeää, että olosuhteet pysyvät muuttumattomina. Tämä johtuu erityisesti työn ja toimeentulon jatkuvasta epävarmuudesta. He kokevat, että ulkoisilla puitteilla on keskeinen merkitys erilaisten toimintavaihtoehtojen rajaajina. Heille on tärkeää, että elämän perusedellytykset pysyvät suunnilleen sellaisina, kuin ne tällä hetkellä ovat. Muutoksia halutaan välttää. Olosuhteiden muutos voisi johtaa tilanteeseen, jossa muuttamista jouduttaisiin pohtimaan. Omaa elämäntapaa ei haluta asettaa kyseenalaiseksi, vaan siltä toivotaan säännöllisyyttä, vakituisuutta, turvallisuutta ja muuttumattomuutta.

R: No mitä sä pidätä tärkeimpinä asioina elämässä?

H:Jaa-akaippa se semmonen turvallisuus tietysti ois että .. ettei tarvisi aina jottain pelätä ja oottaa ja semmosta huonoa että .. pysyis hommat niinkun ne on niin sillonhan se olis ..kaikki kohillaan ...tietysti nuo terveys ja nuo onhan nekin kaikki tämmöset onhan nekin tärkkeitä mutta ...kai niitä pidetään niin ites-

täänselvyyksinä ei niitä ossaa sillai ..pitää tärkeinä jos ei tuu mitään ...en minä nyt niin ossaa sannoo siihen ..tärkeeseen .. kun ei nyt kovin isoja muutoksia tulis niin .. johan ois kaikki hyvin (S8, mies)

Suomussalmella asuville keskeisin osa-alue elämässä on perhe. Myös asuinympäristölle annetaan suuri merkitys. Erityisesti Suomussalmelta kotoisin oleville asuminen omassa kotikunnassa on keskeinen tekijä, jonka pohjalta omaa elämää arvioidaan. Oma elämäntapa on löytynyt Suomussalmelta ja sen tarjoamista mahdollisuuksista. Siten ei osata kuvitella elämäntavan muutosta. Maaseutumainen asuminen nähdään parempana suhteessa kaupunkiasumiseen. Koska työ ja perhe vievät suuren osan vapaa-ajasta, omat harrastukset jäävät toissijaisiksi. Tulevaisuudessa omiin yksilöllisiin tavoitteisiin haluttaisiin kuitenkin panostaa enemmän. Ulkoiset puitteet, toimeentulon epävarmuus sekä perheen tarpeet tekevät omien tavoitteiden tyydyttämisen rajalliseksi. Suomussalmella asuvien nuorten aikuisten elämää leimaa siten kärsivällisyys ja odotus siitä, mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Toisaalta tulevaisuuteen suhtaudutaan luottavaisesti, toisaalta mahdolliset muutokset pelottavat.

R: No onks sulla jotain tulevaisuudensuunnitelmia?

H. No tota ..nyt on tietenkin mietitty vähän sitä että kun meillä on kolmekin lasta tässä jo .. se että jos ei .. ois tai tieto on siitä että töitä ei oo niin voisinkin vaikka vielä perhettä lisätä tässä sitten ja .. mutta toisaalta taas tuntuu että kolmessa lapsessa on niin paljon ollu jo hoiettavaa että .. tuntuu että ..haluais jo omaa ..aikaa itelle sillä tavalla harrastuksille ja muille sitte ja kun lapset kasvaa niin taas heidän kanssa on helpompi harrastaa ja lähtee sitte .. reissaamaan tonne (S7, nainen)

9 SUOMUSSALMELAISUUS JA TULEVAISUUDEN MUUTTOPÄÄTÖKSET

Se, millaiseksi elämä pääkaupunkiseudulla koetaan, vaikuttaa siihen, halutaanko siellä asua vielä tulevaisuudessakin. Omilla tulevaisuudensuunnitelmilla on myös vaikutusta punnittaessa sitä, halutaanko pääkaupunkiseudulta muuttaa pois ja mihin. Asuinpaikalle annetaan siis erilaisia merkityksiä riippuen siitä, mitä omalta elämältä jatkossa halutaan. Myös paikkaan sitoutumisella voi olla merkitystä muuttoprosessille ja halulle vaihtaa asuinpaikkaa. Seuraavassa tarkastellaan asuinpaikkaa identiteetin osana ja sitä, millainen vaikutus paikkaan liittyvällä identiteetillä katsotaan olevan muuttopäätöksiä tehtäessä. Tarkastellaan erityisesti sitä, millainen suhde haastateltavilla on Suomussalmeen. Se voi olla erilainen riippuen siitä, millaisia tunteita paikkaa kohtaan liitetään. Paikkaan liittyvä identiteetti on

haastateltaville ennen kaikkea maaseutuun liittyvä. He tekevätkin eroa maalaisten ja kaupunkilaisten välille. Paikkaan kiinnittymisen kautta voidaan tarkastella myös tulevaisuuden muuttopäätöksien mielekkyyttä. Pääkaupunkiseudulla asuvien paluumuutto voi olla sidoksissa Suomussalmeen kiintymiseen. Suomussalmella asuville paikallisidentiteetin voimakkuus voi olla joko kunnassa pitävä tai sieltä pois työntävä tekijä.

9.1. Suomussalmelaisuus identiteetin osana

Asuinpaikka muodostuu identiteetin osaksi, kun yksilö tuntee kuuluvansa paikkaan ja pitää itseään paikkakuntalaisena. Paikkakunta on yksi identiteettiä määrittävä tekijä. (Allardt 1986, 14.) Kunta voidaan ymmärtää paikkaan sidotuksi yhteisöksi, johon kuntalaiset voivat tuntea yhteenkuuluvuutta. Siihen voidaan myös viitata kuvailtaessa sitä, millaisia ihmisiä kuntalaiset ovat. Kunta voi siten toimia paikallisen identiteetin muodostajana. (Sihvola 2000, 69.) Suomussalmelta muuttaneille identiteettiä määrittävä kunta on edelleen Suomussalmi. Kukaan muuttaneista ei koe olevansa pääkaupunkiseutulainen eikä identifioitu uuteen asuinkuntaansa. Pääkaupunkiseudulla on asuttu niin vähän aikaa, että siitä ei vielä ole tullut osa identiteettiä. Muuttaneet eivät myöskään koe mahdolliseksi sitä, että uusi asuinpaikka muodostuisi myöhemminkään tärkeäksi identiteetin määrittäjäksi. Asumista pääkaupunkiseudulla pidetään väliaikaisena, ja tavoitteena voi olla muutto jonnekin muualle tai takaisin Suomussalmelle. Identiteetin kehittymiseen tarvittaisiin pidempää oleskelua paikkakunnalla, ja sille ominaisten toimintatapojen omaksumista, elämäntyylin sisäistämistä osaksi omaa käyttäytymistä. Haastateltavat pitävät pääkaupunkiseutua eräänlaisena 'sulatusuunina'. Siellä katsotaan olevan niin paljon muitakin muualta tulleita, että ei osata määritellä, mitä pääkaupunkiseutulaisuus oikeastaan edes on.

Kaikki muuttaneet pitävät siis itseään edelleen suomussalmelaisina. Suomussalmella on paljon tuttuja. Muuttaneet katsovat kuuluvansa edelleen Suomussalmen yhteisöön. Muuton myötä on kuitenkin voinut tapahtua jonkin verran erkaantumista Suomussalmen toiminnallisesta yhteisöstä. Sen sijaan henkinen side kuntaan on edelleen säilynyt. Symbolinen yhteisyys on olemassa, vaikka siinäkin on voinut tapahtua muutoksia.

H: ...silleen ehkä vieraampi niinkun tuntee olevansa että ei oo enää niin .. että hiukan tuntee että on vieraampi aina kun menee .. kun ennen että siellä oli kaikki sitä suurta perhettä ennen oltiin niinkun kaikki mutta nyt on niinkun vähän niinkun ois vieras (H5, nainen)

Suomussalmelaisia ihmisiä kuvataan hyvin positiivisilla ominaisuuksilla, joita toivotaan myös itsessä olevan. Näitä ovat muun muassa rehellisyys, ahkeruus, aitous, rentous ja ystävällisyys. Ominaisuuksien katsotaan olevan tyypillisiä juuri maaseudun ihmisille. Siten maaseututausta voidaan kokea myös voimavarana. Toisaalta nähdään, että jokaisessa paikassa on kaikenlaisia ihmisiä, eikä voida yleistää että tietyn paikan ihmiset ovat tietynlaisia. Paasin (1986, 295) mukaan alueellista identiteettiä ei tulekaan ymmärtää eron tekemiseksi muihin, vaan ensisijaisesti oman elinympäristön piirteiden tiedostamiseksi, samoja piirteitä voi olla muuallakin. On siten mahdollista puhua paikallisesta identiteetistä, joka tiivistyy ihmisen ja hänen elinympäristönsä välisessä suhteessa. Myös Suomussalmen ympäristöön tunnetaan yhteenkuuluvuutta. Paikan tutuksi kokeminen on keskeinen tekijä paikallisidentiteetin määrittelyssä.

R: No kuvaa vähän sitä suhdetta Suomussalmeen

H:No en ..osaa oikeen kuvata ..ainahan se kotipaikka on aina kotipaikka siellä ..lähtösin ja tuntee suunnilleen ihmiset ja ..ympäristön ...tietää miten siellä ...asiat etenee ..ja ettei että ..tuu mitään yllätyksiä ...ainahan se kun ..muuttaa uuteen paikkaan ottaa aikansa ennen kun tottuu niihin ...systeemeihin mitä siellä on ..tietää ..mitä pitää tehdä millonkin ..tietää ..mistä löytyy mikäkin asiaettä ei sitä ..ihan heti muutu ..helsinkiläiseksi (H10, mies)

Rannikon (2002, 22) mukaan alueellinen identiteetti perustuu erojen ja samuuden dialektiikkaan. Omaan ryhmään kuulumista korostetaan tekemällä eroa oman ryhmän ja muiden välille. Esimerkiksi Lapissa asuvat peilaavat lappilaisuutta suhteessa etelään. Etelän diskurssi löytyy myös Suomussalmella asuvien puheesta. Etelä edustaa kaupunkia, Suomussalmi maaseutua.

Suomussalmella ikänsä eläneet kokevat suomussalmelaisuuden positiiviseksi asiaksi. Suomussalmi on kotoinen paikka, johon ollaan totuttu. Tulomuuttajien kohdalla suomussalmelaisuus ei ole muodostunut osaksi identiteettiä. Se nähdään yhtenä mahdollisena identiteetin osana tulevaisuudessa. Sen sijaan jos Suomussalmelle ei ole sopeuduttu, suomussalmelaisuus ei ole osa identiteettiä ja sitä halutaan myös korostaa. Myös se, että ei ole opittu paikallista murretta, on suomussalmelaisista erottava tekijä. Tulomuuttaja voi kokea samastuvansa pikemminkin laajempaan alueeseen, Kainuuseen.

Murteella onkin tärkeä merkitys suomussalmelaisuuden osoittajana. Murteesta halutaan pitää kiinni ja siitä ollaan ylpeitä. Murteella korostetaan eroa toisiin. Murteen myötä korostuu myös samastuminen laajempaan alueeseen kuin vain Suomussalmeen. Suomessa kun-

tiin samastuminen onkin ollut melko vähäistä (Sihvola 2000, 11 vrt. Paasi 1999, 186). Myös muuttaneet samastuvat juuri murteensa kautta myös laajempaan kokonaisuuteen, Kainuun maakuntaan. Murteella tehdään eroa muilta murrealueilta tuleviin. Kieli onkin ollut Suomessa merkittävä alueellisen tietoisuuden osatekijä. Murteella on mahdollista tehdä erotteluja oman ryhmän ja muiden välillä. Kieli korostuu aluetietoisuuden tekijänä erityisesti jokapäiväisessä elämässä. (Paasi 1986, 42.)

R: No tunnetsä olevas helsinkiläinen?

H: Een ...ollenkaan

R: Mikä sitten, suomussalmelainen?

H: Kyllä minä oon kainuulainen ...tai sillä tavalla .. joo no tietenkkin .. et mulla ei niinkun oo tarvetta sillä tavalla sitä peitellä että olen jostakin muualta että ..kyllä mä tai niinkun kaikki huomaakin kyllä murteesta mutta en kyllä ..peitellä sitä yhtään ...

R: Kerrot aina ihmisille että oot?

H: No ne kyllä aina huomaa kertomatta heti mutta .. se että tietysti täällä töissäkin niin ..niinkun kirjakieltä yritän puhua puhelimessa ja muuta että ne nyt ymmärrä jos puhun ihan suoraan .. suoraan kainuun murretta että silleen joutuu niinkun ..tällasessa asiakaspalvelussa niinkun miettimään mitä ..mut muuten ei niinkun ...muuten ei niinkun .. en ainakaan vielä tunne yhtään että olisin kaupunkilainen ...se et mekin vaan ajatellaan että me ollaan täällä niinkun töissä ja silleen että ...kummiskin se sydän on siellä jossain muualla ... (H5, nainen)

Suomussalmea pidetään merkittävänä ja erityislaatuisena paikkana ja sen katsotaan olevan sitä myös ulkopuolisten silmissä. Myös muuttaneilla suomussalmelaisuus identiteetin osana aktivoituu silloin, kun ulkopuoliset esittävät Suomussalmea koskevia kysymyksiä tai epäilyksiä. Omaa kotipaikkakuntaa halutaan puolustaa. Haastateltavat ovat kohdanneet ennakkoluuloja, joita kaupunkilaisilla on maalta kotoisin olevia ihmisiä kohtaan. Muuttaneiden mukaan kaupunkilaiset voivat edelleen pitää maaseutua alkeellisena paikkana vastakohtana kaupunkien kehittyneisyydelle. Haastateltavien mukaan Suomussalmi voi nykypäivänäkin edustaa ulkopuolisille 'Ryysyrantaa'. Tähän mielikuvaan on haluttu puuttua ja kertoa Suomussalmen hyvistä puolista.

Suomussalmelaisuutta ei välttämättä tunnusteta tärkeäksi osaksi identiteettiä. Identiteetti koetaan myös muuttuvaksi, ja siihen omaksutaan uuden asuinpaikan myötä uusia asioita. Paikallisten yhteisöjen merkitys onkin vähentynyt liikkuvuuden lisääntyessä (Paasi 1986, 47). Paikallisidentiteetti voi kuitenkin aktivoitua erilaisissa tilanteissa, ja sillä tehdään tarvittaessa eroa toisiin ihmisiin. Paikallisidentiteetillä myös selitetään muuttoprosessiin liittyviä vaiheita. Vaikka sitä ei pidetäkään merkittävänä vaikuttajana omiin ratkaisuihin, sillä

selitetään erityisesti muiden käyttäytymistä. Haastateltavat katsovat paikallisidentiteetillä olevan merkitystä erityisesti Suomussalmelle jäämisen ja sinne palaamisen perusteena.

9.2 Paikallisidentiteetti - vaikutuksia muuttoprosessiin?

Haastateltavat katsovat paikallisidentiteettiin liittyvillä tekijöillä olevan vaihteleva merkitys muuttoprosessin eri vaiheissa. Paikallisidentiteetin voimakkuus ei ole ollut merkittävä tekijä silloin, kun muuttaneet ovat tehneet muuttopäätöksensä. Suomussalmeen identifioituminen ei estä muuttopäätöstä, joka tehdään muiden tärkeiksi katsottujen asioiden pohjalta. Paikallisidentiteetin voimakkuudella voi olla kuitenkin vaikutusta siihen, millaisena muuttopäätös koetaan. Jos siteet ovat olleet vahvat, paikallisyhteisöstä irtautuminen on voinut kokea omien toiveiden vastaisena. Erityisesti vahvat sidokset toiminnalliseen yhteisöön ja luontoon liittyvät harrastukset ovat paikalleen sitovia tekijöitä. Myös Suomussalmella asuville paikalliseen sosiaaliseen yhteisöön ja Suomussalmen miljööseen kiintyminen sitovat paikkaan. Muuttopäätös ollaan kuitenkin valmiita tekemään tästä sidoksesta huolimatta, mikäli työllisyystilanne sitä vaatii.

Paikallisidentiteetillä ei katsota olevan merkitystä myöskään sopeutumiseen pääkaupunki-seudulle. Muuttaneiden elämänhallinta on ollut hyvä ja omia ratkaisuja on pidetty oikeina ja niiden seurauksiin on sopeuduttu. Sen sijaan paluumuuton yhteydessä paikallisidentiteetin voimakkuus vaikuttaa siihen, halutaanko kuntaan palata tai ei.

R: Mikä sinne sitte vetää takasin?

H: Sukulaiset ja ..kaverit ja ...se ympäristö ja ..maaseudulle ...siellä on ihan ..ihan erilainen meininki kun täällä ..kaupunkikiireessä

R: mimmonen?

H: Siellä on sellasta rauhallista ja ..luonto on lähellä ..tuttu ympäristö ja ...on se erilainen kun tää kaupunki (H3, mies)

Paikallisidentiteetti ei kuitenkaan välttämättä riitä palaamisen perusteeksi, vaan vain vahvistaa sitä, onko palaaminen ylipäättään toivottua. Tärkeäksi elämänpaikaksi muodostuminen tapahtuu pikemminkin yksilön elämänsuunnittelun ja tietoisien toiminnan tuloksena (Vilkkö 2000, 83).

Haastateltavat selittävät paikallisidentiteetin vahvuudella erityisesti Suomussalmelle jäämistä. Näin tekevät sekä muuttaneet että Suomussalmella asuvat. Kyse on erityisesti Suo-

mussalmella ikänsä asuneiden kokemuksista. Jäämisessä korostetaan paikallisidentiteetin merkitystä sekä positiivisena että negatiivisena tekijänä. Jos Suomussalmella on työtä, paikallisidentiteettiin liittyvät tekijät ovat positiivisia kunnassa pitäviä asioita. Jos taas elämän perusedellytykset eivät täyty, jääminen nähdään liiallisena sidoksena paikkaan. Tällöin muuttamattomuus korostuu rohkeuden puutteena. Totutusta irtautuminen voi olla vaikeaa varsinkin silloin, jos joudutaan lähtemään yksin. Paikallisidentiteetin vahvuus voidaan nähdä negatiivisena ja yksilöiden toimintaa rajoittavana asiana.

Toisaalta muuttamattomuuteen yhdistetään myös sellaisia syitä, jotka liittyvät ihmisten hyvään elämänhallintaan ja haluun asua juuri Suomussalmella. Tällöin jäämisen syiksi nähdään sosiaaliset siteet ja paikallisidentiteetin merkityksen korostaminen. Jokaisella on vapaus valita oma asuinpaikkansa. Jos elämä Suomussalmella on järjestyksessä, muuttamattomuutta pidetään positiivisena asiana. Jäämisen syyksi nähdään myös ihmisten erilaiset arvot. Eri asiat ovat tärkeitä elämässä, ja niillä on merkitystä myös asuinpaikan valinnassa. Myös elämäntilanne vaikuttaa. Jos Suomussalmella on ehditty perustaa perhe tai ostaa oma talo, muuttamattomuus on siten ymmärrettävää. Tällaisessa tapauksessa myös siteet sosiaaliseen yhteisöön nähdään positiivisena.

Suomussalmella asuvat ovat sitoutuneet tiukemmin asuinympäristöön ja sen yhteisöön. Elämäntapaan liittyen harrastuksia ja vapaa-ajan toimintaa pidetään keskeisinä. Suomussalmelle jääneillä voi olla kiinteä yhteys luontoon ja siihen liittyviin harrastuksiin. Näiden harrastusten katsotaan olevan niin kiinteä osa elämää, että niistä luopumisen muuton myötä katsotaan tuottavan tyhjän tilan elämään. Vapaa-aikaan ei uskota löytyvän sisältöä uudessa toimintaympäristössä. Elämän sisällöksi jäisi silloin vain työ. Tällöin sopeutumattomuus ilmentäisi elämänhallinnan puutetta. Suomussalmella asuvat kokevatkin sitoutuneensa kunnan yhteisöön, siellä asuviin sukulaisiin ja muihinkin kuntalaisiin. Lisäksi Suomussalmelle annetaan paljon tunnepitoisia merkityksiä. Suomussalmi koetaan omaksi paikaksi, tutuksi ja turvalliseksi. Sieltä lähteminen ei tunnu mielekkäältä. Tällainen sidos ehkäisee muuttopäätöksien syntymistä niin kauan kuin työtä kunnassa riittää.

R: Mut et sitte pidä mahdottomana että voisit joskus muuttaa muualle?

H: Nii en tiää ...ei kai se ikinä ihan mahottomuus oo että ei vois muuttaa mut kylä se vähän kuitenkin tällä hetkellä tuntuu että eei ..tuskin tulis muutettua .. mut eihän sitä ikinä tiää .. mut kuitenni .. oishan se varmaan aika vaikeeta muuttaa ..kun jotenki sitä on tänne niin tottunu ... (S3, mies)

Työn loppumisen myötä on kuitenkin pakko muuttaa pois, olivat muut sidokset Suomussalmelle kuinka voimakkaita tahansa. Elinympäristönsä omaksi tunteminen vaikuttaakin ihmisten paikallaan pysymiseen, vaikka elämisen olosuhteet heikkenisivätkin. Mitä sitouneempi ihminen on asuinpaikkaansa, sitä epätodennäköisemmin hän harkitsee poismuuttoa. (Mustakangas 2000, 28.) Myös Laitisen ja Pohjolan tutkimuksessa synnyinkunnassa ikänsä asuneet olivat harkinneet muuttoa pois harvemmin kuin paikkakunnalle muuttaneet (Laitinen & Pohjola 2001, 76 - 77). Kotikuntaan jääminen sitoo paikkaan tiukemmin. Sen sijaan ennenkin muuttaneilla kynnys muuttaa uudelleen on matalampi.

Suomussalmella asuvat suhtautuvat työn vuoksi muuttaneisiin hyvin myötätuntoisesti ja heidän lähtemisensä on ymmärrettävä asia. Niin tehtäisiin myös itse vastaavassa tilanteessa. Toisten paluumuuttoa kuitenkin toivotaan. Suomussalmella asuvat ovat positiivisia sen suhteen, että kunnasta pois muuttaneet saattaisivat jossakin vaiheessa muuttaa takaisin Suomussalmelle. Etenkin jos muutto on ollut pakollista työn vuoksi, paluumuutto nähdään vaihtoehtona. Paluumuutolle nähdään sekä uuden asuinpaikan ominaisuuksiin liittyviä työntäviä että Suomussalmeen liittyviä vetäviä tekijöitä.

9.3 Edelleenmuuton mahdollisuus

Sitoutumattomuus pääkaupunkiseudulla asumiseen lisää uusien muuttojen todennäköisyyttä. Erityisesti työmuuttajat kaipaavat muualle, ja muuttoa pois pääkaupunkiseudulta enemmän tai myöhemmin harkitaan. Mahdollinen muuttosuunta on takaisin pohjoisempaan, lähemmäksi kotikuntaa. Kainuu tai Oulu mainitaan halutuimpina muuttokohteina. Myös uramuuttajat ovat valmiita muuttamaan pois pääkaupunkiseudulta. Uramuuttajille mahdollisuus asua pidempäänkin pääkaupunkiseudulla on kuitenkin yksi vaihtoehto. Merkityksellistä ei ole niinkään se, missä kaupungissa asutaan, vaan valintaa voidaan tehdä myös kaupungin sisällä asuinalueiden välillä. Uramuuttajilla ei ole tavoitteena ainakaan lähitulevaisuudessa muuttaa takaisin Kainuuseen, vaan ensisijaisesti pääkaupunkiseudun työssäkäyntialueella. Muuttokohteena olisi maaseutumaisempi kunta, josta on kuitenkin mahdollisuus käydä vielä työssä Helsingissä tai muualla pääkaupunkiseudulla. Maaseutumaisempi asuinympäristö siis houkuttaa, mutta sitä ei välttämättä etsitä entiseltä kotiseudulta.

Uramuuttajat ovat valmiita muuttamaan myös ulkomaille asumaan. Heille muuttokohteen tulee palvella omia tarpeita ja pyrkimyksiä. He kokevat, että jo korkeakoulutus rajaa mah-

dollisuuksia, mihin ylipäättään voidaan muuttaa. Korkeakoulutetuilla on rajattua ja tiettyyn alaan kohdistuvaa erityisosaamista. Tällaisten erityisalojen työpaikkoja ei ole joka kunnassa, vaan ne ovat saattaneet keskittyä tiettyihin harvoihin paikkoihin, usein juuri kasvukeskuksiin. Siten muuttokohteitakin joudutaan miettimään omalle alalle työllistymisen näkökulmasta, ja vaihtoehdot harvenevat.

Edelleenmuuttohaaveet ovat sidoksissa siihen, millaisia tulevaisuudensuunnitelmia on tehty ja mitä elämältä halutaan jatkossa. Perheen perustaminen on yksi tekijä, joka vaikuttaa asuinpaikan vaihtoon ja valintaan. Kun halutaan perustaa perhe ja asettua pysyvämmiin aloilleen, myös asuinpaikkaa halutaan harkita tarkemmin. Perheen perustamisen lisäksi aloilleen asettumisessa merkittävää on myös omistusasunnon hankkiminen. Pääkaupunkiseudun korkea hintataso vaikuttaa siihen, että halutaan siirtyä halvempaan paikkaan. Kaikki muuttaneet ovat valmiita muuttamaan uudelleen. Pääkaupunkiseudulle ei olla sitoutuneita, ja nykyinen asuminen on väliaikainen ratkaisu. Vielä on kuitenkin avoinna se, mihin muutto tulevaisuudessa kohdistuu ja missä vaiheessa se toteutetaan. Työmuuttajatkaan eivät koe tulevaisuuden jatkomuuton olevan pakkomuuttoa siinä mielessä kuin muutto Suomussalmelta on ollut. Jatkomuutto on ennen kaikkea tavoitemuuttoa, jota harkitaan omista pyrkimyksistä käsin.

Asuinpaikkaa ollaan valmiita vaihtamaan sen mukaan, mikä tavoite nousee päällimmäiseksi ja missä sen saavuttamiseen on edellytyksiä. Mitä enemmän muuttoja on takana, sitä matalampi on kynnyksensä tehdä myös uusia muuttoja koskevia ratkaisuja. Muuttoalttiuden onkin todettu lisääntyvän aiempien muuttojen myötä (Nivalainen 2000, 13; Häkkinen 2000, 59). Työn saaminen on kuitenkin ensisijainen edellytys mahdolliselle jatkomuutolle.

H: ...kun sillä paikalla nyt silleen ei oo merkitystä että...se on vaan että niinku .. työpaikka ois jommallekummalle edes ja ...rahatili tulis ..säännöllisin väliajoin ja ...sillä asuinpaikalla sitte oo niin ..ihan sama se sitten missä se on ...R: yym (H3, mies)

9.4 Suhde Suomussalmeen – asuinpaikka tulevaisuudessa?

Pelkkiä keskeisimpiä muuttomotiiveja tarkastelemalla ei välttämättä päästä käsiksi niihin merkityksiin, joita asuinpaikalle annetaan. Ottamalla huomioon myös paikallisidentiteetin vaikutus ja se, millaisia ominaisuuksia asuinpaikassa arvostetaan oman elämän puitteina,

voidaan muodostaa kokonaisvaltaisempi kuva siitä, miten Suomussalmeen asuinpaikkana suhtaudutaan. Jakamalla haastateltavia myös tunnepohjaisten tekijöiden avulla erilaisiin ryhmiin, saadaan muodostettua kolme erilaista suhtautumistapaa Suomussalmea kohtaan. Ryhmiin jaottuvat sekä muuttaneet että Suomussalmella edelleen asuvat, ja niiden avulla voidaan myös lieventää rajaa muuttaneiden ja jääneiden välillä. Suhtautumisessa Suomussalmeen löytyy yhdistäviä ja erottavia piirteitä riippumatta siitä, onko muutettu pois tai ei. Ryhmiin jakamisessa on otettu huomioon erityisesti se, halutaanko Suomussalmella asua, ja kuinka voimakkaasti suhde kuntaan on tunnelatautunut sekä positiivisesti että negatiivisesti. Myös elämäntapaan liittyen on otettu huomioon suhde asuinpaikkaan omien elämäntavoitteiden mahdollistajana ja toisaalta paikallisidentiteetin merkitys tiettyyn paikkaan sitovana. Ryhmiksi ovat siten muodostuneet Suomussalmeen kiintyneet, sieltä irtautuneet ja sitoutumattomat. Näiden ryhmien kautta on mielekästä tarkastella myös tulevaisuuden muuttopäätöksiä.

9.4.1 Kiintyneet

Suomussalmeen kiintyneiden ryhmään kuuluvat Suomussalmella asuvista sinne juurtuneet (S1, S2, S3, S5, S7, S8). He ovat asettuneet Suomussalmelle pysyvästi ja haluavat asua siellä niin kauan kuin mahdollista. He selittävät toimintaansa pitkälti paikallisidentiteettiin liittyvillä tekijöillä. Kuntaan on haluttu jäädä erityisesti tunnesyiden johdosta. He ovat kiinnittyneitä sekä kunnassa asuviin ihmisiin että sen ympäristöön. Suhde Suomussalmeen on siten latautunut tunnepitoisesti ja tunteet ovat ennen kaikkea positiivisia. Muuttopäätös olisi siten voimakkaasti omien tavoitteiden vastainen ja elämänhallinnan tunnetta horjuttava.

Suomussalmella asuvat kiintyneet ovat tyytyväisiä elämäänsä kunnassa, mikäli olosuhteet pysyvät muuttumattomina. He viihtyvät kunnassa. He eivät myöskään ole suunnitelleet muuttoa, sillä tilanne ei ole ainakaan vielä muodostunut sellaiseksi, että muuttaminen olisi tullut ajankohtaiseksi. Asia on voinut käydä mielessä, mutta päätöstä laukaisevaa tekijää ei ole tullut. Välillä on saatettu käydä opiskelemissa tai lyhyillä työjaksoilla muualla, mutta Suomussalmi on aina ollut varsinainen kotikunta, ja sinne on aina palattu. Elämä on Suomussalmella, eikä sieltä kaivata pois. Perhe ja oma asunto sitovat tiukemmin paikkakunnalle. Sen vuoksi pidetään myös mahdollisena, että vain toinen puolisoista muuttaa työn

vuoksi muualle perheen jäädessä Suomussalmelle. Samoin poismuuttoa pidetään vain väliaikaisena ratkaisuna, ja Suomussalmelle haluttaisiin palata takaisin heti kun mahdollista.

R: No jos nyt arvioit niin ootko tyytyväinen elämään täällä?

H: Joo kyllä .. tietenkä tuota ..onhan sitä ajatellu että jos ois kauheen kiva käydä jossakin kattomassa että mitä se loppujen lopuks on sitte että ...että aina sitä päässöö pallaamaan takasinkin ..että kyllä sitten tota ..olla puusiinnuttu ..että tälle puolen kallistuu että ...että kyllä sillä tavalla ihan viihytään ...että aika paljon se tietysti näyttää että jos ei oo töitä niin on niinkun pakko lähteä kuitenkin että ... toisaalta sillä tavalla että oo vähän niinkun työelämääinkin päässy kiinni että toisaalta tuntuu että ei niinku haluttais enää jäähä roikkumaan mihinkään työllistämistukijuttujen varraankaan että vaikka mulla on ollu sillä tavalla hyvä tilanne että .. oonko kaks kertaa suurin piirtein kerenny olemaan työttömänä että aika hyvin oon päässy kiertämään .. että mulla ei niinkun siinä mielessä oo ollu ..niiden kans hankalaa ... että tuota ...(S5, nainen)

Yksi Suomussalmella asuvista kiintyneistä on tulomuuttaja. Hän on yrittäjä ja sitoutunut Suomussalmelle erityisesti oman yrityksensä kautta.

R: No ootko aatellu täältä muuttaa sitte?

H: Eei oo tullu ..käyny kyllä ees mielessäkään .. puolentoistamiljoonan markan remontti niin se pitää hyvin ..jalat maassa tällä kylällä (S1, mies)

Haastateltavien mielestä ratkaisevaa on erityisesti se, että perheen miehellä on töitä. Nainen saattaa hyväksyä omat työttömät jaksosensa ja olla kotona hoitamassa lapsia, kun taas miehen työttömyyden vuoksi koko perheen toimeentulo vaarantuisi. Siksi miehen työttömäksi jääminen olisi se laukaiseva tekijä, jonka jälkeen muutto olisi pakko toteuttaa. Miehen asema perheen elättäjänä on keskeinen.

Muuttokohteen valinnassa Suomussalmella asuvat kiintyneet eroavat osittain pääkaupunkiseudulle muuttaneista. Vain kaksi sanoo voivansa harkita muuttoa pääkaupunkiseudulle, jos pakkomuutto tulee eteen. Pääkaupunkiseutu on todennäköisin kohde kunta silloin, kun työnsaantimahdollisuudet halutaan maksimoida. Sen sijaan muuttosuunta olisi todennäköisimmin muualla Kainuussa tai erityisesti Oulun suunnalla. Kovin kauas Suomussalmesta ei mielellään muutettaisi. Pohjoinen olisi toivottu muuttosuunta, mutta etelä nähdään realistisempänä vaihtoehtona. Etelän junan katsotaan vievän edelleen kohti parempia elinmahdollisuuksia.

Asuinpaikalta halutaan rauhallisuutta ja maaseutumaisuutta. Myös muuttokohteessa arvostettaisiin samoja asioita, joita Suomussalmessa pidetään hyvinä puolina. Siten korostuu

kiinteä sidos luontoon ja ympäristöön. Toiset suhtautuvat hyvinkin jyrkästi ajatukseen erityisesti pääkaupunkiseudulle muuttamisesta. Mielikuvat ja kokemukset paikasta ovat negatiivisia, ja niiden pohjalta pääkaupunkiseutua ei nähdä potentiaalisena asuinpaikkana. Pääkaupungin elämäntyyli ei houkuta. Niin kauan kuin voidaan valita, ei haluta lähteä. Pääkaupunkiseudun elämänrytmi nähdään liian kiireisenä, yhteisöllisyyden puuttuminen ja kerrostaloasuminen epämieliekkäänä ja luonnon puuttuminen harrastustoimintaa rajoittavana.

R: Miks ei etelään sitte?

H: En minä tiä se vaan jotenkin niin ahistaa suoraan sanottuna

R: Mikä siinä niin?

H: Eks se oo se ihmisten kiire oo semmonen että mä en siitä tykkää että ihmisillä on kiire eikä oo niinkun aikaa toisilleen ja sitten se että niinkun .. minä tykkään ainakin siitä että niinkun .. että täällä jos .. minä näen että ihmisellä on paha olla niin minulla on itellä aikaa keskustella toisten kanssa ja ottaa huomioon heidän tunteensa ja ..kuunnella jos on paha mieli ja niin edelleen .. sitte taas siellä on .. niin kiireistä porukkaa että siihen ei oo mahdollisuutta .. en tiä onko se vaan sitä kuvittelua mutta ..en tiä ... (S7, nainen)

Kiintyneisiin kuuluvat myös sellaiset muuttaneet, jotka ovat halukkaita palaamaan Suomussalmelle (H1, H3, H4, H5). He ovat kaikki työmuuttajia. He kuitenkin haluaisivat palata, mikäli se olisi mahdollista. Suhde kuntaan on tunnelautunut ja paikallisidentiteettiin liittyvillä tekijöillä katsotaan olevan paluuseen houkuttava vaikutus. Tunnesuhde voi ilmetä myös negatiivisena. Jos lähtö on ollut voimakkaasti omien elämäntavoitteiden vastainen, voidaan tuntea katkeruutta Suomussalmen kuntaa kohtaan.

R: Et se on tavallaan itsestäänselvyys että sieltä kaikki lähtee pois?

H: Jos ei lähe niin ...sillon työvoimatoimiston puolesta sanotaan että ..että lähe ..työpaikkoja ei ole ja .. ei siellä oo ..kellään mittään yritystäkään ..järjestääkään ...siinä vaiheessa sillon muuttuu systeemit sitten ku ...eläkeläisiä siellä alkaa olla niin paljon että .. siellä ei muuta sitte oookaan ...täytyy siellä sitte joku paikka olla .. ei ne siellä varmaan ne päättäjät nää edes nokkansa yli että ..(H3, mies)

Paluumuutto ei ole poissuljettu asia, toisille se on jopa haave ja tavoite. Se on ollut mielessä myös Suomussalmelta lähdettäessä. Muuttoa on pidetty tilapäisenä ratkaisuna. Paluumuuttomahdollisuutta ei kuitenkaan nähdä realistisena vaihtoehtona. Työtilanteen ei uskota parantuvan niin paljon, että työn saanti Suomussalmelta nähtäisiin mahdolliseksi. Paitsi oma työllistyminen, myös puolison työllistyminen on edellytys paluumuuton mahdollistumiselle. Samankaltainen tulos ilmenee Suomussalmen kunnan tekemästä paluumuuttokyselystä. Siihen vastanneista suurin osa on muuttanut Suomussalmelta pois opiskelu- tai

työmahdollisuuksien puutteen vuoksi. Paluumuuton keskeisimpänä edellytyksenä mainitaan vakituiseen työn saaminen paitsi itselle, myös puolisolle. (Suomussalmen kunta 2002.)

R: Elikkä jos pitäis mieltii että millai Suomussalmelle sais houkuteltuu ihmisii muuttamaan esimerkiks sua takasin tai uusii asukkaita ni oisko se se työ?

H: Joo, ei siinä oo ..muuta vaihtoehtoo...en ainakaan minä nää mittään muuta vaihtoehtoo vaikka siellä ois ilmanen asuntokinniin ei sinne kyllä ...töitä ni

R: Eli sut sais työpaikan voimalla?

H: Kyllä, kahdella työpaikalla, kahdelle ihmiselle työpaikka, mutta mä en näe sitä oikeen realistisena ajatuksena että se muuttus....(H1, mies)

Muuton myötä saavutettuja etuja ei olla valmiita uhraamaan paluumuuton vuoksi. Paluumuuton edellytys olisi siten vakituinen työ. Pitkäkestoisuuden lisäksi työn pitäisi olla myös sisällöllisesti mielekästä. Pääkaupunkiseudulle on voitu muuttaa minkä tahansa työn vuoksi, mutta paluun myötä pitäisi saavuttaa hyötyä myös työn mielekkyyden suhteen. Ei siis haluta palata hinnalla millä hyvänsä. Uudessa asuinpaikassa on saavutettu työtä, toimeentuloa ja sitä kautta luotu myös uusia tarpeita ja tavoitteita. Niistä luopuminen ei enää ole itsestäänselvyys ja niitä voidaan pitää niin merkittävänä tekijöinä, että paluumuutto ei enää olisi mielekäs ratkaisu edes sitä aiemmin harkinneille. Olennaista on siis se, että vaikka Suomussalmelta muuton pääasiallisena syynä olisikin koulutus ja työ, paluumuutolle asetetaan myös muita edellytyksiä. Se, mikä on riittänyt poismuuton syyksi, ei enää riitä syyksi paluumuutolle. Tällaisen asian huomioon ottaminen kunnan tulevaisuutta ajatellen on ratkaisevan tärkeää.

Suomussalmelle takaisin houkuttelevia tekijöitä ovat erityisesti asumisen edullisuus, rauhallinen asuinympäristö ja siteet paikkakunnalle. Paikallisidentiteetin voimakkuudella on siten merkitystä paluumuuttoa suunniteltaessa. Paluumuuttoaikeisiin vaikuttaa myös se, mitä Suomussalmella on tapahtunut ja tapahtuu sinä aikana kun itse ollaan sieltä pois. Suomussalmen työllisyystilanteen heikkeneminen sekä muuttoliikkeen jatkuminen ovat tekijöitä, jotka heikentävät haastateltavien mielestä mahdollisuuksia palata takaisin. Näiden rakenteellisten ilmiöiden kautta myös ihmisten sosiaaliset siteet paikkakuntaan löystyvät. Paluuta ei koeta mielekkääksi senkään vuoksi. Aika siis kulkee paluumahdollisuuksien ohitse. Väestön jatkuva väheneminen Suomussalmella heikentää elinmahdollisuuksia kunnassa, ja paikan vetovoima vähenee. Mahdollista on, että Suomussalmeen kiintyneistä muuttaneista tulee irtautuneita.

9.4.2 Irtautuneet

Suomussalmelta irtautuneisiin kuuluvat uramuuttajat (H2, H7, H8, H10). Heille lähtö Suomussalmelta on ollut vapaaehtoinen, ja sinne ei ole halua palata. Paikallidentiteetillä ei ole niin voimakasta merkitystä, että se saisi palaamaan. Omaa elämää koskevia ratkaisuja tehdään omien elämäntavoitteiden pohjalta päämäärätietoisesti, ja tunnesiteet jäävät tois-sijaisiksi. Tunnesuhde Suomussalmeen on pikemminkin nostalginen. Siihen liitetään positiivisia merkityksiä, mutta ne edustavat irtautuneille pikemminkin menneisyyttä kuin nykypäivää tai tulevaisuutta.

R: No kuvaa vähän sitte suhdettasi Suomussalmeen.

H: Yym...No se on tietyllä tavalla se on pikkasen kaksjakonen että et..mä vietään erittäin mielelläni siellä ..useita viikkoja vuodessa..lomilla..ja tota...nautin myöskin siellä olostä siinä mielessä just et siellä elämä.. on niinku tietyllä äärettömän helppoo että sulla ei mene ..paikasta toiseen liikkumiseen kohtuuttomasti aikaa ..ja tota niin ...luonto on lähellä ja..tottakai se että perhettä näkee harvoin nauttii heidän kanssa olostaan ja ...niin päin pois ja onhan siellä kaikki tuttua ja tietyllä tavalla ehkä vähän nostalgistakin....mutta sit taas toinen puoli ..puoli miten ..suhdetta sinne kuvailee niin on ääretön ..äärettömän harmillista että että se on niinkin kuihtuva paikka et toivois et siel ois elämää ja ..sinne jäis nuoria ja niille tarjottais mahdollisuuksia.. että todellakaan kaikki sieltä ei halua lähteä pois ja mun mielestä se on ääretön sääli että jos sieltä pitää lähteä vastentahtoisesti...(H8, nainen)

Uramuuttajat eivät edes ajattele paluumuuttoa mahdollisuutena, vaan kunnasta on aikoi-naan lähdetty lopullisesti. Realistisia paluumahdollisuuksia ei nähdä olevan, eikä myöskään halua palata siinä mielessä ole. Myös Suomussalmen toimintaympäristö nähdään liian suppeana. Omalle elämälle halutaan virikkeellisemmät puitteet, kuin Suomussalmi tarjoaa.

R: No entäs sitte muutto sinne Suomussalmelle takas?

H: No een usko että se oikeen toteutuu että kyllä se tuntuu vähän liian ..syrjäselältä ja pieneltä paikalta ..että ei varmaankaan (H7, nainen)

H: ...se niinkö päällisin puolin niin kiva ..kiva siellä on niinkun ..kiva siellä on niinku lomailta ja se on lomapaikkana mutta siellä vois olla aika kiva asuakin mutta siellä ...tällä hetkellä en kyllä tosiaan osaa kuvitella sitä ...sitä että ..että itse sinne muuttaisin takaisin ..ainakaan vähään aikaan kun ei ole niinkun mitään..realiteettia.. kuiteki tällä koulutuksellakaan ja...määrätyt tarpeet mitä on sitte luonu itselleen sitte (H2, mies)

Irtautuneisiin kuuluu myös yksi elämänvaihemuuttaja (H9). Hän vastaa työmuuttajien ja sitä kautta kiintyneiden ryhmään kuuluvia monessa mielessä, mutta suhde Suomussalmeen on muuttunut hiljalleen samanlaiseksi kuin muilla irtautuneilla. Elämä on rakentunut uudelle pohjalle uudessa asuinpaikassa. Paluumuuttohalut ovat hävinneet.

9.4.3 Sitoutumattomat

Sitoutumattomien ryhmään kuuluvat kolme niistä haastatelluista, jotka eivät ole kotoisin Suomussalmelta. Heistä yksi on muuttanut pois (H6) ja kaksi asuu edelleen Suomussalmella (S4, S6). Pois muuttaneelle elämänvaihemuuttajalle suhde Suomussalmeen on hyvin ristiriitainen ja voimakkaasti tunnelatautunut. Suomussalmella ei ole viihdytty, ja kunnassa asumiseen liittyvät kokemukset ovat jopa henkiseen hyvinvointiin vaikuttavia. Hän on maahanmuuttaja, jolle Suomussalmelle muuttaminen on merkinnyt paitsi uuteen asuinpaikkaan, myös uuteen maahan sopeutumista. Muuttoon on vaikuttanut voimakkaasti myös asuinpaikalle annetut merkitykset. Suomussalmen ympäristö on ollut suuresti omista totumuksista poikkeava, ja ympäristön tarjoamissa puitteissa ei ole onnistuttu löytämään itselle sopivaa elämäntapaa.

R: Kerro vähän elämästä sitte siellä Suomussalmella että millasta se oli?

H: Se oli kauheeta....no en mä voi muuta sanoa ..mä puhun tietenki omasta puolestani että --- mä voin niinku sanoa ihan ..kaikkien muiden ..emigranttien puolesta jotka on asunu siellä ..mulle se on ihan niinku vankila ...siis se on ..vapaaehtonen ..tavallaan ..mutta se on ollu niinku vankila ja se on hirveen vaikee suomalaisellekin muuttaa maalle asumaan ..mä oon kotosin kaupungista ja .. se on hirveen vanha kaupunki pieni kaupunki ..missä on vanhat rakennukset ..ihan niinkun ..vastaavalla tavalla Helsinkissä keskustassa ..ja sitten ensi kerran kun kävin Suomessa mulla oli yllätys että .. mä oon tietenki käyny Helsinkissä mä kävin ihan siellä kokonaan erilainen arkkitektuuri ei mitään vanhoja rakennuksia että omakotitaloja ...se oli niinku uuteen maahan ..en mä kerta kaikkiaan viihtyny siellä maalla mulla ei ollu mitään tekemistä joskus talvella kylmä ..mä voin pysyy joskus parikin ..viikkoo sisällä ..elikkä joku reissu kauppareissu Ämmänsaareen ..sinne on kolmekymmentä kilometriä matkaa sitten takas sinne ...neljän seinän sisälle ja ..telkkarii (H6, nainen)

Suomussalmella asuvat sitoutumattomat ovat muuttaneet sinne muualta ja heidän elämänsä historiaansa on voinut kuulua useampiakin muuttoja. Heille suhde asuinpaikkaan on siten avoimempi, ja uudet muutot mahdollisuuksia. Tunnesuhde Suomussalmea kohtaan voi olla hyvinkin negatiivinen, jos sinne ei ole sopeuduttu. Kunnasta ollaan siten halukkaita muuttamaan pois. Työn puute sekä sosiaalisten suhteiden vähäisyys ovat tekijöitä, jotka estävät

viihtymistä. Samoin kunnan tarjoamat mahdollisuudet ja virikkeet sekä itselle että lapsille nähdään puutteellisina. Muuttohalukkuutta ilmenee, mutta muutolla on esteitä, erityisesti aviopuolison työ ja tämän viihtyminen paikkakunnalla. Poismuutto voikin olla mahdotonta myös taloudellisten tekijöiden vuoksi (Laitinen & Pesola 2001, 73).

Myös toinen kuntaan muuttaneista olisi valmis muuttamaan pois. Hän on työttömänä ja muuttaminen on käynyt mielessä. Hän ei kuitenkaan haluaisi välttämättä muuttaa, jos vain Suomussalmelta löytyisi töitä. Hän pitää Suomussalmesta asuinpaikkana.

R: Oot sopeutunu sitte hyvin näitten ihmisten joukkoon täällä?

H: No kyllä sitämä oon tykänny tästä paikasta silleen kuitenkin kaikkein eniten että .. tää on niiku luonnoltaankin tosi hienoa paikkaa että ...tosi hienoa kesällä käyä kävelemässä tuolla .. no ihan talvellakin mutta se on kyllä sitte kesällä aina ihan ...ihan erilaiset maisematsiitäkin jo heti niinku ..mieliala kohenee ku ...pääsee tuonne pihalle (S4, nainen)

Tulomuuttajien Suomussalmelle sopeutumisen keskeinen edellytys olisi siten työn saaminen. Sitä kautta myös muu sitoutuminen kuntaan voisi lisääntyä. Vaikka tunnesuhde on positiivinen ja kunnassa viihdytään, sitoutumattomuus voi korostua työttömyyden kautta. Työn vuoksi voidaan olla valmiita muuttamaan pois.

10 SAMMUUKO VALOT? – JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tutkimus on pyrkinyt kartoittamaan muuttoliikettä yksilötason näkökulmasta. Perinteistä yksilöiden muuttomotiiveja kartoittavaa tutkimusta on haluttu laajentaa luomalla yhteyttä asuinpaikalle annettujen merkitysten, muuttamisen ja elämäntavan välille. Elämäntapa on tässä tutkimuksessa ymmärretty varsin laajasti. Näin on voitu tuoda esiin monipuolisia ulottuvuuksia liittyen siihen, millaisia merkityksiä asuinpaikalle annetaan. Henkilökohtaisten sidosten ja tunteiden huomioon ottaminen yksilöiden muuttamista kartoittavassa tutkimuksessa on osoittautunut hedelmälliseksi tavaksi kuvata yksilöiden toimitaan vaikuttavia lukuisia tekijöitä. Niitä on toki varmasti monia muitakin kuin tässä tutkimuksessa esiin nousseet. Myös käytetystä aineistosta olisi voinut vielä löytyä muitakin ulottuvuuksia eri-

tyisesti yksittäisten yksilöiden kokemuksista. Tutkimuksen rajaamiseksi kaikkea ei ole ollut kuitenkaan mielekästä käsitellä. Jatkossa olisi kiinnostavaa perehtyä yksilöiden kokemuksiin vielä yksityiskohtaisemmin. Tämä edellyttäisi tutkittavien rajaamista entistä tarkemmin. Laajempaan aineistoon pohjautuva tutkimus taas voisi auttaa yleistämään tässä tutkimuksessa tehtyjä havaintoja isompaan joukkoon suomussalmelaisia.

Tutkimuksessa on pyritty löytämään syitä siihen, miksi Suomussalmen kunnasta on muuttettu pois, ja miksi siellä asutaan. Näkökulmaa on tarkasteltu nostamalla esiin tärkeimmät muuttomotiivit. Niiden pohjalta voidaan kuitenkin sanoa vielä varsin vähän siitä, millaisena asuinpaikkana Suomussalmea pidetään ja millaisia merkityksiä asuinpaikalle ylipäätään annetaan. Sen vuoksi tarkastelussa on ollut myös se, millaisena asuinpaikkana kuntaa pidetään suhteessa yksilöiden elämäntapaan. Perinteistä muuttomotiivitutkimusta on haluttu laajentaa tarkastelemalla myös sitä, millaiseksi muuttopäätösprosessi on koettu. On otettu huomioon se, onko muutto ollut tavoitteellista vai pakoksi koettua ja millaisia tunteita päätöksen tekemiseen on liittynyt. Pelkän ratkaisevan muuttomotiivin tarkastelun lisäksi on otettu huomioon myös muuttokohteen valintaan vaikuttaneet tekijät.

Tarkastelussa on ollut se, millaisia ominaisuuksia asuinpaikassa arvostetaan ja millaisia vaikutuksia näiden ominaisuuksien luomilla puitteilla on yksilöiden elämään. Suomussalmen tarjoamia puitteita on haastateltavien korostamien tekijöiden pohjalta jaoteltu maantieteellisiin ja luonnontieteellisiin, sosiaalisiin ja toiminnallisiin puitteisiin. Haastateltujen käsitys maaseudun ja kaupungin eroista tiivistyy hyvin perinteisesti. Maaseudun yhteisöllisyys ja ihmisten läheisempi suhde luontoon ovat keskeisimmät eroja luovat tekijät. Haliseva-Soilan (1993, 64) mukaan nämä tekijät ovat maaseudulla asuvien keskeinen identiteetin perusta. Suomussalmen parhaiksi puoliksi nousevat erityisesti turvallisuus ja rauhallisuus.

Asuinpaikan vaikutuksia arkipäivän toimintaan on tarkasteltu tärkeiden elämänalueiden, työn, perheen, vapaa-ajan, kulutuksen ja sosiaalisten suhteiden osalta. Uuteen asuinpaikkaan ja sen tuomiin muutoksiin arkipäivän elämässä on sopeuduttu hyvin. Muutto on vaikuttanut siihen, että tietyt elämänalueet ovat muodostuneet erilaisiksi kuin Suomussalmella asuvilla. Niihin ovat osaltaan vaikuttaneet asuinympäristön tarjoamat puitteet, mutta myös yksilöiden erilaiset elämäntavoitteet. Muutto on merkinnyt hetkellistä elämänhallinnan menettämistä. Eri elämänalueilla on vaikutusta yksilöiden elämänhallintaan sitä tukevin tai horjuttavina. Erityisesti työn säilyminen on elämänhallinnan kannalta keskeinen tekijä.

Tämä korostuu erityisesti Suomussalmella asuvien elämässä, sillä työtilanteen epävarmuus leimaa monen arkipäivää ja vaikuttaa siten omaa elämää koskeviin ratkaisuihin.

Tutkimuksessa on tarkasteltu myös sitä, millainen merkitys yksilön paikallisidentiteetillä on hänen toimintansa vaikuttimena. Identiteetin voimakkuuden pohjalta on tarkennettu muuttomotiivien tuomaa kuvaa siitä, millainen suhde Suomussalmeen haastateltavilla on, ja miten se määrittää heidän haluaan asua siellä, muuttaa sieltä pois tai palata sinne. Tutkimus etenee ajallisesti muuttoprosessin kulun mukaisesti. Siten muuttomotiivien yksinkertaistettuun sanomaan muuton syistä on lisätty pala palalta tekijöitä, jotka vaikuttavat asuinpaikan arviointiin. Lopulta on tiivistetty näiden kaikkien tekijöiden pohjalta kolme ryhmää, joihin kuuluvien suhde Suomussalmeen asuinpaikkana vaihtelee. Ryhmät ovat kiintyneet, irtautuneet ja sopeutumattomat. Niiden pohjalta on tarkasteltu myös tulevaisuuden muuttoa.

Muuttajia on luokiteltu keskeisimpien muuttomotiivien sekä muuton kokemisen pohjalta elämänprojekti- eli uramuuttajiin, rakenne- eli työmuuttajiin sekä elämänvaihemuuttajiin. Suomussalmelta muuttamisen keskeisimmiksi motiiveiksi ovat nousseet työ ja koulutus. Muutto on voitu kokea joko luonnollisena osana omaa elämää tai rakenteiden aiheuttamana pakkona. Muuttokohde on valittu sen mukaan, missä työn saamiseen on katsottu olevan parhaat mahdollisuudet. Muuttopäätöksiin voivat vaikuttaa kuitenkin myös muut tekijät. Asuinympäristölle annetaan myös muita merkityksiä. Erityisesti korkeakoulutettujen pitäminen kunnassa on suuri haaste. He arvostavat asuinpaikan valinnassa paitsi hyviä työmahdollisuuksia, myös muiden toimintamahdollisuuksien monipuolisuutta ja elämänmenoa. Suomussalmelta on irtauduttu ja sinne palaamista ei pidetä todennäköisenä eikä edes mielekkäänä. Heitä voidaan pitää kunnasta irtautuneina, joiden suhde Suomussalmeen on muodostunut pitkälti menneisyyteen perustuvaksi.

Työn vuoksi muuttaneille Suomussalmen elämänpuitteet olisivat pitkälti riittäneet vielä ennen muuttoa jos vain kunnassa olisi ollut töitä. Heidänkin kohdallaan uudessa asuinpaikassa saavutetut edut ovat voineet osoittautua niin merkittäviksi, että paluuta ei enää välttämättä pidetäkään itsestäänselvyytenä tai edes mielekkäänä vaihtoehtona. Muuttopäätös on siten osoittautunut Suomussalmelta muuttaneille positiiviseksi ratkaisuksi. Näin on, vaikka muutto alun perin olisikin ollut pakoksi koettu. Muuton myötä on saatu pysyvämpiä työsuhteita ja siten turvattu toimeentulo. Uudessa asuinpaikassa on myös luotu uusia tar-

peita ja toimintatapoja, joista ei välttämättä haluta enää luopua. Paluumuuttoon eivät siten riitä enää samojen edellytysten täytyminen kuin on riittänyt Suomussalmelta lähtemiseen. Jatkomuutot ovatkin siten kaikille muuttaneille tavoitemuuttoa. Uusia muuttopäätöksiä harkitaan omien tavoitteiden ja arvostusten mukaan. Valintoja kuvaa avoimuus ja sitoutumattomuus.

Suomussalmelle jäämisessä korostuu työnmahdollisuuksien säilyminen. Kun kunnassa on voitu olla työssä pidemmän aikaa, myös muuta elämää aletaan rakentaa siellä asumisen pohjalle. Perheen perustaminen ja omistusasunnon hankkiminen ovatkin keskeisiä paikalleen sitovia tekijöitä. Nuorten työllistäminen on siten keskeinen edellytys Suomussalmelle jäämisen mahdollistumiseksi. Mitä pidempään työttömyysjaksot Suomussalmella kestävät, sitä lähemmäksi käydään tilannetta, jossa muuttopäätös ei ole enää edes vaikea ratkaisu. Työn lisäksi paikalleen sitovat paikallisidentiteettiin liittyvät tekijät. Niiden avulla selitetään erityisesti jäämistä Suomussalmelle ja paluumuuttohalukkuutta. Erityisesti Suomussalmella ikänsä asuneilla ja sinne juurtuneilla sekä työmuuttajilla suhde Suomussalmeen on positiivisesti tunnelatautunut, ja heitä voidaan nimittää kuntaan kiintyneiksi. Suomussalmeen kiintyneet ja kunnassa asuvat myös selittävät omaa viihtymistään paikallisidentiteettiin liittyvillä asioilla. Kuntaan kiintyneiden pitäminen kunnassa on helppoa niin kauan kuin heille on työtä tarjolla.

Suomussalmelle tulneiden tulomuuttajien tilanne on sen sijaan erilainen kuntaan kiintyneisiin verrattuna. Heistä vain yksi kuuluu kiintyneiden ryhmään, ja on siten sitoutunut asumaan Suomussalmella. Sen sijaan sitoutumattomille tulomuuttajille suhde Suomussalmeen voi olla hyvinkin ristiriitainen ja voimakkaitakin tunteita herättävä. Työttömyys on yksi keskeinen tulomuuttajien sopeutumista estävä tekijä. Sopeutumattomuus voi aiheuttaa myös katkeruutta ja halukkuutta muuttaa pois. Tulomuuttajien suhdetta Suomussalmeen ilmentää siis sitoutumattomuus, ja muutto voidaan nähdä toivottuna ratkaisuna tilanteeseen. Sille voi kuitenkin olla myös estäviä tekijöitä. Jos ei päästä yhteisöön sisälle, myös ulkoinen ympäristö voi muodostua viihtymistä estäväksi. Tulomuuttajien pitäminen kunnassa voikin olla vaikea tehtävä. Sitoutumiseen vaadittaisiin paitsi työtä, myös mahdollisuutta päästä osaksi sosiaalista yhteisöä. Rannikon (2002, 23) mukaan viihtyminen ja paikallaan pysyminen riippuvatkin paikkakunnan ilmapiiristä, sosiaalisesta vastaanottavuudesta ja suvaitsevaisuudesta. Paikkakuntien keskeinen haaste onkin, miten siellä syntyneet ja sinne muualta muuttaneet pystyvät toimimaan yhdessä.

Haastateltavien kuvaamista muuttoprosesseista ja jäämisen ehdoista on muodostettavissa kuva siitä, millaisena ilmiönä muuttaminen suomussalmelaisille näyttäytyy. Lähtemisen ja toisaalta jäämisen paine kohdistuvat juuri nuoriin ja myös työttömiin. Tietyissä olosuhteissa lähtemistä pidetään jopa toivottavana. Muuttoliike ja työttömyys ovat ilmiöitä, jotka koskettavat tavalla tai toisella kaikkien Suomussalmella asuvien elämää. Siten erityisesti nuorten muutosta parempien elinmahdollisuuksien perässä on muodostunut tavallaan kirjoittamaton sääntö. Siihen kannustetaan ja sitä voidaan pitää itsestäänselvyytenä.

Suomussalmen kunnan tulevaisuus hahmottuukin haastateltujen puheiden pohjalta varsin synkkänä. Elämän puitteet ovat siis muuttumassa huonompaan suuntaan, ja muutoksilla saattaa olla vaikutusta myös tulevaisuuden muuttopäätöksiin. Niillä on myös vaikutusta siihen, että paluumuutto ilmenee monille yhä epätodennäköisempänä vaihtoehtona, vaikka siihen olisikin halua. Siten elämän edellytyksiä ollaan valmiita etsitään muualta ja Suomussalmeen kiintyneistäkin muuttajista voi ajan myötä tulla irtautuneita. Jos muuttoliike jatkuu yhtä vilkkaana kuin aiemmin, sillä voi olla vaikutusta yksilöiden kokemuksiin siitä, miten kunnassa eläminen ylipäättään on mahdollista tai mielekästä. Kunnassa asuvat kiintyneetkin voivat siten olla potentiaalisia poismuuttajia, jos elämän puitteet heikkenevät.

Suomussalmelta muuttaneiden ja siellä asuvien ratkaisut muuttaa pois Suomussalmelta tai jäädä sinne määrittävät siten kunnan tulevaisuutta. On kuitenkin muistettava, että tässä tutkimuksessa kuvatut muuttoprosessit, kokemukset ja ilmiöt pohjautuvat varsin pieneen haastatteluaineistoon. Siten joillakin esitetyillä näkemyksillä voi olla pohjaa vain yksittäisen haastatellun kertomuksessa. Näiden seikkojen yleistäminen koko Suomussalmen kunnan tulevaisuutta määrittäviksi tekijöiksi ei ole siten mahdollista eikä perusteltua. Yhdenkin yksilön kokemukset ovat kuitenkin merkittäviä, sillä jokaisella yksittäisellä ratkaisulla muuttaa Suomussalmelta tai jäädä sinne on ainakin jollakin tasolla vaikutusta myös koko kunnan kehitykseen. Pienistä puroista voi syntyä suuri virta.

LÄHTEET

- Ahponen, Pirkkoliisa & Järvelä, Marja (1983): Maalta kaupunkiin, pientilalta tehtaaseen. Tehdastyöläisen elämäntavan muutos. WSOY, Juva.
- Alasuutari, Pertti (1994): Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Gummerus Oy, Jyväskylä.
- Allardt, Erik (1986): Elämäntapa, harkinta ja muoti ihmisen valintojen perustana. Teoksessa Heikkinen, Kalle (toim.): Kymmenen esseettä elämäntavasta. Oy Yleisradio Ab, Lahti.
- Bogue, Donald, J. (1969): Principles of Demography. John Wiley & Sons. New York.
- Ehrnrooth, Jari (1990): Intuitio ja analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Painokaari Oy, Helsinki.
- Haliseva-Soila, Merja (1993): Maaseudun uudet asukkaat. Kaupunkilaisten maaseutukuva ja maallemuuttopotentiaali maaseudun kehittämisen mahdollisuutena. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki.
- Helsinki region. Statistical comparisons. Ed. Peuranen, Eeva-Kaisa & Kuosmanen, Sinikka & Nikk, Anna (2002). City of Helsinki Urban Facts.
- Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (2000): Onko 2000-luku elämänpolitiikan vuosituhat? Teoksessa Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (toim.): 2000-luvun elämä. Sosiologia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus. Tammer-Paino, Tampere.
- Holstila, Eero (2001): Helsingin seudun kehityskuva. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttoliikkeet vuosituhannen vaihtuessa – halutaanko niitä ohjata? Siirtolaisuustutkimuksia A 24. Muuttoliikesymposium 2000. Siirtolaisuusinstituutti. Vammalan kirjapaino Oy, 2001.
- Huttunen, Tero (2000): Aluerakenteen muutos ja alueellinen erilaistuminen Kainuun maakunnassa. Teoksessa Väestö 2000:4. Maaseudun aluerakenteen muutos 1985 – 1995. Tilastokeskus. Tummavuoren kirjapaino Oy, Vantaa.
- Hyttinen, Kai (1995): Suomussalmelaisen miehen elämänhallinta – ”taistelua elämästä”? Pro gradu –tutkielma, sosiaalityö ja sosiaalityön koulutusohjelma, Kuopion yliopisto.
- Häkkinen, Iida (2000): Muuttopäätös ja aluevalinta Suomen sisäisessä muuttoliikkeessä. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.
- Itäpuisto, Timo (1999): Kotipesänä Pohjanmaa. Etelä-Pohjanmaan muuttajat ja kotiseudulla pysyneet. Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen tutkimuksia. Nro 2, 1999. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Jurvansuu, Hannu (2000): Jäädä, muuttaa, palata? Kittilän ja Tervolan nuorten muuttoaikeet ja niihin vaikuttavat tekijät. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.
- Karjalainen, Elli (1986): Muuttoliike ja sen vaikutukset Kuhmon alueelliseen väestönkehitykseen 1959 – 84. Oulun yliopisto. Pohjois-Suomen tutkimuslaitos. Oulun yliopiston Monistus- ja Kuvakeskus.
- Karjalainen, Elli (1989): Muuttoliike sekä muuttajan tarpeet ja arvot. Siirtolaisuus 1989:4. 20 - 24.
- Kemppainen, Pekka & Uusitalo, Osmo & Heikkilä, Elli (1998): Ammattiin valmistuvat nuoret, työelämä ja tulevaisuudennäkymät Kainuussa. Oulun yliopisto, Kajaanin kehittämiskeskus, Kajaani.
- Konttajärvi, Tiina (2001): Työssäkäyntiliikenne, etätö ja muuttoliike uudella vuosituhatnalla. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttoliikkeet vuosituhannen vaihtuessa – halutaanko niitä ohjata? Siirtolaisuustutkimuksia A 24. Muuttoliikesymposium 2000. Siirtolaisuusinstituutti. Vammalan kirjapaino Oy, 2001.

- Korkiasaari, Jouni & Söderling, Ismo (1994): Muuttoliike. Teoksessa Koskinen, Seppo & Martelin, Tuija & Notkola, Irma-Leena & Notkola, Veijo & Pitkänen, Kari (toim.): Suomen väestö. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Kortteinen, Matti (1982): Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu.
- Kultalahti, Olli (2001): Kansallisia ja kansainvälisiä muuttopaineita uuden vuosituhannen kynnyksellä. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttoliikkeet vuosituhannen vaihtuessa – halutaanko niitä ohjata? Siirtolaisuustutkimuksia A 24. Muuttoliikesymposium 2000. Siirtolaisuusinstituutti. Vammalan kirjapaino Oy, 2001.
- Kumpulainen, Mikko (1993): Maallemuuttajat. Tutkimus Joensuusta ympäristökuntiin suuntautuvista muutoista. Kulttuuri- ja suunnittelumaantieteen tutkimuksia. Joensuun yliopiston monistuskeskus, Joensuu.
- Kvartti. Helsingin kaupungin tietokeskus. Neljännesvuosijulkaisu 2/2002.
- Kytö, Hannu (1998): Muuttajan muuttuvat motiivit eräissä suomalaisissa kaupungeissa 1980- ja 1990-luvuilla. Muuttoaikeet hyvinvointiteoreettisesta näkökulmasta. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (2001): ”Ei tää niin syrjässä”. Tutkimus elämisen mahdollisuuksista ja palveluista syrjäkyllissä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 37. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.
- Lee, Everett (1969): The Theory of Migration. Teoksessa Jackson, J.A. (ed.): Migration. Sociological Studies 2. Cambridge.
- Lehtonen, Heikki (1990): Yhteisö. Vastapaino. Gummerus Oy, Jyväskylä.
- Mangalam, J.J. (1968): Human Migration. A Guide to Migration Litterature in English 1955 – 1962. Lexington.
- Mustakangas, Ella (2000): Onko maaseutumaisema liian suuri haaste maaseutupolitiikalle? Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja –politiikan aikakauslehti 2/2000, 27 – 33.
- Nieminen, Mauri (2001): Maassamuuton kehityslinjat nyt ja tulevaisuudessa. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttoliikkeet vuosituhannen vaihtuessa – halutaanko niitä ohjata? Siirtolaisuustutkimuksia A 24. Muuttoliikesymposium 2000. Siirtolaisuusinstituutti. Vammalan kirjapaino Oy, 2001.
- Nivalainen, Satu (2000): The Effects of Family Life Cycle, Family Ties and Distance on Migration: Micro Evidence from Finland. Jyväskylän yliopisto, taloustieteiden tiedekunta.
- Okko, Paavo & Miettälä, Asko & Hyvärinen, Jari (1998): Globalisaatio ja aluerakenteen muutos. Sitra 177. Hakapaino Oy, Helsinki.
- Paasi, Anssi (1984): Aluetietoisuus ja alueellinen identiteetti ihmisen spatiaalisen sidoksen osana. Joensuun yliopiston offsetpaino, Joensuu.
- Paasi, Anssi (1986): Neljä maakuntaa – maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittymisestä. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 8. Joensuun yliopiston keskusmonistamo.
- Paasi, Anssi (1999): Alueiden renessanssi ja identiteettipuhe. Teoksessa Hänninen, Sakari (toim.): Missä on tässä? Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 18, Jyväskylän yliopisto. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi.
- Paasivirta, Anssi (2001): Muuttoliike ja työllisyys. Kuusi teesiä muuttoliikkeen ja työllisyyden kehityksestä sekä viisi teesiä aluepolitiikasta. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttoliikkeet vuosituhannen vaihtuessa – halutaanko niitä ohjata? Siirtolaisuustutkimuksia A 24. Muuttoliikesymposium 2000. Siirtolaisuusinstituutti. Vammalan kirjapaino Oy, 2001.
- Pehkonen, Aini (2001): Sosiaalisen pääoman merkitys muuttoliiketutkimuksessa. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttoliikkeet vuosituhannen vaihtuessa – halutaanko niitä

- ohjata? Siirtolaisuustutkimuksia A 24. Muuttoliikesymposium 2000. Siirtolaisuusinstituutti. Vammalan kirjapaino Oy, 2001.
- Pekkala, Sari (2001): Unemployment and Regional Migration in Finland. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttoliikkeet vuosituhaten vaihtuessa – halutaanko niitä ohjata? Siirtolaisuustutkimuksia A 24. Muuttoliikesymposium 2000. Siirtolaisuusinstituutti. Vammalan kirjapaino Oy, 2001.
- Pinola, Timo (1995): Muutto, muutos ja sopeutuminen – perheen näkökulma läänin sisäiseen muuttoon. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 25. Joensuun yliopiston monistuskampus.
- Pohjola, Anneli (1989): Maata jossa kasvoin, kannan mukana mun... Tutkimus paluumuuttajien muuttotaustasta ja sosiaalisesta ankkuroitumisesta. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Pulkkinen, Lea (1988): Nuoren aikuisen elämänrakenne. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 293. Jyväskylän yliopiston monistuskampus.
- Raitanen, Marko (2001): Itsenäistyminen tietää köyhtymistä. Teoksessa Kuure, Tapio (toim.) (2001): Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot – vuosikirja. Kirjapaino Raamattutalo Oy, Pieksämäki.
- Rannikko, Pertti (2002): Miten Suomen eri alueilla asuvat ovat vieraita toisilleen vuonna 2010? Futura 1/2002. 21 - 27.
- Roos, J.P. (1985): Elämäntapaa etsimässä. Gummerus Oy, Jyväskylä.
- Roos, J.P. (1986): Elämäntapateoriat ja suomalainen elämäntapa. Teoksessa Heikkinen, Kalle (toim.): Kymmenen esseetä elämäntavasta. Oy Yleisradio Ab, Lahti.
- Roos, J.P. (1988): Elämäntavasta elämäkertaan. Gummerus Oy, Jyväskylä.
- Roos, J.P. (1990): Suomalaisen elämäntavan muutokset. Teoksessa Riihinen, Olavi (toim.): Suomi 2017. Gummeruksen kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Ruonavaara, Hannu (2001): Jääkiekko ja paikallinen identiteetti. Teoreettisia lähtökohtia ja empiirisiä havaintoja. Teoksessa Anttila, Anu-Hanna & Ruonavaara, Hannu (toim.): Jääkiekkoilta Turussa. Tutkielmia kiekkoyhteisöstä. Sosiologian tutkimuksia A24, sosiologian laitos, Turun yliopisto.
- Sihvola, Juha (2000): Yksilönä yhteisössä. Näkökulmia paikallisuuteen, globalisaatioon ja hyvään elämään. Kunnallissalan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 37. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.
- Siirilä, Seppo & Viljanen, Ville & Jousmäki, Jussi (1999): Elinolojen alueellinen erilaistuminen – huono-osaisuuden näkökulma. Tampereen yliopiston aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos. Tutkimuksia sarja B 71/1999. Tampereen yliopistopaino Oy.
- Strauss, Anselm L. (1987): Qualitative Analysis for Social Scientists. Cambridge.
- Söderling, Ismo (1988): Maassamuuton ulottuvuudet. Yksilö-, alue- ja yhteiskuntatason tarkastelu Suomessa vuosina 1977-1978 maassamuuttaneista. Turun yliopiston julkaisuja. Painosalama Oy, Turku.
- Tervo, Hannu (2001): Työvoiman liikkuvuus aluetalouksien näkökulmasta Suomessa. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttoliikkeet vuosituhaten vaihtuessa – halutaanko niitä ohjata? Siirtolaisuustutkimuksia A 24. Muuttoliikesymposium 2000. Siirtolaisuusinstituutti. Vammalan kirjapaino Oy, 2001.
- Vartiainen, Perttu (1981): Tila sosiaalisena käsitteenä. Teoksessa Kolme metodologista tutkielmaa maantieteen alalta. Joensuun korkeakoulu, historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osaston julkaisuja. Joensuun korkeakoulun offsetpaino, Joensuu.
- Vartiainen, Perttu (1989): Maassamuuttotutkimuksen itsestäänselvytykset ja vaihtoehdot: eräitä hajatuomioita vuoden 1988 varrelta. Siirtolaisuus 16:4, 6-13.
- Vihriälä, Vesa (2001): Maassamuutto ja siihen vaikuttaminen. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttoliikkeet vuosituhaten vaihtuessa – halutaanko niitä ohjata? Siirtolai-

- suustutkimuksia A 24. Muuttoliikesymposium 2000. Siirtolaisuusinstituutti. Vammalan kirjapaino Oy, 2001.
- Vilkko, Anni (2000): Elämänkulku ja elämänkerronta. Teoksessa Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni (toim.): Suomalainen elämänkulku. Tummavuoren kirjapaino Oy, Vantaa 2000.
- Väestöennuste kunnittain 2001 – 2030. Tilastokeskus. Väestö 2001:10. Tummavuoren kirjapaino Oy, Vantaa.
- Väestönmuutokset kunnittain 1999. Tilastokeskus. Väestö 2000:6. Tummavuoren kirjapaino, Vantaa.
- Väestönmuutokset kunnittain 2000. Tilastokeskus. Väestö 2001:5. Tummavuoren kirjapaino Oy, Vantaa.
- Väestönmuutosten ennakkotietoja Helsingissä vuoden 2002 ensimmäisellä vuosipuoliskolla. Helsingin kaupungin tietokeskus 2002:15.
- Väkilukuarvio kunnittain 31.12.2000. Tilastokeskus. Väestö 2000:14.

Muut lähteet:

- Julkaisemattomia tilastoja, Suomussalmen kunta 1999.
- Julkaisemattomia tilastoja, Suomussalmen kunta 2000.
- Suomussalmen kunnan puhelinhaastatteluihin perustuva paluumuuttotutkimus. Julkaisematon 2002.
- Suomussalmen kunnan taskutieto 2000.
- Tilastokirja 2000. Suomussalmen kunta.

Internet -lähteet:

- <http://www.suomussalmi.fi>
- <http://www.tilastokeskus.fi>

Liite 1**TEEMAHAASTATTELU/ SUOMUSSALMELTA PÄÄKAUPUNKISEUDULLE
MUUTTANEET****TAUSTATIEDOT**

Siviilisääty:

Ikä:

Syntymäpaikka:

Koulutus:

Ammatti:

Perhekoostumus:

Asumismuoto ennen muuttoa:

Asumismuoto muuton jälkeen:

ELÄMÄNHISTORIA/ ASUMISHISTORIA

Ensimmäiseksi pyytäisin sinua kertomaan lyhyesti elämäntarinasi pääpiirteittäin sellaisena kuin haluat kertoa (lapsuuden koti ja perhe ja asuminen, elämäkulkusi keskeiset paikkakunnat ja asuinalueet)

Kerro lapsuutesi ja nuoruutesi kotiseudusta. Onko joitain erityisiä tärkeitä paikkoja?

Millaista elämäsi oli Suomussalmella ennen muuttoa?

Kuvaile arkipäivääsi Suomussalmella.

Olitko töissä? Missä? Opiskelu?

Miten asuit?

Miten vietit vapaa-aikaa?

Tapasitko usein ystäviä ja sukulaisia?

Millaisia palveluita käytit päivittäin?

MUUTTOPÄÄTÖS JA MUUTTO KOKEMUKSENA

Kuvaile omaa muuttoasi, muuttopäätöstä, mitä asioita punnitsit jne.

Muuton motiivit:

Mikä oli mielestäsi tärkein syy muuttoosi?

Oliko muita syitä?

Millaisia asioita punnitsit päätöstä tehdessäsi?

Mitkä tekijät olisivat siinä vaiheessa saaneet sinut jäämään Suomussalmelle?

Millaisia asioita tavoittelit muutolla?

Miksi muutit juuri pääkaupunkiseudulle?

Olitko käynyt pääkaupunkiseudulla monesti ennen muuttoa?

Millaiset mielikuvat sinulla oli pääkaupunkiseudusta? Millaisia tunteita ne sinussa herättivät? Ovatko mielikuvasi osoittautuneet oikeiksi?

Oliko sinulla mahdollisuus valita, mihin muutat ja millaisen asumismuodon valitset?

Muutto kokemuksena:

Miltä päätöksenteko tuntui?

Millaisia ajatuksia se herätti? Oliko ristiriitaisia ajatuksia?

Oliko päätös helppo/vaikea?

Miten muuttoosi suhtauduttiin muiden ihmisten taholta, esimerkiksi sukulaiset, ystävät, työkaverit, naapurit?

Kun päätös oli tehty, miltä sinusta tuntui? (helpotus, jännitys, epävarmuus ym.)

UUSI ASUINPAIKKA/ NYKYINEN ASUMINEN

Kuvaile kokemuksiasi uudesta asuinpaikasta heti muuton jälkeen ja nyt.

Millaisia olivat ensimmäiset päivät/viikot uudessa asuinpaikassa?

Muuttuiko asumisesi ja elämisesi mielestäsi ratkaisevasti muuton vuoksi? Miten?

Miten odotukset ja toiveet täällä asumisesta ovat toteutuneet?

Miten puoliso (jos on) on kokenut muuton?

Miten lapset (jos on) ovat kokeneet muuton?

Mikä täällä asumisessa on parasta?

Onko negatiivisia puolia tullut esiin?

Miten hyvin tunnet uutta kotikaupunkiasi?

MUUTOKSET ELÄMÄNTAVASSA/ARKIELÄMÄSSÄ

Kuvaile elämääsi täällä pääkaupunkiseudulla. Millaisia ovat arkipäiväsi, mitä teet jne.

Millaisia muutoksia muutto on aiheuttanut arkipäivän elämässäsi? Onko muutoksia ajankäytössä?

Mitkä ovat merkittävimmät muutokset?

Miltä muutokset ovat tuntuneet?

Työ/Opiskelu

Miten muutto vaikutti työelämääsi?

Mitä työ sinulle merkitsee?

Oletko harkinnut työn/uran vaihtoa?

Ottaisitko vastaan mieluummin palkankorotuksen/ylenemisen/lisää vapaa-aikaa?

Vapaa-aika

Jos sinulla on vapaa-aikaa, mitä mieluiten teet?

Jos vertaat vapaa-aikaasi ennen muuttoja ja nyt, onko siinä mielestäsi eroa? Mikä on muuttunut erityisesti? Mitä harrastit Suomussalmella? Entä nyt?

Ovatko vapaa-ajanviettomahdollisuudet mielestäsi paremmat täällä?

Onko vapaa-aikaa nyt enemmän tai vähemmän?

Millaisista asioista nautit?

Onko vapaa-aikaa mielestäsi riittävästi? Tuntuuko elämä kiireisestä?

Sosiaaliset suhteet

Kuinka paljon vietät aikaa perheesi/puoliso (jos on) kanssa? Onko teillä yhteisiä harrastuksia?

Mitä perhe sinulle merkitsee?

Kuinka usein tapaat ystäviä ja sukulaisia?
 Ovatko ystävyys- ja sukulaisuussuhteet mielestäsi muuttuneet tänne muuton myötä?
 Onko sinulla vielä yhteyksiä lapsuudenaikaisiin ystäviisi?
 Missä määrin olet vuorovaikutuksessa muiden asuinpaikkasi ihmisten kanssa? Mitä kokemuksia sinulla heistä on?
 Missä määrin olet vuorovaikutuksessa Suomussalmelaisten kanssa?
 Tutustutko helposti uusiin ihmisiin?
 Suhtaudutaanko ihmisiin eri tavalla täällä kaupungissa kuin maalla?

Kulut

Millaisia palveluja käytät päivittäin? Millaisia muutoksia on tapahtunut palveluiden käytössä muuton myötä?
 Onko rahankäytössäsi tapahtunut muutoksia?
 Kuluuko täällä asuessasi rahaa eri asioihin kuin Suomussalmella?
 Ovatko asumiskustannukset muuttuneet? Miten muuten asuminen on muuttunut?

OMAT ELÄMÄNTAVOITTEET, OMAN ELÄMÄN ARVIOINTI

Kun nyt arvioit, oliko muuttopäätös mielestäsi hyvä asia? Miksi?
 Onko sinulla suunnitelmia tulevaisuudelle? Millaisia?
 Mitä pidät tärkeimpinä asioina elämässäsi?
 Mitä asioita haluat kokea ja tehdä?
 Mikä merkitys asuinpaikalla on mielestäsi näiden tavoitteiden saavuttamisessa?
 Katsotko voivasi vaikuttaa elämäsi kulkuun?

ASUINPAIKKOJEN VERTAILU

Tunnetko olevasi helsinkiläinen? Tunnetko olevasi suomussalmelainen?
 Mitä suomussalmelaisuus sinulle merkitsee?
 Käytkö usein Suomussalmella?
 Millainen suhde sinulla on Suomussalmeen ja sen asukkaisiin?
 Millaisia ovat suomussalmelaiset ihmiset?
 Miten esittelisit Suomussalmea minulle?
 Mikä Suomussalmessa on parasta? Entä huonointa?
 Oletko harkinnut muuttoa takaisin Suomussalmelle? Miksi? Milloin se tapahtuisi? Entä muualle Kainuuseen?
 Mikä Suomussalmella saisi sinut palaamaan?
 Millä tavalla Suomussalmen kunta voisi houkutella uusia asukkaita/sinua takaisin?
 Millaisena näet kunnan tulevaisuuden?
 Millaisia palveluja kunnassa tarvittaisiin, jotta ihmiset jäisivät paikkakunnalle?
 Miksi toiset eivät halua muuttaa?
 Millaisia terveisiä lähettäisit muuttoa Suomussalmelta pääkaupunkiseudulle harkitsevalle?

Onko sinulla mielessä jotain, mitä haluaisit vielä erityisesti kertoa aiheesta?

KIITOS!!

Liite 2

Turku 15.2.2002

Hyvä vastaanottaja!

Olen valtiotieteen ylioppilas Turun yliopistosta ja teen sosiologian laitokselle pro gradu –tutkimusta työnimellä ”Viimeinen sammuttaa valot? – Muuttotappiokunta asuinpaikkana kunnasta muuttaneiden ja sinne jääneiden näkökulmasta”. Tutkimuskunnaksi olen valinnut Suomussalmen kunnan ja siksi olen kiinnostunut juuri Sinun, entisen Suomussalmelaisen, ajatuksista aiheen tiimoilta. Suomussalmen kunta on myös osoittanut kiinnostuksensa tutkimustani kohtaan tukemalla sitä apurahalla. Tutkimuksella on tarkoitus selvittää, miksi Suomussalmelta on muutettu, miksi juuri pääkaupunkiseudulle ja erityisesti minkälainen kokemus muutto on ollut ja millaisia vaikutuksia sillä on ollut muuttaneiden elämään. Toisaalta tarkoitukseni on kartoittaa myös sitä, miksi Suomussalmelle jäädään toisten lähdestä huolimatta. Tutkittavaksi olen siis valinnut sekä Suomussalmelta pääkaupunkiseudulle muuttaneita että edelleen Suomussalmella asuvia 25 – 34-vuotiaita aikuisia. Osoitelähteenä on Väestötietojärjestelmä, Hämeenlinnan maistraatti, PL 64 13101 Hämeenlinna.

Toivoisin Sinulta myönteistä suhtautumista tutkimustani kohtaan ja että Sinulta liikenisi aikaa n. 1-2 tuntia kestävään haastatteluun, jossa aiheena olisi muuttoon ja asuinpaikkaan liittyvät teemat. Haastattelut ovat täysin luottamuksellisia, ja lopulliseen tutkimusraporttiin ei tule sellaisia tietoja, joista haastateltavat voisi tunnistaa.

Tutkimustani ohjaavat Siirtolaisuusinstituutin tutkimuspäällikkö Elli Heikkilä sekä sosiologian professori Hannu Ruonavaara, (puh. (02) 333 5382, e-mail. hanruona@utu.fi). Yhteistyösi olisi todella arvokasta, sillä juuri Sinun kokemuksesi ovat merkittäviä muuttoliikkeen paremman ymmärtämisen kannalta sekä Suomussalmen kunnan että laajemminkin yhteiskunnan näkökulmasta.

Otan Sinuun yhteyttä asian tiimoilta myös puhelimitse, jolloin voimme toivottavasti sopia haastatteluajankohdasta. Vastaan mielelläni myös tutkimustani koskeviin kysymyksiin.

Yhteistyöstä kiittäen

Reeta Södergren
Valt.yo
Turun yliopisto
Puh. 040- 536 8117
e-mail. resaso@utu.fi

Liite 3

Turku 5.3.2002

Hyvä vastaanottaja!

Olen valtiotieteen ylioppilas Turun yliopistosta ja teen sosiologian laitokselle pro gradu –tutkimusta työnimellä ”Viimeinen sammuttaa valot? – Muuttotappiokunta asuinpaikkana kunnasta muuttaneiden ja sinne jääneiden näkökulmasta”. Tutkimuskunnaksi olen valinnut Suomussalmen kunnan ja siksi olen kiinnostunut juuri Sinun, nykyisen suomussalmelaisen, ajatuksista aiheen tiimoilta. Suomussalmen kunta on myös osoittanut kiinnostuksensa tutkimustani kohtaan tukemalla sitä apurahalla. Tutkimuksella on tarkoitus selvittää suomussalmelaisten suhdetta kunnasta muuttamiseen. Tarkoituksena on tutkia Suomussalmelta pääkaupunkiseudulle muuttaneiden kokemuksia muutosta sekä sitä, miksi Suomussalmella edelleen asutaan ja millainen on nykyisten kuntalaisten suhde asuinpaikkaan ja kunnasta muuttamiseen ja millaisia vaikutuksia asuinpaikalla on kuntalaisten elämään. Tutkittavaksi olen siis valinnut sekä Suomussalmelta pääkaupunkiseudulle muuttaneita että edelleen Suomussalmella asuvia 25 – 34-vuotiaita aikuisia. Osoitelähteenä on Väestötietojärjestelmä, Hämeenlinnan maistraatti, PL 64 13101 Hämeenlinna.

Toivoisin Sinulta myönteistä suhtautumista tutkimustani kohtaan ja että Sinulta liikenisi aikaa n. 1-2 tuntia kestävään haastatteluun. Olen Suomussalmella **12. – 15.3.**, jona aikana toivoisin voivani haastatella Sinua. Haastattelut ovat täysin luottamuksellisia, ja lopulliseen tutkimusraporttiin ei tule sellaisia tietoja, joista haastateltavat voisi tunnistaa.

Tutkimustani ohjaavat Siirtolaisuusinstituutin tutkimuspäällikkö Elli Heikkilä sekä sosiologian professori Hannu Ruonavaara, (puh. (02) 333 5382, e-mail. hanruona@utu.fi). Yhteistyösi olisi todella arvokasta, sillä juuri Sinun kokemuksesi ovat merkittäviä muuttoliikkeen paremman ymmärtämisen kannalta sekä Suomussalmen kunnan että laajemminkin yhteiskunnan näkökulmasta.

Otan Sinuun yhteyttä asian tiimoilta myös puhelimitse, jolloin voimme toivottavasti sopia haastatteluajankohdasta. Vastaan mielelläni myös tutkimustani koskeviin kysymyksiin.

Yhteistyöstä kiittäen

Reeta Södergren
Valt.yo
Turun yliopisto
Puh. 040 - 536 8117
e-mail. resaso@utu.fi